

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra sociální a kulturní ekologie

Příčiny a podmínky řešení bezdomovectví českých žen

Podtitul: Případová studie projektu Kuchařky bez domova

Diplomová práce

Bc. Michaela Koláčková

Vedoucí práce: PhDr. Ivan Rynda

Praha 2015

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu. Tato práce nebyla využita k získání jiného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a v elektronické databázi vysokoškolských kvalifikačních prací a v souladu s autorským právem používána ke studijním účelům.

V Praze dne 26. června 2015

Kolářková Michaela

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především svému vedoucímu práce PhDr. Ivanu Ryndovi za konstruktivní připomínky, cenné rady a především za čas věnovaný společným konzultacím.

Chtěla bych poděkovat celé organizaci Jako doma, jejímu vedení za podporu, získání cenné zkušenosti a možnosti nahlédnutí do dané problematiky. A všem ženám bez domova, které jsem měla v organizaci možnost více poznat a díky nimž mohla vzniknout tato DP.

Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří mi svými konzultacemi nebo osobní a materiální podporou pomohli vytvořit tuto práci.

Obsah

Abstrakt.....	10
Abstract.....	11
Úvod.....	12
Teoretická východiska.....	14
1. BEZDOMOVECTVÍ V ČESKÉM KONTEXTU	14
1.1 Lidé bez domova, ale ne bezdomovci.....	14
1.2 Definování pojmu bezdomovec.....	17
1.3 Chudá doba je chudoba.....	20
1.4 Za komunismu bylo líp	23
1.5 Cesty k bezdomovectví.....	25
1.6 Dluhy jako začarovaný kruh	27
2. SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ.....	29
2.1 Reintegrace.....	31
2.2 Bezdomovectví jako životní styl	32
2.3 Sociální centra	33
3. JAKO DOMA	36
4. ŽENY.....	40
4.1 Genderové aspekty	40
4.2 Feminizace chudoby	43
4.3 Děti jako smetí.....	44
5. PARTNEŘI – „Násilničtí týpci“	46
5.1 Druhy násilí.....	47
5.2 Domácí násilí.....	50
6. BYDLENÍ.....	53
6.1 Sociální bydlení	53
6.2 Squatting	57
Empirická část	59
7. METODOLOGIE VÝZKUMU	59
7.1 Výzkumný problém, výzkumné otázky	59

7.2 Výzkumná strategie a technika sběru dat.....	60
7.3 Výběr informátorů	63
7.4 Analýza dat.....	65
7.5 Etika výzkumu.....	66
7.6 Moje pozice ve výzkumu	66
7.7 Kazuistiky	68
8. ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	73
8.1 Kuchařky bez domova	73
8.2 Příčiny	77
8.3 Rodinné zázemí	79
8.4 Práce.....	83
8.5 Děti	87
8.6 Partner.....	90
8.7 Násilní partneři	92
8.8 Násilí.....	98
8.9 Ulice.....	99
8.10 Člověk člověku vlkem	103
8.11 Lidská solidarita.....	105
8.12 Drogy	107
8.13 Štěstí: cigarety, bůh a příroda	110
8.14 Otázka Bydlení	111
8.15 Bez domova.....	114
8.16 Dluhy.....	116
8.17 Úřady, stát, co by pomohlo?.....	117
8.18 Jako doma.....	120
8.19 Budoucnost.....	123
8.20 Sebereflexe	124
Závěr	125
Seznam použitých zdrojů.....	128
Odborná literatura.....	128
Internetové zdroje.....	131

Přílohy	134
Příloha 1: Struktura polostandardizovaných rozhovorů, sledované cíle a návodné otázky	134
Příloha 2: Soupis informátorů	139
Příloha 3: Diplomový projekt	140

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá bezdomovectvím českých žen formou případové studie projektu Kuchařky bez domova, který funguje pod záštitou neziskové organizace Jako doma. Projekt zaměstnává klientky azylových domů, ženy bez přístřeší, obyvatelky ubytoven nebo ženy v podobně tíživé situaci. Vařením si kuchařky mohou vydělat na nejnnutnější potřeby. Zároveň projekt usiluje o prolomení bariér mezi lidmi bez domova a veřejností, o změnu v nahlížení na bezdomovectví v České republice a napomáhá k možnému dialogu mezi oběma stranami. Práce zkoumá klientky projektu Ženy bez domova, zabývá se příčinami jejich nelehké sociální situace a tím, jak jim případně pomoci k návratu do běžného občanského života. Případová studie může přispět k porozumění situaci, ale může pomoci i prakticky. Polostrukturované rozhovory s kuchařkami i zaměstnanci Jako doma měly za cíl odpovědět na následující výzkumné otázky: Jaké jsou příčiny bezdomovectví žen v organizaci Jako doma? Jaké jsou možnosti reintegrace žen bez domova do většinové společnosti?

Klíčová slova: lidé bez domova, ženské bezdomovectví, násilí, bydlení, sociální politika, nezisková organizace

Abstract

The diploma thesis deals with homelessness of Czech women. This issue is analysed in a case study research, which is focused on a project called Homeless Women Cook for the Public, which operates under the auspices of a non-profit organization Homelike. The project provides employment opportunities to clients of asylum houses, homeless women, rooming house occupants or women in similar difficulties. Through cooking they can make money for their essential needs. This project also aims to break through the barriers between the homeless people and the public, to change the opinion about homelessness in the Czech Republic and could help to a potential dialogue between both sides. This thesis focuses on clients of the project Homeless Women, deals with the causes of their difficult social situation, how and why they got into it and alternatively, how to help them to get back to their normal life. The following case study research can contribute to understand the whole situation but it can also help in practice. The goal of the semi-structured interviews with staff and cooks of the organization Homelike was to get answers to the following research questions: What are the causes of women's homelessness in the Homelike organization? What are the options for homeless women in the meaning of reintegration into mainstream society?

Key words: homeless people, women's homelessness, violence, housing, social policy, non-profit organization

Úvod

Moje diplomová práce se zabývá tématem Příčin a způsoby řešení bezdomovectví českých žen s podtitulem Případová studie projektu Kuchařky bez domova. V této práci jsem se zaměřila na otázku pomoci bezdomovectví českých žen a to konkrétně v organizaci Jako doma.

Ve své práci se záměrně zabývám touto specifickou skupinou, protože jsem s ní měla po část jednoho roku možnost pracovat a více proniknout do dané problematiky. Měla jsem tak před začátkem práce již vysokou míru předporozumění tématu.

Během této doby jsem zjistila, že ženskému bezdomovectví je v České republice věnováno málo pozornosti. Vedle nedostačujícího sociálního zabezpečení a také orientace neziskového sektoru zejména na bezdomovce – muže, jichž je víc a jejichž bezdomovectví je „viditelnější“, může být dalším důvodem také takzvaná *skrytost* problému. Pro ženy, díky bohatší síti sociálních kontaktů, je charakteristické skryté bezdomovectví. Ženy svůj propad na ulici často oddalují, například setrváváním v násilných a neuspokojujících vztazích, přespáváním u známých nebo úmyslným vytvářením účelových vztahů.

Ženské bezdomovectví se od mužského odlišuje nejen strategiemi přežití, ale i důvody, které vedou ke ztrátě domova a jevy, které je doprovází. Nejčastější příčinou ztráty domova u mužů je ztráta zaměstnání, někdy i nedbalostní kriminalita apod., a tím i ztráta sociálního statusu. U žen se jedná zejména o důvody vzniklé z problematického a násilného partnerství. Ženy navíc musí řešit otázku bydlení nejenom pro sebe, ale i pro svoje děti.

Také se liší způsob, jakým se lidem bez domova v této situaci dá pomoci. V České republice je nezisková organizace Jako doma, jak jsem zjistila, zatím jedinou organizací zaměřující se výhradně na ženy v tíživých životních situacích, ohrožené ztrátou bydlení. Jsou to ženy pobývající v azylových domech, bez přístřeší či obyvatelky ubytoven. Projekt Kuchařky bez domova, jejíž organizace Jako doma zaštiťuje, tyto ženy zaměstnává. Cílem projektu Kuchařky bez domova je však i osvěta. Společně s ženami bez domova jsme tak přímo na stánku s jídlem usilovaly o prolomení bariér mezi společností a lidmi bez domova a o změnu nahlížení na tyto lidi, jejich vnímání širokou veřejností a o oboustranné zlepšení komunikace.

Teoretická část mé práce se věnuje popisu a vysvětlení problematiky bezdomovectví u českých žen a s tím souvisejícími riziky, kterým ženy čelí. Popisuje příčiny tohoto jevu, jako je násilné soužití s partnerem nebo špatné rodinné vztahy. Stejně tak se snaží popsat důsledky,

s jakými se ženy bez domova musejí potýkat. Dále se práce zabývá problematikou spojenou s bydlením v České republice: jak k problematice přistupuje český stát, jak se snaží přispět nestátní neziskové organizace a jaké jsou možnosti reintegrace těchto žen. Dalším důvodem, proč zkoumat bezdomovectví skrze genderovou optiku, je zvyšující se feminizace chudoby.

Praktická část práce je zpracována formou případové studie organizace. Nejdříve jsem provedla celkem pět expertních rozhovorů se spolupracovníky. Na jejich základě a studia odborné literatury jsem vypracovala baterii otázek. Poté jsem provedla osm polostrukturovaných rozhovorů s klientkami projektu Kuchařky bez domova. Díky kódování rozhovorů a metodě triangulace jsem se snažila odpovědět na výzkumné otázky: jak nalézt primární příčiny a důvody toho, proč se v takovéto nelehké situaci ocitly, ale i možnosti, jak jim pomoci k návratu do „běžného života“ a znovu je reintegrovat do většinové společnosti.

Případová studie si klade za cíl vytvořit náhled na problematiku bezdomovectví u českých žen a přispět k porozumění situace, případně pomoci nalézt i praktické řešení. Její závěry by se mohly stát i podkladem pro plošné dotazníkové šetření.

Teoretická východiska

1. BEZDOMOVECTVÍ V ČESKÉM KONTEXTU

1.1 Lidé bez domova, ale ne bezdomovci

Bezdomovectví je v současné moderní době obtížně uchopitelný fenomén. Je těžké přijít na přesné počty lidí bez domova, i tak se ale ukazuje, že jak v Evropě, tak v České republice tato čísla stále narůstají, a dalo by se říci, že velmi rychle. Je však těžké odhadnout, kolik je skutečně lidí bez přístřeší, jelikož i výsledky jednotlivých sčítání se liší. Při prvním velkém oficiálním sčítání lidí bez domova Českým statistickým úřadem ve spolupráci se Sdružením azylových domů v ČR a s Asociací poskytovatelů sociálních služeb (ČR) bylo sečteno dohromady 11 496 osob bez adekvátního domova. Toto sčítání se však zaměřilo pouze na lidi, kteří využívají služeb azylových domů, domů „na půli cesty“, nocleháren, nízkoprahových denních center a dalších sociálních zařízení. Ale ani z lidí, kteří se ve dnech sčítání v těchto zařízeních pohybovali, nebyli úplně všichni ochotni se zúčastnit výzkumu, jelikož se domnívali, že účast stejně jejich situaci nevyřeší a nic nezmění. Zároveň je důležité si uvědomit, že sčítací komisaři nemohli oslovit a sečíst lidi, kteří těchto služeb nevyužívají, ale přesto žijí na ulici. Výsledná čísla ukázala (ČSÚ, 2012), že lidí bez domova je překvapivě nejvíce v Moravskoslezském kraji (2 574 osob) a že na druhém místě skončila Praha (1 254 osob). Sociolog Libor Prudký (Prudký; Válková, 2012) z Univerzity Karlovy navíc upozorňuje na další nedostatek výzkumu, jímž je skutečnost, že sčítání nebere v patrnost lidí bezprostředně ohrožené ztrátou domova, tedy potenciální bezdomovce.

Radnice hlavního města Prahy se pokusila o sčítání lidí bez domova v roce 2010. A došla opět k jiným číslům. „*Na území hlavního města Prahy bylo sečteno přibližně 4 000 osob bez přístřeší (3 953 osob), toto číslo je potřeba vnímat pouze jako orientační, které se vzhledem ke zvolené metodice náhodného výběru pohybuje v určitém intervalu spolehlivosti.*“ (Šnajderová, Holpuch, 2010, s. 6)

Od pohledu se jedná o značně podhodnocené výzkumy oslovující malý počet respondentů. Zaměstnanci a terénní pracovníci sociálních center zmiňují úplně jiná a daleko vyšší čísla (jen na území hlavního města Prahy se jedná o řádově desítky tisíc lidí), neboť zahrnují i osoby, které normálně pomoc sociálních center nevyužívají nebo o ní nevědí (Ciprová, K., osobní sdělení, 23. 2. 2014). Také zvyšující se využívanost těchto center a jejich nedostatečná kapacita potvrzují, že lidí na ulici stále přibývá (Eurozprávy, 2014). Je tedy obtížné dojít k nějakým uceleným a přesným číslům a odhadnout, o kolik jsou oficiální data

podhodnocována. Stejně tak je těžké definovat, kdo má do kategorie lidí bez domova patřit, koho mezi bezdomovce zahrnovat. Ani v české legislativě neexistuje přesná definice „bezdomovce“, tedy člověka bez domova. „*Zákony o slovu domov pro jistotu mlčí. S pojmem bezdomovec se v české legislativě setkáme. Je to ovšem složitější. V Zákoně č. 40/1993 Sb. o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky se termín používá pro osobu bez státní příslušnosti. Zákon č. 108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006 o sociálních službách mluví o lidech, které bychom označili jako bezdomovce, jako o osobách bez přístřeší.*“ (Franková, 2010) A tak neziskové organizace například používají definici organizace FEANTSA (European Federation of National Organisations Working with the Homeless; Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci): „*Bezdomovectví je absence vlastního, trvalého a přiměřeného obydlí. Bezdomovci jsou ti lidé, kteří nejsou schopni získat vlastní, trvalé a přiměřené obydlí nebo si nejsou schopni takové obydlí udržet kvůli nedostatku finančních prostředků nebo jiným sociálním bariérám.*“ (Franková, 2010) Podle zákona o evidenci obyvatel a rodných čísel musí mít každý občan České republiky adresu trvalého bydliště. Ten, kdo nemá kde bydlet, je evidován na podatelně obecního úřadu. Opatření však zajišťuje pouze to, aby všem mohly být odesílány oficiální dokumenty.

Obdobně tak FEANTSA vytvořila kompletní Evropskou typologii bezdomovectví a vyloučení z bydlení v prostředí ČR (ETHOS, European Typology of Homelessness and Housing Exclusion), která rozděluje osoby bez domova do sedmi základních kategorií (FEANTSA, 2005).

Je těžké definovat, kdo je bezdomovec, co znamená pojem bezdomovectví a co znamená být bez domova. Podle I. Hradeckého je bezdomovec „*člověk, který nemá zázemí, rodinu, resp. chybí mu rodinné vztahy, který je osamělý, i kdyby měl hodně příbuzných, a který navíc nebydlí*“. Stejně tak nejen člověk bezdomovec, ale i stav bezdomovectví. „*Stav bezdomovectví je však důsledkem něčeho, sám není příčinou, nevznikl sám o sobě. Tomuto důsledku předchází nějaké příčiny nebo, chcete-li, faktory.*“ (Hradecký; FEANTSA, 1997, s. 8) Organizace Jako doma provedla výzkum mezi ženami bez domova, který prováděla Rad Hetmánková, z něhož vyplynulo: „*Většina zkoumaných žen se s pojmem bezdomovkyně neztotožňuje pro jeho ponižující náplň, a to i přesto, že mnohé z nich měly či mají s pobytem na ulici přímou zkušenost. Jako mnohem přijatelnější se osloveným ženám jeví pojem žena bez domova, případně žena bez stálého přístřeší či žena v azylovém bydlení.*“ (Hetmánková; Stulíková, 2014) Samo sdružení Jako doma s pojmem bezdomovec nepracuje, užívá místo něj vhodnější a ne tak stigmatizující označení žena bez domova nebo člověk bez přístřeší.

„Na základě komunikace s našimi klientkami jsme zjistili, že označování jako bezdomovec vnímají hanlivě a je pro ně stigmatizující. Proto užíváme označení člověk bez domova.“ (Ciprová, K., osobní sdělení, 3. 2. 2015)

Vlastimila a Ilja Hradečtí se ve své knize *Bezdomovectví* zabývají českou legislativou. Listina základních práv a svobod je součástí české ústavy, takže jako taková zaštiťuje české právo a tvorbu zákonů. V článku 3, odstavec 1 se píše: *„Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnosti nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení“*. A v článku 26, odstavec 3: *„Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťuje, podmínky stanoví zákon.“* (Hradečtí, 1996, s. 19) Podle mediálního obrazu to spíše vypadá na pravý opak. V médiích jsou lidé bez domova obvykle prezentováni jako ti, kdo jsou na obtíž, kterých je potřeba se zbavit nebo koho je nutné přestěhovat (Holpuch, 2008). Názory veřejnosti se bohužel od mediálního obrazu příliš neliší. A jak by mohly. Média mají velkou moc ovlivňovat veřejné mínění. Z diplomové práce *Bezdomovectví jako fenomén naší doby* vyplynulo, že se občané lidí bez domova spíše bojí, mají s nimi špatné zkušenosti a kvůli konkrétním případům se dívají skrz prsty i obecně na lidi bez domova (Langerová, 2007).

Neziskové organizace v České republice se snaží tento názor měnit, stejně jako zbourat hranice mezi veřejností a lidmi bez domova, změnit většinový názor a chování lidí vůči lidem bez domova. Když si například v tramvaji všichni postupně odsednou od silně zapáchajícího člověka a řidič ho po chvíli vyhodí s tím, že nemá jízdenku. Nebo když vyvádějí bezdomovce z veřejné knihovny, kde si čte noviny a je vděčný za to, že je v teple, protože tam podle bezpečnostní agentury nemá co pohledávat a obtěžuje okolí. Tímto se problém nevyřeší, jen se odsune. Organizace se snaží upozornit na to, že i mezi lidmi bez domova jsou lidé, kteří se snaží i přes své ztížené podmínky udržet v čistotě, pracovat nebo mít kde složit hlavu. *„Pravdou je, že veřejnost vidí v bezdomovectví hlavně vnější znaky, které vnímá jako ohrožující faktor; zdroj možných nemocí, drobné kriminality a případného útoku. (...) Právě strach a odpor veřejnosti se stává jednou z bariér v reintegraci bezdomovce. Bezdomovec se chce vrátit do společnosti, jež ho nechce.“* (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 11)

Ve fenoménu bezdomovectví hraje důležitou roli vnímání času a časových horizontů. Je velký rozdíl v tom, jak o vlastní budoucnosti přemýšlí člověk, který má kde bydlet a je někde zaměstnaný, a člověk, který žije na ulici. Lidé z první skupiny mají budoucnost naplánovanou dlouho dopředu, přemýšlejí v horizontu týdnů a měsíců a tomu, co budou dělat v budoucnosti, podřizují své chování v přítomnosti. Lidé bez domova takto nepřemýšlejí, plánování budoucnosti pro ně ztrácí smysl. Vědí, nebo spíše tuší, co budou dělat příštích pár hodin, a někdy ani to ne. Když se jich někdo zeptá, jaké představy mají o své budoucnosti, odpovídají v tom smyslu, že si chtějí najít nějakou práci a ubytovnu. Bezdomovectví se dotýká celého spektra obyvatelstva, je to velmi různorodá skupina čítající lidi závislé na alkoholu, uživatele návykových látek, lidi po výkonu trestu, lidi s postižením, lidi, kteří „pouze“ ztratili zaměstnání a nebyli schopni splácet své závazky (Prudková, Novotný, 2008).

Kategorie lidí bez domova je tedy velmi široká, stejně jako škála sociálních služeb, které jsou jim poskytovány. Mnozí lidé bez domova se jako bez domova nechápou. S tím souvisí skryté bezdomovectví a jeho formy. Lidé bez přístřeší se také sami mezi sebou, stejně jako kdokoli jiný, hierarchicky řadí. Člověk, který přišel o práci a spí na ubytovně, se brání zařazení do stejné kategorie s lidmi, kteří nemají na život v ubytovně ani v noclehárně, a člověk, který každý den hledá pár drobných, aby se na noclehárnu mohl dojít umýt a vyspat, zase nesouhlasí s tím, že by měl něco společného s lidmi z ulice, kteří spí, kde se zrovna dá, a svůj žal zahánějí alkoholovým deliriem. Ale i zde by se měl dávat pozor na stereotypy a škatulkování, a to právě proto, že lidé bez domova tvoří velmi různorodou skupinu, skládající se z velmi odlišných a individuálních osobních příběhů. Neměli bychom předjímat, odsuzovat a marginalizovat. Člověk, který se nepovažuje za „bezdomovce“, a přitom očividně domov nemá, spíše odmítá stigma s touto nálepkou spojené. Proto si hledá důvody, proč nepatří mezi lidi bez domova. Klientka Zuzana s osobní zkušeností s životem na ulici na setkání „Diskutujeme: O čem se zatím v oblasti bezdomovectví nemluví“ vypověděla: „*Od pojmu bezdomovec je jen krůček k hanlivým výrazům typu bezd'ák, z nichž se totálně vytrácí osoba a její příběh. Pojem bezdomovec je naplněn zoufalstvím a beznadějí.*“ (Zuzana, Stulíková, 2014)

1.2 Definování pojmu bezdomovec

Jak uvádí Marek (2012), typologie bezdomovectví je rozmanitá podle toho, jak každý autor nahlíží na danou problematiku. Například Koukolík (2001) mluví o hledisku časovém

(chronický, epizodický, přechodný typ bezdomovce), hledisku geografickém (podle místa přespávání) a hledisku příčin. Pěnkava (2002) používá typologii podle způsobu užívání služeb pro bezdomovce rozlišující různé stupně pomoci, a to od jednorázové krizové intervence až po lidi, kteří už rezignovali a využívají jen ty služby, u nichž není potřeba aktivní účast. Pěnkava také uvádí, že dalším možným hlediskem může být způsob obživy (žebrání, kradení, sběr kovů, vybírání popelnic, využívání charitativních organizací).

V širokém povědomí společnosti je bezdomovec chápán jako člověk, který nemá domov nebo nemá možnost využívat trvalý přístřešek. V Evropské unii není za bezdomovce považován pouze člověk, který žije přímo na ulici nebo přespává na noclehárně či ubytovně nebo si vytvoří přístřešek pod mostem. V České republice ani pořádně nelze říci, kdo všechno je považován za bezdomovce, jelikož v českém systému není bezdomovectví právně ukotvené. Stejnou optikou je nahlíženo na lidi, kteří se například po propuštění z vězení nemají kam vrátit nebo na lidi z azylových domů. Tito lidé jsou takzvaně vystaveni potenciálnímu ohrožení bezdomovectvím (Baláš, Hežová, Loukota a kol., 2010).

Je tedy potřeba říci, kdo se považuje za potenciální bezdomovce. Jsou to „*lidé, kterým bezprostředně hrozí ztráta přístřeší, tedy například oběti domácího násilí nebo nezaměstnaní bez příjmu, kteří nejsou schopni platit nájemné. Také lidé, kteří bydlí v nepřiměřených podmínkách, tj. bez vody, elektrické energie, v chátrajících obydlích či příbytcích, které nesplňují kritéria domova, například chatky či maringotky*“ (Baláš, Hežová, Loukota a kol., 2010, s. 22). Právní řád České republiky označuje bezdomovcem člověka bez státní příslušnosti.

Aby byl dostatečně vysvětlen pojem bezdomovec, je nutné vysvětlit i pojem domov. „*Domov je pojmem s mnohem větším významem, než má význam přístřeší – je spojován se sociálním zázemím, tedy s rodinou a místem, kam se lze vždy vrátit a uchýlit se tam. Souvisí s určitým stereotypem, jenž dodává člověku řád a bezpečí. Takový domov se skládá na jedné straně z určitého sociálního okolí, na straně druhé z fyzického soukromí. Obě tyto složky domova zpravidla bezdomovcům chybí.*“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 9–10)

Jako bezdomovectví je označován i konkrétní způsob života. Jedná se o jakýsi „*souhrn jednání a procesů, příčin a následků, které vedou ke ztrátě zázemí (domova),*

životních jistot, resp. ke společenskému vyloučení.“ (Baláš, Hežová, Loukota a kol., 2010, s. 23).

Bezdomovectví se podle Baláše, Hežové a Loukoty (2010) v zásadě dělí do tří skupin podle způsobu bydlení:

- **Zjevné (viditelné) bezdomovectví** – člověk patřící do této skupiny nemá svůj vlastní domov, žije na ulici, přespává po noclehárnách. Jemu především je určena většina sociálních služeb, které může využívat. Někteří se mohou otevřeně hlásit ke statutu člověka žijícího na ulici. U této skupiny je jako u jediné možnost seriózního monitorování.

- **Latentní (skryté) bezdomovectví** – lidé, kteří mají kde přespávat, ale nemají možnost trvalého bydlení. Dočasné bydlení jsou schopni využívat díky pravidelným příjmům, ale po právní stránce jsou vnímáni jako bezdomovci, protože nepřespávají v oficiálním bydlení.

- **Potenciální bezdomovectví** – lidé, kterým bezdomovectví bezprostředně hrozí nebo žijí na hranici životního minima. Tato skupina nevykazuje znaky bezdomovectví a není ani součástí veřejného prostoru, takže nemají možnost využívat ambulantní a terénní služby, protože v České republice je pomoc zaměřena na zjevné nebo skryté bezdomovectví, podpora pro potenciální bezdomovce chybí.

Současné sociální a ekonomické podmínky u nás i v Evropě vedou k tendenci vylučovat určité skupiny lidí z možných životních příležitostí. Vznikají tak skupiny, které jsou zranitelné a náchylné k bezdomovectví, případně se jejich příslušníci stávají potenciálními bezdomovci (Hradečtí, 1996):

- lidé vyloučení z hospodářského života (nemají dlouhodobě zaměstnání);
- mládež neschopná se hospodářsky uchytit;
- invalidní lidé (občané s tělesným, smyslovým a mentálním postižením);
- rodiny pečující o dlouhodobě nemocného člena;
- nestabilní rodiny;
- staří lidé;
- ženy (společenská diskriminace přes ústavně zajištěnou rovnoprávnost);
- lidé poznamenaní institucionálně (prošli dětským domovem, výchovným ústavem, vězením);
- příslušníci minorit a cizinci.

1.3 Chudá doba je chudoba

Vedle ztráty zaměstnání je právě chudoba jednou z hlavních příčin života na ulici. I v České republice neustále přibývá lidí těsně nad hranicí chudoby. V České republice bylo v roce 2012 ohroženo chudobou nebo sociálním vyloučením 15,4 % obyvatel. „*Chudobou ohrožené osoby jsou osoby, jejichž disponibilní příjem je dlouhodobě pod hranicí chudoby (ta je vymezena ve výši 60 % mediánu národního ekvivalizovaného disponibilního příjmu, a to po odpočtu sociálních transferů).*“ (ČSÚ, 2013, s. 90) V České republice tuto hranici určuje životní minimum, které se vypočítává na hlavu podle počtu dětí a životní situace. Absolutně chudý člověk je ten, který nemá finanční prostředky na to, aby přežil. V České republice je takových lidí naštěstí velmi málo. Žijí zde však relativně chudí lidé, kteří se vzdalují průměrnému životnímu standardu, nemají tedy zajištěné optimální podmínky k životu a uspokojení základních životních potřeb (Prudková, Novotný, 2008). „*Chudí jsou ti (lidé, domácnosti a skupiny osob), kteří disponují tak malým objemem materiálních, kulturních a sociálních prostředků, že jsou vyloučeni ze způsobu života, který je v zemi, ve které žijí, přijatelný jako minimum.*“ (Rada Evropského společenství, Kotýnková, 2007, s. 7)

Když jste bez domova, jste odříznuti od většiny věcí, které jinak považujete za samozřejmé. Žijete na ulici, nemáte práci, nemáte dostatek finančních prostředků na udržení životních standardů, nemáte kde a na čem spát, nemáte se kde umýt, kam dát své věci, aniž byste se o ně museli obávat, nemáte si kde vyprat oblečení, které neustále nosíte s sebou, nemáte si kde uvařit, jste bez přístupu k internetu, abyste byli schopni hledat a žádat o novou práci. Zato se musíte rychle přizpůsobit ulici a zorientovat se, jak uspokojit své primární potřeby, kde sehnat jídlo, kde spát. Jestli žebrat, vybírat popelnice, krást, či si přivydělávat. Česká společnost je povětšinou nastavena tak, že považuje bezdomovce za budižkničemu, povaleče a alkoholiky (Langerová, 2007). V kolika případech je pro člověka volba být na ulici svobodná, kdy jde skutečně o vlastní rozhodnutí? A i kdyby šlo o svobodnou volbu, neumíme si představit, jako moc musí člověk klesnout, v určité chvíli rezignovat, aby mu bylo všechno jedno, nebo jak moc se musí člověk snažit, aby věděl, kde bude večer spát, co bude jíst. Tito lidé nepřemýšlejí o budoucnosti, ale o současnosti: „Co teď budu jíst a kde budu večer spát? Jsem schopen si dnes vydělat na noclehárnu?“ (Holpuch, 2011)

První studie zaměřené na chudobu probíhaly v druhé polovině 19. století, kdy docházelo k výstavbě a industrializaci měst a následné migraci a koncentraci lidí do nich. S nárůstem počtu obyvatel v aglomeracích přibývalo i chudiny. Města rostla překotně a nebyla schopna tak rychle zajistit bydlení pro všechny (Kotýnková, 2007). Stejně je tomu dnes. Lidé bez domova jsou nejpočetněji zastoupeni ve velkoměstech, kde se lehce ztratí v davu i v opuštěných budovách. Z chudých vesnic se stěhují do měst za lepší vidinou práce, za příležitostí. Když přijdou o práci, jsou už na město zvyklí. Mají zde sice více služeb a míst, kam se schovat, ale na rozdíl od vesnic se o ně nikdo nepostarává. Velkoměsta znamenají přílišnou anonymitu.

To, zda je někdo chudý, lze posoudit z několika úhlů pohledu. Chudoba tak má několik rozměrů. Projekt Rozvojovka pod Člověkem v tísní (Exnerová, Volfová, 2008) rozdělil chudobu na:

1) **Zdraví** – míru zdraví ve společnosti určujeme podle indexu lidského rozvoje HDI (human development index). Zdraví je vyjádřeno jako průměrná střední délka života v dané zemi. Ve vyspělých zemích se lidé dožívají mnohem vyššího věku než v zemích rozvojových. Je v tom započítána i kojenecká úmrtnost a počet úmrtí matek při porodu. Vše souvisí s nedostačující zdravotní péčí, s hygienickými podmínkami a přísunem potravin. Lidé bez domova se, vedle toho, že nemají kde spát, bohužel často potýkají s tím, že nemají co jíst. Doslova tak „recyklují“ vyhozené jídlo z obchodů nebo domácností. Situaci zhoršuje fakt, že se obchodům nevyplatí nechtěné suroviny darovat, musely za ně odvést 15% daň, stejně jako u prodaného zboží. Vadné suroviny tak raději vyhodí do popelnice. Situaci by měla změnit takzvaná nulová daň, ale ta se zatím pouze projednává. Hladoví lidé tak jídlo vybírají rovnou z popelnic, ale ani to se supermarketům nelíbí, protože argumentují tím, že i odpad je majetkem firmy a že kdyby bylo možné chodit pro vadné, ale jinak jedlé jídlo do popelnice, dělal by to každý a firmě by se snížily zisky. Neziskové organizace řeší distribuci potravin dárcovskou cestou nebo přes Českou Federaci potravinových bank, které jim bezplatně zajišťují přísun potravin, takže ty pak mohou dále distribuovat mezi své klienty.

2) **Vzdělání** – přístup ke vzdělání je jednou z možností, jak si zajistit lepší život. Měří se počet gramotně vzdělaných lidí a úroveň jejich vzdělání (základní, středoškolské, vysokoškolské). Případová studie klientů organizace Naděje ukázala, že vzdělání má potenciál snižovat riziko dlouhodobé nezaměstnanosti. Čím vyššího člověk dosahuje vzdělání, tím menší má předpoklad na dobu strávenou bez zaměstnání. Jediní mají vyšší

uplatnění na trhu práce, jsou preferováni před ostatními s nižším vzděláním a jsou přijímáni na stabilnější pozice (Dirga, 2013).

3) **Přístup ke službám** – myšlena je dostupnost všech služeb od školství a zdravotnictví přes kanalizaci, elektřinu, pitnou vodu nebo sběr odpadu, dopravní či telekomunikační služby. V rozvojových zemích ještě stále není pitná voda ve vesnici samozřejmostí, stejně jako elektřina a další služby. Tyto služby jsou většinou dostupné jen ve větších městech nebo jsou pro obyvatele příliš drahé. Stejně tak člověk na ulici nemá možnost přístupu k pitné vodě a sociálním zařízením, veřejné toalety řeší problém bezdomovectví zpoplatněním, které zamezí přístupu těchto lidí, ale nevyřeší jejich vykonávání potřeby.

4) **Infrastruktura** – při nedostatečném vybudování infrastruktury a veřejné dopravy lidé nejsou schopni doputovat za prací, do školy či k lékaři. Lidé na vesnici bez dobré infrastruktury nebo vlastního auta se tak nemohou ucházet o práci ve svém dosahu. Ale co když v jejich místě bydliště žádná není?

5) **Bezpečnost** – při nedostatečném policejním aparátu jsou zejména chudé čtvrti ohroženy vyšší kriminalitou, jelikož v místě se vytvoří gangy, které nastolují svá pravidla. Stejně jako při nějaké živelné katastrofě nebo válečném konfliktu jsou nejvíce ohroženi nejchudší lidé.

6) **Sociální vyloučení** – vztahující se ke skupině či jednotlivci. Odepření nějakých práv, která jsou výlučně pro většinu (volební právo, diskriminace, sociální znevýhodnění). Lidem to znemožňuje plnohodnotně se zařadit do společnosti. Mezi nejvíce sociálně vyloučené se řadí nejchudší lidé a národnostní menšiny. Dále pak se jedná o ženy, děti, sirotky a seniory a obyvatele z odlehlých částí.

„Podle údajů Rozvojového programu OSN (UNDP – United Nations Development Programme - UNDP) zasahuje chudoba muže a ženy nerovnoměrně. Ženy v současnosti tvoří asi dvě třetiny všech chudých na světě. Placené zaměstnání tvoří jen třetinu prací, které ženy vykonávají. Dvě třetiny práce (týkající se péče, výchovy a vztahů, práce v domácnosti, na zahradě, na poli a podobně) dělají bez finanční odměny a bez zohlednění v ekonomických statistikách. U mužů je poměr přesně obrácený. Neplacená práce přitom tvoří takřka dvě třetiny veškeré práce vykonávané lidmi. Přitom platí, že investice do rozvoje žen bývá pro celkový sociální rozvoj rodiny a země výhodnější než investice do rozvoje mužů. To se týká zejména vzdělání – vzdělaná žena vstupuje do manželství a rodí později, a má proto méně dětí,

ty jsou však zdravější a mají větší naději, že v budoucnu vystudují.“ (Exnerová, Volfová, 2008)

I když se tento výčet rozměrů chudoby zaměřuje především na rozdělení na rozvojové a vyspělé země, stejně tak je možné jej aplikovat na nejchudší občany jednotlivých států. Jestliže nemáte finanční prostředky, stejně tak vám bude odepřena zdravotní péče, možnost využívání městské hromadné dopravy a přístup k ostatním službám, včetně uspokojení primárních lidských potřeb. Vše je se vším propojené – ekonomická krize s dopadem na celou Evropu, nedostatek práce, propouštění, růst nezaměstnanosti, zvyšující se počet lidí těsně nad hranicí chudoby, zvyšování cen, přibývání lidí bez domova. Dlouhodobá nezaměstnanost souvisí s krizí ekonomiky. Podle standardů Mezinárodní organizace práce se jedná o ztrátu zaměstnání na déle než 12 měsíců. *„Dlouhodobá nezaměstnanost je často spojována s nedostatečnou motivační funkcí systému sociální ochrany, v jehož rámci jsou poskytovány sociální dávky, na které lze snadno dosáhnout a jejichž výše může i přesáhnout reálně dosažitelný pracovní příjem, zvláště u osob s nízkou kvalifikací a větším počtem dětí.“* (Kotýnková, 2007, s. 53). Lidé nejsou dostatečně motivováni, stejně jako nejsou motivovány ženy bez domova k návratu do běžného života. V případě, že jsou příliš zadlužené, nevyplatí se jim nastoupit do práce na plný úvazek, když jim z výplaty automaticky bude většina odcházet na umořování dluhů. Raději příležitostně vypomohou někde načerno se stejnou výplatou v hotovosti za poloviční čas. Stejně tak se raději uskromní v neuspokojujícím bydlení, než aby platily přemrštěné nájemné, které převyšuje jejich výdělek.

1.4 Za komunismu bylo líp

Před rokem 1989 se mohlo zdát, že bezdomovectví neexistuje. Tehdejší režim existenci bezdomovectví popíral, fenomén lidí bez domova nepřipouštěl. Ten, kdo nepracoval nebo se nezdržoval v místě svého hlášeného trvalého bydliště, byl trestně stíhán. Všichni měli mít práci, práci prospěšnou celku, povinnost pracovat byla zakotvena v Ústavě z roku 1960 v čl. 19 odst. 2. Jak uváděly tehdejší prameny, většina občanů socialistické republiky svůj pracovní úkon plnila svědomitě a odpovědně. Ale našli se i takoví jedinci, kteří se do práce odmítali zapojit nebo svým chováním narušovali pracovní kázeň. Například nedocházeli do práce pravidelně nebo včas. *„Tito lidé mnohdy pak žijí z bezpracných zisků, z majetkových trestných činů, ze spekulace, žebroty apod., přičemž se plnou měrou podílejí na rozdělování fondů společenské potřeby.“* (Bobek, Molek, Šimíček, 2009, s. 579)

Pro příživnictví byli lidé zavíráni do věznic, psychiatrických léčeben či jiných zařízení. Příživnictví bylo podle zákona trestným činem a od roku 1957 za něj byli trestáni lidé, kteří se vyhýbali zaměstnání, nechali se někým vydržovat nebo si prostředky k obživě opatřovali jiným stejně nekalým způsobem. Mohly tak být trestány i osoby, které se živily samostatně, ale neměly dostatečná povolení pro samostatnou výdělečnou činnost. „Nový trestní zákon v roce 1961 široce vymezenou skutkovou podstatu příživnictví (§ 203) zúžil, když vyžadoval, aby vyhýbání se práci bylo soustavné. Zároveň demonstrativně uváděl některé případy nekalého způsobu opatřování prostředků k obživě (prostituce, hazardní hra).

Novela v roce 1963 (zákon č. 53/1963 Sb.) dosavadní ustanovení doplnila o další jednání. Byl doplněn další způsob nedovoleného opatřování prostředků k obživě, a to že se pachatel dává někým vydržovat. Trestní sazba byla zvýšena, pachateli hrozilo odnětí svobody až na tři léta, oproti dvěma letům podle stavu před novelou. Podle tohoto ustanovení měly být v praxi postihovány například mladé zdravé osoby, které po nepřiměřeně dlouhou dobu otálejí po skončení školní nebo odborné výuky se zapojením do řádného pracovního poměru a dávají se živit svými rodiči, osoby, které se dávají živit manželkou nebo družkou, osoby živící se otevřenou i skrytou žebrotou, spočívající například v požadování peněžitých i věcných podpor od známých a příbuzných, v dojíždání zbytků v podnicích veřejného stravování, ve využívání štědrostí podnapilých osob apod.“ (Bobek, Molek, Šimíček, 2009, s. 579) Na území dnešní České republiky i v té době existovalo bezdomovectví, ale bylo skryté očím veřejnosti, socialistický stát jeho existenci nepřipouštěl. Tento problém se řešil tresty, případně ho režim nezveřejňoval, záměrně tajil informace, stejně jako v případě jiných nevhodných témat. Nepřízpůsobiví lidé byli umísťováni do vězení či ústavů. Stejně tak se oficiálně pod hlavičkou státu neotevírala žádná sdružení poskytující nezávaznou, jednorázovou pomoc, žádné charity ani církevní organizace (ty byly likvidovány v 50. letech). Místo nich fungovala síť sociálních institucí, jako jsou domovy důchodců, ÚSP, dětské domovy, LDN, domovy pro tělesné či mentálně postižené osoby a psychiatrické ústavy. V nich ale bývala nedostačující péče kvůli časté neodbornosti personálu a neprofesionálnímu vybavení. Bylo by tedy krátkozraké tvrdit, že se lidé za minulého režimu měli lépe a bylo o ně ze sociálního hlediska postaráno. Trestný čin příživnictví, stejně jako celé zákony, byl zrušen až s převratem a se vznikem České republiky, která vydala zákon v novém znění. S nástupem nového režimu pak značně přibývá lidí bez domova. Mít jisté zaměstnání již není úplnou samozřejmostí. (Langerová, 2007)

„Po roce 1989 se počet bezdomovců začal rychle zvyšovat. Příčinou byla již zmíněná dekriminální činu příživnictví, v dalších letech k jeho zvyšování přispívali a dále přispívají zahraniční migrace, propuštění a amnestování vězňů či další (společensky nepřizpůsobiví) lidé, kteří z různého důvodu ztratili byt. Vedle zrušení trestnosti příživnictví měly na znovuobjevení se bezdomovectví v ČR velký vliv také privatizace podniků a faktické zrušení podnikových ubytoven, kde často žili muži, kteří prožili dětství v dětských domovech, mládí v internátech a po dvouleté vojenské službě už jen přežívali v různých podnikových ubytovnách, někteří s občasným pobytem ve výkonu trestu.“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 4)

Jak píše Prudková (2008), revoluce přinesla řadu změn. Veliké podniky krachovaly a s nimi se uzavíraly ubytovny. Problém bezdomovectví se tak začal rozšiřovat a stával se aktuálním. Ne všichni si věděli rady s nově nabitou svobodou. *„Snad nikdo nebyl připraven na změnu životního stylu a ne každý se s ní dokázal vyrovnat. Ne každý se dokázal přizpůsobit změně politicko-ekonomické situace a poradit si s nově nabytou svobodou, která od člověka vyžaduje odpovědnost, a také se zvýšením nároků, které na něj byly kladeny.“ (Prudková, 2008, s. 9)*

Centrálně řízená ekonomika se po roce 1989 měla přeměnit na ekonomiku tržní. S touto změnou se výrazně proměnil i pracovní trh, který byl do té doby centrálně řízený a silně regulovaný státem a zajišťoval stabilitu zaměstnání. Došlo ke kompletnímu otevření trhu zahraničí, ale i transformaci a privatizaci státních podniků. Otevřely se možnosti soukromému trhu a podnikání. Se změnami na pracovním trhu (změna nabídky a poptávky) souvisely i změny v sociální oblasti (změna struktury pracovní síly). Obavy z nezaměstnanosti a ztráty reálné hodnoty příjmů vedly k vybudování sociální sítě. Vedle ekonomické vznikla i reforma sociální. Cílem byla ochrana obyvatelstva při ztrátě zaměstnání a podpora sociálně slabých skupin. V rámci sociální sítě byly tedy definovány dávky (příspěvek na bydlení, podpora v nezaměstnanosti, příspěvek na dítě) a kodifikováno životní minimum. Dosud je to jediná definovaná, oficiální sociální politika. Nově přibyl systém dávek pomoci v hmotné nouzi, který má naplňovat myšlenku, že lépe by se měl mít člověk, který pracuje, než ten, který se práci vyhýbá, a pro jeho snahu by toho prvního měl stát v tomto počínání podpořit, aby nebyl závislý na sociálních dávkách. (Kotýnková, 2007)

1.5 Cesty k bezdomovectví

Je těžké určit primární příčinu toho, že se člověk ocitne na ulici, jelikož lidé bez domova jsou velmi různorodá skupina, kterou pojí jediné, a to ztráta domova. Proto jsou

i příčiny bezdomovectví různé. Mezi hlavní důvody u mužů patří ztráta zaměstnání, náhlá nemoc a s tím spojené finanční problémy. U žen je primární příčinou násilný partner nebo samoživitelství, kvůli kterému nezvládají tíživou finanční situaci (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

V kapitalistickém světě je patrný jev rozevírajících se sociálních nůžek. Přibývá bohatých, stejně rychle ale i chudých, střední třída postupně mizí. Vše se zkracuje a zrychluje, trh se rychle přeorientovává. Pracovní pozice jsou nejisté, rychle zanikají a nahrazují je nové (Keller, 2013). Rad Hetmánková, která pracuje s ženami bez domova, v rozhovoru pro Pražský deník tvrdí: *„Politici v České republice ale bohužel ještě nejsou vybaveni na to, aby uvažovali o lidech bez domova jako o lidech, kteří potřebují pomoc a chtějí se do společnosti zapojit. U nás se na ně díváme jako na někoho, kdo selhal. Takové psyché vlastního zavinění je potřeba nějakým způsobem změnit, upozorňovat na osudy lidí bez domova i na to, jak je v kapitalistickém systému jednoduché dostat se na druhou stranu.“* (Hetmánková, 2013)

Vystopování příčin bezdomovectví má význam pro následnou práci s klientem. Příčiny by se tedy neměly podceňovat. Jak píše Prudková, *„znalost příčin bezdomovectví je základním předpokladem všech snah o řešení tohoto problému, protože samotné odstraňování následků bezdomovectví je značně neefektivní. Komplikací je zde skutečnost, že ne vždy lze spolehlivě rozlišit, co je příčinou a co následkem bezdomovectví.“* (Prudková, Novotný, 2008, s. 15) Měli bychom nejdříve znát příčinu, abychom mohli problém vyřešit definitivně a nedocházelo k jeho recidivě. Z výzkumu organizace Jako doma, který probíhal v roce 2013, vyplynulo, že jednotlivé příběhy se různí, stejně jako věk žen v době, kdy se ocitnou na ulici. Nejvíce zkušeností klientek Jako doma je ale s násilím, a to jak ze strany partnera, tak rodiny. *„Bezdomovectví žen je málokdy způsobeno jediným spouštěčem či událostí. Ztráta domova je ve většině případů výsledkem kombinace příčin, z nichž převládají zejména domácí násilí a jiné formy násilí, chudoba, traumatická změna v průběhu života, jako je například úmrtí dítěte či partnera, absence dostupného a bezpečného bydlení, věková a genderová diskriminace na trhu práce, drogová či alkoholová závislost, rodinná historie sociálního vyloučení, vážné psychiatrické onemocnění.“* (Hetmánková, 2013) Tato diplomová práce se zaměřuje především na ženy a ženské bezdomovectví. Proto se zde budu zabývat zejména příčinou ženského bezdomovectví. Jak potvrdila výzkumná zpráva JD, odborná literatura

a diplomové práce, které se věnují tématu, ženy se na ulici ocitají zejména kvůli násilí. Než se ženy definitivně ocitnou na ulici, je pro jejich bezdomovectví typické, že bývá často skryté.

Faktory, které ovlivňují ženské bezdomovectví, jsou většinou vztahové. Jde především o problémy ve vztahu, které často doprovází fyzické násilí nebo psychické týrání. Ženy se snaží do poslední chvíle vyhnout extrémním podmínkám zjevného bezdomovectví, snaží se jim předejít skrytým (latentním) bezdomovectvím. Mezi ženami bez domova jsou obvykle ženy vdané nebo rozvedené, svobodných bezdomovkyň je málo. Ženy chtějí svoji situaci řešit spíše než muži, asi pro větší solidaritu a sebekázeň. Partnerské neshody či násilí vyvrcholí odchodem z domova, útočiště hledají u známých, rodiny, případně jsou nuceny se po nějakém čase vrátit. Velmi vážným problémem je fakt, že ženy vystavené zjevnému, skrytému nebo potenciálnímu bezdomovectví na rozdíl od mužů s sebou mívají děti. (Langerová, 2007)

1.6 Dluhy jako začarovaný kruh

Jedním z důvodů, proč je návrat do normálního života tak komplikovanou a dlouhodobou záležitostí, jsou dluhy, které většina lidí bez domova má. Někteří se právě kvůli nim ocitají na ulici (nezvládnou vlivem ztráty zaměstnání platit své pohledávky, je na ně ze strany manžela/manželky uvalena exekuce), jiným se nahromadí až životem na ulici, kdy pro nízké příjmy nemají například na placení MHD či následné zaplacení pokuty, která jim postupem času narůstá nebo k ní přibývají další.

Důležité je, jak to vnímá sám zadlužený. Jestli chce něco měnit, jestli se chce dostat z ulice na ubytovnu a z ubytovny do bytu, jestli chce splatit dluhy. Je velmi demotivující, když se 800korunová pokuta za MHD může kvůli úrokům a poplatkům pro exekutory mnohonásobně zvýšit. Možnosti, jak později splatit dluh, jsou omezené. Například soudní oddlužení není kvůli svým pravidlům dostupné všem. Většině lidí bez domova se úměrně s délkou pobytu na ulici prohlubují i jejich dluhy. Od roku 2009 vstoupila v platnost novela zákona o oddlužení, fyzické osoby tak mohou vyhlásit osobní bankrot. Soudní oddlužení je složitý proces. Jestliže osoba nevlastní žádný majetek, po dobu 5 let jí zůstane pouze nezabavitelná částka a zbytek je rozdělen na úhradu dluhů. Když člověk s milionovým dluhem konečně najde práci a nastoupí na plný úvazek, automaticky se mu bude tento dluh odečítat z platu (Nováková, 2009). Lze si tak jednoduše spočítat, že v takovém případě se daleko více vyplatí jednorázové brigády načerno, za které dotyční dostanou všechny vydělané

peníze. Klient musí najít vůli, smysl a důvod ke změně. Přehodnotit vlastní vnímání překážky, která nebude něčím, co brání ve změně, ale něčím, co je potřeba překonat, aby dosáhl svého cíle. Někdy to však nejde. Organizace tak vedle řešení prevence vytvářejí pro klienty resocializační programy. Základem programu, který fungoval v 90. letech v Naději (centrum pro bezdomovce), bylo ubytování. Součástí programu bylo zřízení azylového domu s nabídkou ubytování, hygieny a potravinové pomoci. Na výstavbě se podíleli klienti samotní. Měli tak vedle nové možnosti ubytování i příležitost k výdělku. Tento program ale v současnosti žádná organizace neposkytuje (Hradečtí, 1996).

2. SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

Jestliže jste na ulici, váš život je odlišný od toho běžného, mnoho věcí se pro vás změní a jste prakticky vyloučeni ze společnosti. „*Koncept sociálního vyloučení se nevztahuje ke stupňování nerovností, ale k mechanismům, které mají za následek oddělování určitých skupin od hlavního proudu společnosti.*“ (Mareš; Kotýnková, 2007, s. 13)

Podle příručky pro sociální integraci jsou sociálně vyloučeni ti občané, kteří nemají tak dobrý přístup k institucím a jejich službám, tedy k institucionální pomoci. Dále jsou vyloučeni ze společenských sítí, a nemají tak dostatek kontaktů mimo svoji sociálně vyloučenou lokalitu. Dále pak nelze definovat jednu příčinu. „*Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi (ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole, nemoc atd.). Sociálně vyloučení lidé obvykle nestojí před jedním problémem, ale před jejich komplexem, přičemž mnohý z nich by i jednotlivě ohrožoval normální fungování člověka ve společnosti. S postupným propadem na dno přestává být zřejmé, co je původním důvodem propadu a co jeho následkem.*“ (Švec, 2009, s. 7)

Francouzský sociolog Robert Castel (Castel; Keller, 2013) se domnívá, že pojem sociálně vyloučení je dnes již jen jakousi metaforou, jelikož v minulosti se tento termín používal v jiném kontextu. Dříve byly sociálně vylučovány celé komunity, které byly cíleně odstraňovány nebo přinejmenším hromadně zbavovány svých práv, důvodem k sociálnímu vyloučení mohla být národnost, etnicita, náboženství (židé, černoši, kacíři). V dnešní společnosti sociálním vyloučením trpí lidé v sociální nouzi (různého pohlaví, národnosti, věku). Těmto osobám již nehrozí vyhlazení nebo uzavření do ghett. Tito lidé mají spíše společný jmenovatel, kterým je nezaměstnanost, která je diskriminuje v dalších oblastech života. „*Přesnější než nazývat lidi přežívající na okraji společnosti sociálně vyloučenými, navrhuje Castel, by bylo označovat je za poražené v bitvě za vyšší ekonomickou účinnost. Vítězi přitom nejsou zaměstnanci, kteří v práci zůstali. Také jejich situace se zhoršila. Vítězem je především mezinárodní finanční kapitál.*“ (Castel, Keller, 2013, s. 101) Rabušic zase ve své studii Koho Češi nechtějí, kde se zabývá sociální exkluzí, cituje Atkinsona: „*Sociální exkluze je pak vnímána jako následek hlubokých sociálních a ekonomických proměn moderního světa, její příčina je spatřována především v masivní dlouhodobé nezaměstnanosti a ve vzniku*

izolovaných prostorů, které jsou sociálně i fyzicky segregovány od zbytku společnosti (Atkinson 1999).“ (Atkinson, Rabušic, 2000, s. 3)

Sociální služby a neziskové organizace, které se zabývají sociální exkluzí, se jí svojí prací snaží předcházet. *„Služby sociální prevence mají napomáhat zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností a sociálně znevýhodňující prostředí. Cílem těchto služeb je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů (§ 53 zák.). Zákon sice bezdomovectví nedefinuje, ale používá termíny „osoby bez přístřeší“ (§63 zák.), dále „osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“ (§57 zák.), které se obsahu tohoto jevu již více blíží (předchozí právní úprava používala termín osoby společensky nepřízřusobivé).“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 10)*

Keller (2013) se domnívá, že v období narůstajícího blahobytu (60. – 70. léta 20. stol.) bylo sociálním vyloučením ohroženo jen velmi málo osob, kterým se nepodařil vzestup společně s ostatními, nebo kvůli tragické životní události nebo užíváním drog propadly na dno. Sociální handicap byl podle něj v té době srovnatelný s mentálním či fyzickým postižením. *„Svět integrovaných a neintegrovanych je jednoznačně oddělen. Integrovaní jsou mnoha způsoby pojištěni, aby nespadli mezi sociálně vyloučené, jejich pojištění se primárně odvíjí od plnohodnotného zaměstnání, pro ostatní osoby je garantuje sociální stát.“ (Keller, 2013, s. 102)* V 80. – 90. letech jsou již sociální okluzí ohroženi i ti, kteří stoupali nahoru, a to z důvodu nestability pracovního trhu. Většina z této skupiny je schopna práci vykonávat, práce ale není. Po roce 2000 už nejsou ohroženy jen nejnižší vrstvy, ale i střední třída. I na ně je vyvíjen tlak shora, který dříve ohrožoval jen nižší třídy. Samotná příslušnost ke střední třídě již přestává zaručovat celoživotní kariéru a perspektivu. Příslušníci této vrstvy se ocitají ve stavu nejistoty a ohrožení.

„Až dosud se modernita vyvíjela tím způsobem, že začleňovala do společnosti stále další skupiny nepriviligovaných. Bílí zámožní muži byli nuceni přiznat důstojnost také ostatním kategoriím obyvatel – ženám, chudým lidem a příslušníkům jiné než bílé rasy. Postup procesu sociálního vyloučení ukazuje, že společnost zařadila zpětný chod. Stále mocněji se uplatňují takové mechanismy, které opět vyřazují skupiny obyvatel (v minulosti mnohdy pracně a za cenu velkého úsilí do společnosti integrovaných).“ (Keller, 2013, s. 103)

2.1 Reintegrace

Se sociálním vyloučením a potřebou je řešit se začínají otevírat témata možné reintegrace. Ta se zaměřuje na cesty, jak lidi bez domova vrátit do většinové společnosti, jak jim umožnit opět se začlenit. I přes motivovanost cílové skupiny se jedná o velmi složitý proces. Z případové studie Jako doma vyplynulo, že reintegraci ovlivňuje mnoho vzájemně provázaných faktorů, například „*absence trvalého a cenově dostupného bydlení, absence práce, dluhové zatížení, snížené sebevědomí, zkušenosti na trhu práce, dlouhodobá nezaměstnanost, diskriminace na pracovním trhu a podobně*“ (Jako doma, 2014, s. 2). V případě žen, na které se Jako doma zaměřuje, jsou tu ještě další faktory, a to „*péče o děti, trauma způsobené zažitým násilím, diskriminace na základě genderu a podobně*“ (Jako doma, 2014, s. 2).

Sdružení Jako doma, které čerpá ze zkušeností se svými klientkami a které se jako jediné u nás zabývá speciálně problematikou ženského bezdomovectví a posilováním kapacit žen bez domova na základě zkušeností a prací se svými klientkami, výzkumnými zprávami a případovými studii, vyhotovilo několik doporučení pro poskytovatele služeb pro ženy bez domova.

- 1) Nahradit stigmatizující slovo bezdomovec pojmem člověk bez domova.
- 2) Pracovat se specifickými ryze ženskými tématy (násilí, děti, finanční diskriminace, sexuální vykořisťování).
- 3) Zavést specifické programy pro ženy bez domova (jak je možné je zapojit, aktivizovat).
- 4) Vytvořit chráněné zóny, v sociálních službách zavést prostor (fyzický, časový) pouze pro ženy, kde se budou cítit bezpečně.
- 5) Nabídnout psychologické služby, práce se zkušeností (sexuálního, fyzického, verbálního násilí, posttraumatických šoků atd.).
- 6) Informovat ženy v oblasti jejich práv, možnostech náhradního bydlení a práce.
- 7) Nabízet vzdělání formou různých kurzů a pracovních možností, zvyšovat vzdělání žen a skrze to i jejich úspěšnost na trhu práce.
- 8) Posilovat sebevědomí a vzájemnou spolupráci. Ukazuje se, že podle názorů žen samotných jim nejvíce pomáhá zjištění, že v tom nejsou samy. Vzájemná podpora a možnost vypovídat se a sdílení zkušeností s ostatními, kdo jsou ve stejné situaci, jim dodají sílu a odhodlání a ukáží jim nové cesty (Jako doma, 2014).

2.2 Bezdomovectví jako životní styl

Lidé, kteří se ocitnou na ulici, jsou nuceni přizpůsobit se nastalé situaci. Aby byli schopni přežít, musí se rychle v novém prostředí zorientovat a přizpůsobit se zvykům života na ulici.

„Lze vystopovat sadu definovatelných praktik a vzorců chování, které se lidem žijícím po delší dobu na ulici stávají postupem času stále více vlastními. Jedná se zejména o sadu technik, po jejichž osvojení si je člověk bez běžných zdrojů příjmů a materiálního zázemí schopen relativně snadno zajistit hmotné prostředky k uspokojení základních životních potřeb (aniž by páchal kriminální činnost). Společnou nevýhodou těchto technik je, že na své uživatele vrhají výrazný stín stigmatu.“ (Holpuch, 2011)

Sociální pracovník Petr Holpuch ve své práci Bezdomovectví jako přístup k životu poukazuje na zažitý fakt, že je k bezdomovectví přistupováno jako ke společenskému problému, kdy se člověku musí pomoci s jeho nepříznivou životní situací. Holpuch nahlíží na tento jev jinak než odborná literatura a ve své práci pojímá bezdomovectví jako životní styl, přičemž pracuje s tím, že lidé, kteří dlouho žijí na ulici, si na ulici přivyknou a naučí se, jak na ní přežít. Svojí prací se pokusil dokázat, že *„bezdomovectví je fenomén, který generuje vlastní hodnoty a normy, vlastní morální řád“* (Holpuch, 2011). Spíše než jako životní styl, který si sami vybíráme, bychom je měli nazvat životní nutností. Člověk je přirozeně adaptabilní. V této bezvýhodné situaci mu tedy nezbyvá nic jiného, než si poradit. Naopak, čím dříve si přivykne a naučí se co a jak, tím spíše se mu bude žít lépe.

„Strach z vlastního bezdomovectví tedy může být pro členy společnosti stimulem k ekonomické aktivitě. To ovšem znamená, že v okamžiku, kdy se člověk na samé sociální dno dostane, tento stimul z jeho života vymizí. Z neurčitého děsivého přízraku se stává realisticky nahlížená skutečnost, na niž se člověk může po určité době adaptovat.“ (Holpuch, 2011)

Sociální pracovnice Petra Kosová (Kosová; Holpuch, 2011) si je vědoma toho, že lidé na ulici disponují jistými schopnostmi k přežití. Čím více strategií pro přežití na ulici mají, tím obtížnější je navrátit se do „normálního“ života. Musí získat zpět pracovní návyky. Těžko se ale pracuje s demotivovanými lidmi, kteří sice o práci stojí, ale jsou zvyklí, že jsou pro svoji situaci zneužíváni jako pomocná černá síla, která je například nejen málo placená za těžkou fyzickou práci, ale kvůli tomu, že fungují bez smluv, nemají nárok ani na sociální a zdravotní

pěči. Stejně jako ostatní lidé ve společnosti by chtěli najít práci v oboru nebo být alespoň adekvátně ohodnoceni za svoji práci. Jelikož si ale ve své situaci nemohou moc vybírat, nezbyvá jim nic jiného, než chodit na více příležitostných černých brigád, které mají jedinou výhodu, a sice peníze na ruku. „*Randall Osborne dospěl ve svém výzkumu k závěru, že pro člověka, který se ocitne na ulici, existují dvě základní možnosti, jak si udržet sebeúctu. Buďto se identifikuje se svým původním životem a dělá vše pro to, aby se z ulice co nejrychleji dostal, nebo přijme bezdomovectví za svůj nový způsob života.*“ (Osborne; Holpuch, 2011)

V Kuchařkách nejsou klientky, které žebrají celý den na ulici, spí pod mostem nebo ve křoví. Do organizace docházejí lidé jiného typu. Ti, kteří pracovat nechtějí a chtějí si za pár vyžebnaných peněz koupit „lahváče“, do Jako doma nemají potřebu chodit. Jsou zde ženy, které dlouhodobě nemohou najít stálou práci, povětšinou všechny chodí na různé špatně placené brigády (úklid) a snaží se každý den vydělat na ubytovnu, aby nemusely znovu spát na ulici. Některé šetří, aby se z ubytovny dostaly do vlastního bytu. Je však důležité rozeznávat, co klientky opravdu chtějí, aby jim nebyla nabízena pomoc, o kterou v důsledku nestojí. Holpuch ve své výzkumné zprávě zaznamenal fakt, že existují i bezdomovci, kteří jsou se svojí situací tak nějak spokojeni. Stačí jim to málo, co mají. Psychoterapeut Paul Tournier hovoří o „*strachu z uzdravení. (...) Vyléčení by totiž přinutilo trpícího člověka čelit problémům, jichž ho nemoc ušetří, takže se v něm vytvoří překážka k uzdravení. Tím, že si bezdomovci definují mainstreamový způsob života jako nedosažitelný, ujišťují se, že sami žijí tak, jak je to za daných okolností nezbytně nutné. Vyloučením možnosti vést život podle norem naší společnosti sami sebe chrání před nutností čelit nárokům, které na ně kladl občanský život*“ (in Tournier; Holpuch, 2011).

2.3 Sociální centra

Prevenční a reintegrační služby zajišťují v České republice sociální centra, kterých je zde několik druhů podle cílové skupiny klientů. Patří mezi ně azylové domy, nízkoprahová denní centra, domy na půli cesty, noclehárny a služby sociální rehabilitace.

Azylové domy (dle § 57zak.) poskytují svým klientům v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení možnost pobytu na dobu určitou, možnost stravování nebo pomoc s obstaráním stravy a pomoc s obstaráváním osobních záležitostí.

Nízkoprahová denní centra (dle §61 zák.) neposkytují ubytování, ale ambulantní péči, případně terénní služby pro osoby bez domova, pomoc při osobní hygieně, možnost stravování nebo pomoc při jejím zajištění či levném pořízení, pomoc při obstarávání osobních záležitostí.

Noclehárny poskytují možnost přenocování za určitých podmínek (doložení osobních dokladů – většinou pouze pro občany České republiky, nikoli cizince –, ověření nepozření návykových látek a dostavení se do určité hodiny). Noclehárny jsou dále většinou zpoplatněny symbolickým poplatkem při vstupu a stejně jako ostatní centra nabízejí možnost osobní hygieny.

Terénní programy (dle § 69 zák.) jsou služby v terénu poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Jsou tak cíleny na problémové skupiny osob, uživatele návykových látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně ohrožených komunitách. Cílem této služby je osoby vyhledávat venku v terénu a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Mezi základní činnosti této služby patří pomoc při obstarávání osobních záležitostí.

Vedle těchto center, která jsou určena převážně pro řešení kritické situace, existují ještě další služby sociální prevence a péče poskytované lidem bez domova.

Domovy na půli cesty zajišťují ubytování a sociálně terapeutické činnosti osobám do 26 let, osobám, které opustily dětské domovy nebo výchovné ústavy a spadají do kategorie možných bezdomovců.

Služby sociální rehabilitace jsou služby, které mají přispět k dosažení samostatnosti osob díky rozvoji jejich specifických schopností a dovedností a nácvikem dovedností vedoucích k jejich sociálnímu začleňování (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008).

Převládajícím cílem sociálních služeb pro lidi bez přístřeší je opětovná reintegrace. *„Bezdomovci si velmi rychle upevňují způsoby chování, které jim usnadňují přežití na ulici, ale současně představují vážnou překážku pro opětovné začlenění do společnosti. Řešení problému adaptace bezdomovců na standardní pracovní režim spočívá v rozšíření programů tréninkového zaměstnávání, jejichž cílem je vytvoření nebo znovuzískání pracovních návyků*

a posílení kompetencí klientů při vyhledávání pracovních příležitostí.“ (Kosová; Holpuch, 2011)

3. JAKO DOMA

Jako doma je organizace, která se zaměřuje na genderový rozměr bezdomovectví a na spolupráci se ženami bez domova. Center, která jsou určena pouze pro ženy, je v České republice nedostatek, ačkoli má ženské bezdomovectví svá specifika. Jako doma si proto klade za cíl vytvořit bezpečný prostor pro ženy, v němž bude kladen důraz na potřeby žen bez domova. Vedle resocializačních a integračních programů a programů na získání sebevědomí a odrazu ode dna se organizace nechala inspirovat zkušenostmi ze zahraničí a vytvořila ojedinělý projekt Kuchařky bez domova. Tento sociální podnik má několik rozměrů. Díky tomuto projektu může organizace zaměstnat ženy bez domova, je schopna jim vyplácet hodinovou mzdu. Nejde zde ale jen o nabízenou možnost obživy, projekt zároveň funguje jako kampaň a osvěta, kdy se s lidmi bez domova má možnost setkat široká veřejnost a může je blíže poznat, utvořit si vlastní názor na věc. Pro kuchařky samotné jde o sebeposilující proces.

Lidí bez přístřeší je tedy veliká různorodá skupina lidí, kteří ovšem mají jednu společnou věc – budoucnost se jim zhroutila, a pokud mají opět začít přemýšlet v horizontu týdnů a měsíců, potřebují k tomu střechu nad hlavou, protože bydlení je základní známkou společenského statusu. Aby si mohli dovolit ubytovnu, potřebují peníze, které si musí vydělat. K tomu potřebují možnost si je někde vydělat. Existence různých organizací pomáhajících lidem bez domova a v nouzi je proto nezbytná v tom smyslu, že lidem vyčleněným ze společnosti pomáhá najít zaměstnání a napomáhá jim vrátit se do koloběhu „obyčejného“ života, kde se musí dodržovat určitá pravidla. Takovýchto organizací je ale prozatím v České republice nedostatek. Měly by se snažit lidem ukázat, že pokud člověk opravdu chce a je pro to ochoten něco udělat, může se z ulice dostat pryč. Velkou roli v úspěšnosti navrácení se k běžnému způsobu života většinové společnosti ale hraje čas, který člověk na ulici stráví. Čím déle člověk na ulici žije, tím těžší a nepravděpodobnější je, že bude schopen takový způsob života změnit (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Čím déle je člověk na ulici, tím více ho to poznamená. Může pak docházet k situacím, že ani není schopen vykonávat konkrétní práci nebo že ho zaměstnavatelé odmítají při takovýchto podmínkách zaměstnat. Stejně jako z druhé strany, jsou podmínky zaměstnání pro člověka na ulici natolik nevýhodné (práce načerno, exekuce, špatné platové ohodnocení), že se mu nevyplatí nechat se zaměstnat.

Reintegrace lidí žijících na ulici je tedy obtížná nejen z toho důvodu, že jsou zvyklí na úplně odlišný způsob života. Je obtížná i vzhledem k tomu, jakým způsobem na bezdomovce nahlíží většinová společnost. Vnímá je jako něco obtěžujícího a kontaktu s nimi se raději vyhýbá. Cílem organizací a projektů, jako jsou Kuchařky bez domova, je proto ukázat většině, že i lidé, kteří se dostali na ulici, mají dostat druhou šanci a mají mít možnost ukázat, že chtějí pracovat a dostat se z nelehké životní situace. Cílem interakce Kuchařek s ostatními lidmi je odstranění obav a určitých předsudků, které vůči sobě obě skupiny mají. Nejen společnost je vůči lidem bez domova odtažitá, ale i lidé bez domova se většinové společnosti straní, právě z důvodů osobní předpojatosti, obav z odsouzení či z nařčení neúspěchu.

V prostorách neziskové organizace se tato snaží vytvořit zázemí a podmínky, za nichž se bude ke klientkám přistupovat tak, jako kdyby to byli běžní občané, kteří ztratili práci, ne lidé ulice. Platí tam běžné společenské normy. Ženy se zde opět mohou cítit sebevědomě, na chvíli zapomenout, že jsou bezdomovkyně, chovat se tam jako běžné osoby. A stejně tak je k nim přistupováno.

Občanské sdružení Jako doma bylo založeno v roce 2012, je tedy relativně mladou organizací. Vzniklo z potřeby dvou mladých žen, zakladatelek organizace (Alexandry Doležalové a Kristýny Ciprové), více se věnovat ženám bez domova. Organizace věnující se lidem bez domova tu již byly, ale sdružení věnující se pouze ženám bez domova je zatím jediné svého druhu. „*V zahraničí se mluví velmi často o chudobě žen, ale v českém kontextu jen velmi málo.*“ (Doležalová, osobní sdělení, 3. 2. 2015) Podle ředitelky Jako doma mají totiž ženy specifické potřeby odlišné od těch mužských. Zakladatelky před vznikem organizace zjistily, že je ženským problémům a jejich specifickým potřebám v krizové situaci věnováno v Česku málo pozornosti. Obě zakladatelky se také shodly na tom, že péče a orientace na tuto úzkou skupinu je nutná i z toho důvodu, že jsou ženy oproti mužům jako skupina zranitelnější.

Organizace Jako doma je aktivní v několika rovinách. Primárně není v jejích silách, aby uspokojila největší potřebu lidí bez domova, kterou je bydlení. Snaží se ale pomoci jinak. Například osvětou, poskytováním úplných informací, kterých se lidem v tak závažné situaci nedostává. Díky úzkému kontaktu s dalšími organizacemi s podobným zaměřením jsou pracovníci Jako doma schopni poskytnout informace ohledně bydlení, vyřízení všech

potřebných dokumentů, dávek, příspěvků a dalších věcí, na které by klientky případně měly nárok. Organizaci se po určité době fungování osvědčilo, že si tyto informace mohou klientky předávat mezi sebou. Žena, která do Jako doma přijde poprvé, je většinou nesmělá, stydí se a není z pochopitelných důvodů příliš sdílná. Vůči svým „kolegyním“ z ulice tedy chová přirozeně větší náklonnost a není vůči nim tak uzavřená jako k samotným zaměstnancům Jako doma, kteří v ní nemusí po (většinou) neblahých zkušenostech s úřady vzbuzovat důvěru. Na doporučení ostatních žen tak přicházejí do organizace i nové klientky. Jako doma tedy školí přímo ženy z ulice, aby mohly být nápomocné ostatním ženám v nouzi. Samy totiž ze svých zkušeností nejlépe vědí, co by potřebovaly, co jim dokáže pomoci. V době, kdy Alexandra Doležalová rozhovor poskytovala, zaučovalo sdružení Jako doma celkem deset žen, které proškolovalo v oblasti oddlužení nebo hledání bydlení. V současnosti Jako doma zaplatilo odborný kurz čtyřem klientkám, které se po vyučení stanou oficiálními terénními sociálními pracovníci s certifikátem. Rozšíří si tak své vzdělání a pracovní portfolio.

Dále se Jako doma snaží bořit stereotypy a hranice mezi společností a lidmi bez domova, „sejmout z nich jakousi negativní nálepku“. To se daří díky akcím pořádaným pro veřejnost, včetně prezentace projektu Kuchařky bez domova a díky komunikaci s lidmi. Výsledkem je skutečnost, že ženy bez domova mohou dokázat, že něco umí a chtějí pracovat.

A v neposlední řadě je to právě projekt Kuchařky bez domova sám o sobě, jelikož tvoří velikou část Jako doma a všechny klientky organizace jsou v něm zaangažovány, i když zaměstnány jsou prozatím jen brigádně. Pracuje se v něm se ženami bez domova či bez adekvátního bydlení (protože stejně jako sdružení FEANTSA i Jako doma nepovažuje přechodné bydlení za dostačující) a s ženami, které dlouhodobě nemohou nalézt práci na plný úvazek. Umění vařit není podmínkou. Kuchařky od začátku projektu vařily jednoduchou, veganskou kuchyní. V organizaci se navíc všeobecně zastává názor, že naučit se vařit dokáže každý, stačí jen dobré vedení. Klientky musí spíše dodržovat provozní podmínky, například zařídit si zdravotní průkaz, chodit včas do práce, nekouřit, dodržovat domluvená pravidla. Klientky jsou v organizaci jen na brigádě, jelikož je do projektu průměrně nahlášeno okolo 10 až 15 kuchařek. Ženy se musí prostrídat všechny, takže na ně vychází jedna až dvě směny týdně. Jsou placeny od hodiny a peníze jsou jim vypláceny hotově po každém odpracovaném dni, po akci, které se účastnily. To ženám nabízí možnost rychlého a snadného vydělání peněz na nejnnutnější věci. Jídlo se uvaří a posléze se prodává venku, na ulici či veřejných akcích za dobrovolný příspěvek. Obě věci jsou takto vymyšleny cíleně, aby bylo jídlo dostupné všem

a aby při jeho prodeji docházelo ke styku s veřejností. Právě prodej jídla na stánku od kuchařky, která pokrm připravila, vede k prolomení bariéry. Odezva od lidí byla velmi uspokojivá – lidé byli příjemně překvapeni výbornou chutí jídel, kvalitními potravinami a tím, že jídlo opravdu vařily ženy ulice a nyní jim je servírují. Někdy jídlo prolomilo bariéry natolik, že se lidé pustili do dialogu a po prvotním ostychu měli na kuchařky řadu otázek.

Dlouhodobějším cílem Jako doma je vybudovat vlastní kamennou kuchyni, kde by mohly být klientky zaměstnány na plný úvazek a mohly ji vést samy. Klientky by tak byly vedeny k samostatnosti a mohly by si vyzkoušet opravdové zaměstnání a získat zkušenost odpovědnosti. Docházelo by stále ke komunikaci s veřejností a po večerech by mohl být prostor využit pro pořádání různých akcí. Provoz takové kuchyně by totiž měl být samofinancovatelný z výdělku. Stejně jako mezi lidmi bez domova i mezi kuchařkami jsou ženy s nejrůznějšími osobními osudy, nelze všechny házet do jednoho pytle.

Jak dále popisuje ředitelka Doležalová, *„máme mladé ženy, které vyšly z dětského domova a neměly kam jít. To je vůbec velký problém. Z množiny mladých lidí bez domova je přes 50 % těch, kteří přicházejí z dětských domovů. Další naše ženy se propadly do bezdomovectví po úmrtí manžela nebo prošly násilným vztahem v partnerství a od takového partnera utekly. Pak jsou to i ženy, které zcela odvykly tomu, že může existovat něco jako domov; to jsou dlouholeté bezdomovkyně“* (Hoření, 2014).

Organizace je financována převážně z Evropského sociálního fondu. Sdružení totiž nemá akreditaci klasické sociální služby, a nemůže tedy čerpat peníze od města. Někdy se podaří získat nějaký grant, ale ty jsou veskrze vypisovány se širším zaměřením. Projekt Kuchařek si vydělá stěží na provoz. Musí se platit provozní, kuchařky, nájem a nákup surovin na vaření. Granty ale mají tu velkou nevýhodu, že jsou časově omezené. To si organizace uvědomuje, a proto do budoucna plánuje samofinancovatelné bistro (Jako doma, 2015).

4. ŽENY

4.1 Genderové aspekty

Přímo na stránkách organizace Jako doma se uvádí: „*Ženy bez domova, zranitelné a neviditelné, stojíme na jejich straně.*“ Výzkum, který zpracovala Jako doma, ukázal, že ženy bez domova mají pocit, že je na ně nahlíženo ještě hůře než na muže bez domova. U mužů se bezdomovectví bere jako určitá součást životního stylu, u žen to tak veřejnost nebere, považuje to za nesplnění role opatrovatelky rodinného krbu (Hetmánková, 2013). Obrázek, který si vybavíme pod pojmem bezdomovec, je povětšinou zarostlý, očividně neudržovaný muž s lahví alkoholu. Obraz, který nám předkládají média, a společenský obraz jako takový nemusí ale odpovídat realitě. Mnoho žen totiž na ulici neuvidíme. Za své postavení se stydí více než muži a svoji životní situaci se snaží zatajit do poslední chvíle. Proto je pro ženské bezdomovectví charakteristické slovo neviditelné. Pro ženské bezdomovectví je význačná jeho skrytost. Mnoho žen pobývá u svých přátel, je nuceno zůstat s agresivními partnery nebo v podnicích, které je zaměstnávají načerno a svojí pozicí zaměstnance a poskytovatele ubytování je vydírají. Ženy, se kterými se na ulici potkáme, jsou ty, kterým selhala i tato poslední možnost (Stulíková, 2013).

Ačkoli se rovnoprávnost mužů a žen v současné společnosti obecně zlepšuje, v praxi to bývá složitější. U bezdomovectví jsou rozdíly mezi muži a ženami dobře viditelné. Ve vyspělých zemích se bezdomovectví týká především mužů. V České republice je oproti ostatním státům v Evropě i v USA procento žen žijících na ulici nižší. V roce 2004, kdy proběhlo sčítání bezdomovců, se jednalo přibližně o 15 % (v Evropě to bývá kolem 20–30 % a v USA kolem 20–25 %). V současné době se počet žen, které využívají služeb pro bezdomovce, zvýšil na 20 %. Vzhledem k tomu, že ženy spadají do skupiny náchylnější k bezdomovectví (viz výše), se předpokládá, že se jejich podíl bude zvyšovat. Z celkového procenta žen bez domova mají nejvyšší zastoupení mladé ženy, kolem 30 % (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Ředitelka Jako doma Doležalová říká: „*Podle našich zkušeností a zkušeností organizací, se kterými spolupracujeme, počet žen bez střechy nad hlavou u nás bohužel stoupá. Zvyšuje se také věk těchto žen. Bezdomovectví se tedy stále více týká seniorek, které například nezvládnou platit nájemné po úmrtí manžela, po rozvodu a podobně. Tato skupina výrazně roste.*“ (Hoření, 2014)

Ženy, které se dostanou na ulici, pocházejí většinou z nefunkčních, sociálně slabých rodin, kde jsou nuceny vyrůstat v nevyhovujících podmínkách a často čelí psychickému i fyzickému napadání. Útěkem se snaží řešit rodinnou situaci, ovšem po ocitnutí se na ulici často nemají ani na obstarání jídla, takže končí u prostituce, případně si mezi bezdomovci najdou partnera, u kterého mají pocit, že je ochrání a pomůže jim přežít. Vzhledem k tomu, že žen je mezi lidmi bez domova čtyřikrát méně, je o ně velký zájem. Partnerství bývá ovšem často doprovázené násilím. Oproti ženám čelícím domácímu násilí doma mají bezdomovkyně nevýhodu v tom, že je na ně nejprve nahlíženo jako na bezdomovkyně a až poté jako na oběti domácího násilí, a proto nebudou služby pro oběti domácího násilí pro takové ženy dostupné. Mladé ženy se uchylují na ulici i po útěku z výchovných zařízení nebo přicházejí z dětských domovů (Stulíková, 2013).

Když je nucena kritickou rodinnou situaci řešit žena, která má dítě, je více motivována najít a udržet si bydlení, protože ztráta bydlení znamená i ztrátu dítěte. Může využít pomoci sociálních služeb, které jsou rozsáhlejší a dostupnější pro matku s dětmi či rodinu než pro jednotlivce, mnoho žen ale hledá i jiné možnosti v hledání nového zázemí pro sebe a své dítě nebo děti. Aby neskončily na ulici, uchylují se k novým (ačkoli ne úplně vhodným) partnerům, kteří mají alespoň nějaké zázemí, případně žijí v různých společenstvích a podobně. Takto vzniká fenomén skrytého (latentního) bezdomovectví u žen. Ženy tuto formu volí proto, aby se vyhnuly stigmatu zjevného bezdomovce a aby mohly zůstat se svými dětmi. Ale i osamocené ženy raději volí – pokud mají tu možnost – latentní formu (Hradečtí, 1996). *„Oficiální statistiky říkají, že ženy tvoří asi 13 % lidí bez domova. Organizace Naděje uvádí, že mezi svými klienty má asi 17 % žen. My tato procenta bereme trochu s rezervou, uvážíme-li, z jaké definice bezdomovectví vycházejí. Víte, bezdomovectví žen je hodně skryto. Ženy se velmi snaží udržovat si své sociální vazby, aby pokud možno nespadly přímo na ulici, také se bojí být na ulici kvůli násilí. Takže cestují »po gaučích« svých známých či nějakých zařízeních. Dostanou-li se na ulici, je to již ta nejzazší mez. A i tam se snaží nebyť vidět.“* (Hoření, 2014) Žen na ulici také vidíme a vnímáme podstatně méně než mužů.

Armáda spásy provedla první výzkum mezi ženami bez domova v říjnu 2014, bohužel je momentálně k dispozici pouze tisková zpráva. Vedle hrubých dat si výzkum dal za cíl zjistit příčiny ženského bezdomovectví, kde pobývají, jaké je jejich finanční situace a jak jsou na tom popřípadě po zdravotní stránce. Výzkum probíhal dotazníkovou metodou a zúčastnilo se ho 147 žen ze všech měst, ve kterých Armáda spásy v ČR působí. Z výzkumu vyplynulo,

že typické ženě bez domova je v průměru okolo 42 let, má ukončené základní vzdělání, je rozvedená, má 2-4 děti ve své péči, žila více než rok v nejistých podmínkách a poprvé navštívila službu azylového domu (Armáda spásy, 2014). Opět se ukazuje, že klienti navštěvující sociální centra velmi migrují, jsou nestálí a mohou se objevovat stále noví.

Rozdíl mezi muži a ženami bezdomovci je také ten, že se u žen projevuje více psychických onemocnění, je to až čtyřikrát více než u mužů. Proto se zdá, že psychiatrická diagnóza je jednou z hlavních příčin bezdomovectví, protože ženy duševně zdravé jsou schopné se o sebe určitým způsobem postarat. Rozdíl spočívá i v přístupu sociálních služeb k mužům a ženám. Existují mnohá tabu, jako by se předpokládalo, že u žen neexistuje kriminalita, závislost na drogách, AIDS či právě bezdomovectví. Projevuje se to tím, že služby na pomoc lidem bez domova jsou nastaveny tak, že jsou určeny spíše pro muže než pro ženy. Přitom ženy ochotněji využívají nabízenou pomoc, ať se jedná o možnost přístřeší v ubytovacích zařízeních, pomoc sociálního pracovníka či lékaře. Jejich problém spočívá v tom, že se o pomoc bojí říct, pokud je jim ale nabídnuta, využijí ji a ve snaze opustit ulici a už se na ni nevrátit bývají úspěšnější než muži (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

„Ženské bezdomovectví vlastně kopíruje linii genderově stereotypního rozdělení naší společnosti. Ženská sféra je tradičně ta domácí, skrytá, zatímco muž se pohybuje ve sféře veřejné. Pokud žena odhalí svoje soukromí na ulici, například tím, že spí na lavičce, vystavuje se jiné stigmatizaci než muž: neztratila pouze práci (mnohé ženy ostatně tvrdě pracují), ale nedokázala v očích kolemjdoucích udržet spořádanou domácnost, nedokáže u sebe mít své děti.“ (Stulíková, 2013)

Muži mají zažitě stereotypy, že jsou muži jen tehdy, pokud dostojí obecným kritériím, jako jsou schopnost vydělat peníze a postarat se o rodinu, fyzická síla a podobně. Proto když se ocitnou na ulici, mají pocit, že selhali ve všem. A jediná možnost, jak si opět dokázat své mužství, je ta, že se z ulice dostanou pouze díky vlastnímu úsilí. Nabízenou pomoc proto odmítají, ať už od sociálních pracovníků nebo blízkých osob. To jim ovšem ztěžuje možnost navrátit se do normálního života. Rozdíl mezi ženami a muži je i v tom, že ženy bezdomovkyně jsou všeobecně vdané nebo rozvedené, kdežto muži většinou nikdy nejsou ženatí, rozvedení nebo separovaní. *„Co je však v anamnézách zvláště zřejmé jako společné, je vleklá chroničnost chudoby a z ní plynoucí amorální jevy, například defektivita, afektivní labilita, mentální retardace, sociální nezralost a emoční nevyrovnanost plynoucí například*

ze špatného zacházení v dětství. (...) Nevíra v úspěch, kterou získali po neustálých debaklech, ztráta sociálních kontaktů, deziluze, uzavřenost do sebe, neschopnost udržet pozornost a z toho plynoucí roztržitost, náhlá únava. Je to také sociální mobilita, vždy však směrem nižšího zařazení.“ (Hradečtí, 1996, s. 56 - 57) Stejně zkušenosti jsou v Jako doma: „Zkušenosti našich žen, pendlujících po azylech a ubytovnách, jsou také takové, že ne všechny ženy mohou vyhovět velmi přísnému řádu azylových zařízení (například že se musejí v určitou hodinu vrátit »domů« či v osm být na »nástupu«) a že jsou často některé bezdomovkyně z těchto zařízení z nějakého důvodu vyhozeny. Kam? Zpátky na ulici. V mnoha zařízeních klienti nemají klíče, přitom víme, že v zahraničí v azylu je běžný pravý opak. Všechny tyto postřehy a zkušenosti budou i ve shrnutí našeho výzkumu.“ (Hoření, 2014)

4.2 Feminizace chudoby

Dalším fenoménem typickým pro ženskou sféru je feminizace chudoby. Chudobou jsou ve větší míře ve společnosti ohroženy ženy než muži. Muži byli dříve představiteli živitelů rodiny. „V roce 2011 bylo v České republice v čele neúplných rodin 354 000 žen a 121 100 mužů. Stejně tak v čele domácnosti jednotlivce bylo 595 500 žen oproti 396 500 mužům.“ (ČSÚ, 2012) Dnes, kdy přibývá rozvedených manželství, jsou to především ženy, které dostanou do výchovy své děti, zvyšují se jim tedy jak náklady, tak starosti s tím spojené. „Úspory EU na službách a příspěvcích negativně ovlivnily ekonomickou nezávislost žen, protože ženy tyto služby a příspěvky využívají častěji než muži a často pro ně představují důležitý zdroj příjmů. Největší ztráty utrpěly matky samoživitelky a samostatně žijící důchodkyně.“ (Evropská ženská lobby, 2013, s. 14) Pro ženskou chudobu existují i další důvody, a to hůře placená práce a domácí práce, které nejsou placeny vůbec, ale vykonávat se musí. Rozvod pro ženu ve většině případů znamená životní pokles. Péče o dítě pak také znesnadňuje ucházení se o práci. Stejně, jako hledání práce po mateřské dovolené. Ženám chybí kvalifikace i praxe, tedy čas, který se věnovaly dětem. A nižší příjem v produktivním věku vede i k nižší výměře důchodu. Průzkumu prokázaly, že mezi bezdomovci přibývá seniorek, které nemají rodinu a kam jít. I v České republice jsou chudobou ohroženy více ženy (10,6 %) než muži (8,8 %). (ČSÚ, 2012). Ženy samoživitelky a následná diskriminace na pracovním trhu tvoří tak hlavní faktory feminizace chudoby. „V srpnu 2012 byla nezaměstnanost žen ve 12 členských státech EU vyšší než nezaměstnanost mužů.“ (Evropská ženská lobby, 2013, s. 17) Ženy se navíc častěji vyhnout zapsáním do statistik, ze studu se odmítají zapsat na úřad práce. Stáhnout se tedy z pracovního trhu a věnují se neformálním

pracím, nebo neplaceným, je na ně přenesena odpovědnost péče o starší a nemocné v rodině a neplacená starost o domácnost, na kterou EU také v rámci úspor nevynaložila předem plánované peníze. Dále jsou ženy častěji právě z důvodů péče o děti či rodinu zaměstnávány jen na poloviční úvazek. Když ženy přijdou o zaměstnání, hrozí jim rychlejší propad do chudoby (Evropská ženská lobby, 2013).

K výši nákladů na domácnost v mnohých situacích přibývá i fakt, že mnoho mužů neplatí výživné a je velmi zdlouhavé a pracné je z otce získat. I když je v konečném stavu otec soudně stíhám, matka může na přídavky na děti čekat několik let a v některých případech se alimentů ani nedočkat (Budinová, 2012).

4.3 Děti jako smetí

Ženské bezdomovectví se od toho mužského také lišilo tím, že ženy se zpravidla na ulici neocitnou sami, ale mají sebou děti, děti se tak na ulici ocitnou společně s matkou. Ve většině případů je soud umístí do ústavní péče, pro neschopnost matky zabezpečit výchovu. To může, ale zapříčinit další riziko následného ocitnutí se na ulici. Plnoleté děti, které odejdou po dovršení svých 18 let z dětského domova, totiž tvoří další skupinu potencionálních bezdomovců, vedle například nezaměstnaných nebo lidí po výkonu trestu. Dítě, které má v domově zajištěno téměř všechno přes bydlení, stravu a ošacení, dítě, za které je po dobu jeho života v domově denně rozhodováno a které se řídí určitým řádem dětského domova, se najednou ocitne samotné, bezprizorní a bez prostředků. Dochází tak k tomu, že mladistvý svoji situaci nemusí zvládnout a končí na ulici. Vedle zařízení na půli cesty, která zajišťují samostatná chráněná bydlení právě pro zletilé mladistvé z dětských domovů, je další možností minimalizování nebo převedení ústavní péče do krajní alternativy a nahrazení jí náhradní rodinou nebo podporou znovu vrácení dítěte do jeho vlastní rodiny. V dětských domovech je totiž příliš mnoho dětí na méně vychovatelů, děti se musí přizpůsobit chodu domova a své potřeby tak podřizovat většině, málo kdy je brán zřetel na jejich touhy a potřeby. Někdy také nezbyvá čas na to děti připravit na život, od vychovatelů nemají možnost se tak dobře učit nápodobou, získat zkušenosti. Vše je za ně zařízeno do doby, než jsou plnoletí. To se jim pak svět obrátí vzhůru nohama. Sociální systém by se tedy měl do budoucna transformovat a neinstitucionalizovat, ústavní péči by měla nahradit náhradní péče.

Dále se mladým bezdomovcem může stát dítě, které uteče z domova. „*Jejich opakované útěky lze chápat jako signál narušené jistoty a pocitu bezpečí, který by měl domov poskytovat. (...) Útěk z domova mohl být důsledkem nezvládnání stresujících situací, jímž byly ve své rodině z nejrůznějších důvodů vystavené.*“ (Vágnerová, Scémy, 2013, s. 58) Stejně jako u žen, jsou tedy rodinné vztahy důležitým faktorem pro ocitnutí se na ulici.

5. PARTNEŘI – „Násilničtí týpci“

Před rokem 1990 existoval v rámci socialistického režimu prenatální populační politický systém, který měl podporovat rodinu, sňatek, děti a s ním i hodnoty. Režim se rodinám snažil zajišťovat podmínky vhodné pro početí potomka a tím se tak snažil zpovzdálí ovlivnit populační vývoj země. Po převratu se populační politika neshodovala s nově nabytými právy a svobodami občanů a odsuzovala se přílišným zásahem do života lidí. Celý systém byl tedy transformován. Tak se vláda přestala zajímat věcmi spojenými s populačním vývojem, naopak se podporovalo soukromé podnikání, zahraniční obchod a rozvoj osobnosti. Tak postupně vymizely všechny výhody nabízející se mladým rodinám. Stejně jako zmizela míra důležitosti přikládajícího se manželskému svazku. Lidé začali mít děti v pozdějším věku a měli jich méně, jelikož si dříve vybudovali podnikání nebo kariéru a namísto svateb spolu začali čít „na psí knížku“. Stejně tak se již tak neodsuzovali rozvody a začalo přibývat neúplných rodin.

Prudký pokles počtu novorozenců začal být spojován i s finanční krizí a s tíživou situací mladých rodin. Vedle neexistujících sociálních jistot a výhod jim přibyli další existenciální problémy. Česká vláda v tomto ohledu podporuje pouze lidi v hmotné nouzi, příspěvkem na děti. Příspěvek na porodné nerozeznává mezi jedním a vícečetným těhotenstvím a minimální rodičovský příspěvek sám o sobě dosahuje 5 116 Kč měsíčně. To jen stěží může pokrýt výdaje na dítě (Kocourková, Rabušic, 2006). Za rok 2013 se v České republice oženilo 43 499 obyvatel a rozvedlo 27 895 občanů (ČSÚ, 2014). Neúplných rodin oproti minulému režimu značně přibylo, stejně jako se lidé rozhodli založit nové. Žít ve společnosti a v partnerství je pro člověka přirozené. *„Partnerský status, tedy to, zda partner žije s partnerem, či bez něj, je jeden z nejčastějších subjektivních důvodů, které bezdomovci uvádějí jako příčinu jejich neutěšené situace. Ztráta partnera je hlubokým zásahem do života jedince a následně ovlivňuje jeho životní biografii, z čehož může plynout i následná ztráta zaměstnání jako vedlejší důsledek.“* (Hradecký; Dirga, 2013)

Z výzkumu Armády spásy mezi ženami bez domova (147 respondentek) vyplynulo, že jednou z nejhlavnějších příčin ve ztrátě bydlení byly partnerské problémy, označilo je celkem 26 % dotázaných (rozvod, rozchod, násilí). Čistě partnerské násilí uvedlo 19 % žen (Armáda spásy, 2014).

Z průzkumů Jako doma prováděných mezi klientkami vyplynulo, že násilí je společným jmenovatelem pro většinu žen bez domova. Násilí má mnoho podob a mnoho forem (Hetmánková, 2013). Není tedy jen fyzické.

5.1 Druhy násilí

1) Fyzické: Toto týrání také má celou řadu forem, může se jednat o poranění malého rozsahu, až po těžké ublížení na zdraví ohrožující život. Stejně, tak se tyran nemusí oběti ani dotknout, ale když člověku odepřete jídlo, či pití, také ho ohrožujete na životě. Nebo ho vystavujete extrémním podmínkám. Zde se dá i zařadit domácí násilí. *„Aby se vyloučilo pokračování domácího násilí, je potřeba, aby žena opustila co nejdříve společné bydlení s násilným partnerem. Bydlení s násilným partnerem je rizikem pro matku i děti. Hlavním problémem v ČR je nedostatek sociálních bytů, ať už obecních nebo státních, s regulovaným nájmem, kde by žena mohla s dětmi trvale žít. Dočasné řešení pro ženy s dětmi je bydlení v azylovém domě, těch je ale u nás zoufale málo. Pro ženy je i obtížné po ukončení pobytu v azylovém domě sehnat bydlení, nájmy jsou vysoké a koupě vlastního bydlení je z finančních důvodů nemožná.“* (Budinová, 2012, s. 39) Ženy tak mohou v této nelehké situaci, poté, co již nemají nárok na delší pobývání v azylovém domě skončit na ulici a děti jdou s povolením sociálního úřadu do dětského domova s tím, že matka není schopna zajistit adekvátní péči.

2) Psychické: U oběti dochází k takzvané emocionální újmě. Na rozdíl od fyzického násilí, není tak lehce rozpoznatelné. Nejčastěji je prováděno verbálně, kdy je oběť osočována, ponižována či zesměšňována. Nebo jí může být odepírán kontakt s jejími příbuznými či její oblíbené činnosti.

3) Sociální násilí: Tímto násilím se zejména myslí materiální a finanční týrání. Osobám jsou pod tlakem odebrány finance nebo musí podepisovat věci, se kterými by za normálních podmínek nesouhlasily. *„Mnoho seniorek/-ů je nuceno, aby přepsali bydlení na své potomky a příbuzné. Takoví senioři se poté ocitají „na ulici“ anebo jsou v bytě/domě trpěni, ale za cenu těžkého psychického a ekonomického násilí.“* (Budinová, 2012, s. 39)

4) Sexuální násilí: Toto násilí je nejvíce aplikováno na ženy, dále pak mladistvé a děti. I zde je mnoho forem násilí, které se dále rozlišují na sexuální zneužívání, obtěžování, znásilnění a obchod se ženami. Ženy bez domova se nejčastěji potýkají se sexuálním násilím

nebo s fyzickým násilím. Světová zdravotnická organizace definuje sexuální násilí jako *„jakékoli sexuální jednání zahrnující pokusy o dosažení sexuálního styku, nežádoucí sexuální poznámky a návrhy, činy směřující k obchodování či jinak namířené proti sexualitě jedince, které využívají nátlak. Může být prováděno kýmkoli, nezávisle na vztahu mezi obětí a pachatelem, a v jakémkoli prostředí včetně domova a práce.“* (Jewkes, Sen, Garcia-Moreno; Doušová, Houžvová, Chomová, 2014, s. 149).

„Nátlak, jak ho uvádí zmíněná definice, může zahrnovat různý stupeň použití síly, zastrašování, vydírání, vyhrožování (fyzickým násilím, nezískáním či ztrátou práce, nezískáním povýšení apod.).“ (Doušová, Houžvová, Chomová a kol., 2014, s. 19)

Tato forma násilí, vedle fyzického byla nejčastěji uváděna klientkami jako doma. Ženy od svých manželů, partnerů, otců či jiných mužů byly tlačeny do věcí, které nechtěly, pakliže se situace stala nesnesitelná, utekly, nebo byly vyhozeny z domu s tím, že nesplňují požadavky. Ve stejné míře jsou i ženy na ulici vystaveny této formě násilí. Muž, partner na ulici, který se jich ujme, je sice chrání před fyzickým násilím, nebo zneužitím od cizích mužů, sám si, ale na ženu dělá nárok. Některé klientky jako doma tak mají bohužel i zkušenost s nucenou prostitucí.

„Statistiky, které jsou k dispozici, uvádějí, že téměř každá třetí žena ve světě má zkušenost se znásilněním nebo jinou formou sexuálního násilí. Statistiky Světové zdravotnické organizace (WHO) uvádějí, že téměř každá čtvrtá žena má zkušenost se sexuálním násilím ze strany svého partnera a v některých zemích jedna ze třech adolescentních dívek uvedla, že její první sexuální zkušenost byla vynucena (nedobrovolná).“ (Jewkes, Sen, Garcia-Moreno; Doušová, Houžvová, Chomová, 2014, s. 152 – 153)

Zkušenost s touto formou násilí je pro její oběť velmi traumatizující a dlouho se s ní vyrovnává, jestli vůbec, může na osobě nechat i trvalé psychické následky. Ženy totiž kvůli těmto zkušenostem přestanou mít důvěru v muže, bojí se jich, jsou k nim předem nedůvěřivé a ostražitě a vyhýbají se jejich společnosti. Další z důvodů, proč se JD doma snaží vytvořit ryze ženské a tím pro své klientky bezpečné prostředí, kde by se nebály svěřit nebo řešit své problémy, aniž by byly ze strany mužů napadány.

5) Sebepoškozování: Násilí vykonávané vůči vlastní osobě. Tato forma násilí může být i důsledkem předchozího násilí od jiné osoby. Týraná osoba takto hledá únik.

6) Institucionální: Utrpení způsobené úřady. Týrání způsobené institucemi, jejich požadavky a normami a jejich slepým dodržováním. Lidé bez domova mají povětšinou problémy s odcizením jejich dokladů, vyřizováním všech potřebných papírů, aby si vůbec mohli zažádat o dávku v nouzi, přídavek na bydlení. Bez dokladů vás nepřijme žádné sociální zařízení. Jestliže nejste řádně evidovaný, neexistuje ani pro úřady. Pro lidi bez domova, kteří nic nemají, je povětšinou i složité sehnat si pár stokorun na úřední poplatek. Například jedna z klientek Jako doma čekala na přepsání trvalého bydliště do Prahy, aby mohla mít nárok na podporu přes rok a půl, úřednice v místě jejího trvalého bydliště jí dělala takové nepříjemnosti, že to došlo až na stížnost k ombudsmanovi ČR. Stejně tak se bohužel mnohdy v organizaci setkávají s případy, kdy jsou klienti šikanováni nejen ze strany úřadů, ale přímo sociálními pracovníky, kteří jimi opovrhují a využívají svojí nadřazené pozice. Mnoho klientek si stěžovalo na to, že na úřadech, kde by jim měli pomoci, jim život spíše ztěžují. Proto se také dost lidí bez domova, všem státním institucím vyhýbá, jak také vyplynulo z výzkumů.

7) Mediální násilí: Zejména se jedná o diskriminování nějaké menšiny, opakované jednostranné podávání pohledu na věc veřejnosti (u nás se to povětšinou týká romských spoluobčanů), stejně jako v moderní době narůstající kyberšikana. Organizace se tak snaží díky svému PR nabourávat tyto společenské předsudky a mediální obrazy. S klientkami tak organizuje různé happeningy, které reagují na současné dění v České republice. Loňský rok se například během volebního období v Praze rozšířila politická mediální kampaň, která hromadně útočila na lidi bez domova, lidi užívající návykové látky a další podle jejich slov nepřizpůsobivé občany. Sama kampaň tyto lidi označila jako Pouliční živly a hlavním bodem svého programu uváděla definitivní vystrnadění z ulic. Této myšlenky se bohužel chytilo více politických stran napříč politickým spektrem. Kam, ale tito lidé budou odklizeni a jak to problém vyřeší, už nikdo neřekl. Například kandidující doktorka Laura Janáčková, kandidát na starostu Ing. Jan Skalický slibující na billboardu s popelnicí v ruce „Vyženu feťáky z ulic“, ČSSD, která na svých plakátech slibovala, že „vyžene pouliční živly z ulic“, nebo za ODS Tomáš Holeček, který hlásal „osoby bez domova mimo obytné zóny“ (Holeček, 2014). Je smutné, že právě politici, kteří mají těmto lidem pomoci a zabývat se otázkou a fenoménem

bezdomovectví a jeho řešením, vidí řešení ve zbavení, odklizení a zametení problému pod koberec. S podobnou kampaní jsme se mohli setkat v minulých letech, která připomínala aprílový žert, kdy radní pro sociální oblast Jiří Janeček vymyslel koncepci odsunutí lidí bez domova do tábora připomínající ghetto, která by se měla rozkládat v podobě provizorního tábora u Malešické skládky za Prahou, zde by byli bezdomovci odvázeni městskou policií, aby se zabránilo jejich sdružování ve městě. Udržení bezdomovců v táboře by měli zajišťovat sociální pracovníci. Tento tábor význačně nazvali „oáza bezdomovectví“. (Holcnerová, 2010)

8) Rasové násilí: Poslední formou je násilí, které se aplikuje jak na jednotlivce, tak na celou společnost. Člověk odlišný svojí barvou pleti či národnostními zvyklostmi je šikanován ze strany majority. Mezi bezdomovci i klientkami JD jsou romští spoluobčané, diskutovaným tématem v Romské společnosti je veliký problém s ubytováním. Romská rodina, jakkoli je slušná, má velké problémy sehnat podnájem jakéhokoli druhu. Při prohlídce bytu majitel řekne, že byt již není k dispozici pod strachem plynoucích z předsudků a stereotypních představ. Stejně jako organizace sama, měla při hledání nových prostor kuchyně a zázemí veliký problém sehnat adekvátní prostory, jelikož se stalo, a ne jednou, že byla odmítnuta z důvodů práce se svojí cílovou skupinou. (Haškovcová, 2004)

5.2 Domácí násilí

Domácí násilí je od těchto forem násilí ještě skryté, podle Bílého kruhu bezpečí, který v České republice řeší zejména případy domácího násilí a pomáhá jejím obětem, se jedná o „*domácí násilí je fyzické, psychické anebo sexuální násilí mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně v jejich soukromí a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti, intenzita násilných incidentů se stupňuje a vede ke ztrátě schopností včas tyto incidenty zastavit a efektivně vyřešit narušený vztah.*“ (Bílý kruh bezpečí, 2007) Národní průzkum násilí proti ženám ve FR ukázal, že každá desátá žena byla někdy obětí násilí v partnerském vztahu. Průzkum proběhl v roce 2000, pomocí telefonních rozhovorů se podařilo získat data celkem od 6 970 žen ve věku 20-59 let žijících v Paříži (Daligant, 2014).¹ „*Podle posledního*

1

*průzkumu proFem 1,4 milionu žen v České republice zažilo nebo zažívá domácí násilí.*²
(Kunc, 2012)

Následkem dlouhodobého a většinou opakovaného násilí může být syndrom týrané ženy. „*Tedy pocity bezmoci, zmatku, sebeobviňování, zvýšené zranitelnosti, ztráta životních iluzí, pocity viny, emocionální labilita, sebedestrukce či deprese, frustrace, popírání situace, strachu z agresora, ale bez víry v nápravu.*“ (Budinová 2012) Týrané ženy potřebují o svém zážitku mluvit, potřebují podporu třetí osobou a nejlépe okamžitou pomoc. V současnosti je v České republice 216 azylových domů z toho 61 pro matku s dítětem, žena zde může pobývat jeden rok s tím, že si musí hradit náklady s tím spojené (MPSV, 2014), v jiných zemích EU je tento pobyt zdarma, jelikož je pobyt jen na rok, je toto řešení jen přechodné nikoli trvalé. Navíc je příjem podmíněn věkem a to do 64 let. Proto je velmi důležité ženám bez domova poskytnout/nabídnout prostor bez mužů, kde se budou cítit v bezpečí, budou moci nabrat síly a možnost například zjistit, jak se proti všem těmto formám násilí bránit. „*Například některé ženy se nechťejí v nízkoprahových zařízeních potkávat s muži. Často se totiž jedná o oběti různých forem násilí. Na ulici se ocitly v důsledku násilí v partnerství a tam se pak setkaly s násilím od mužů kvůli své situaci. Azylové domovy jsou sice soustředěny buď na ženy, nebo na muže, ale nízkoprahová zařízení nikoli.*“ (in Doležalová; Hoření 2014)

Jako doma vedle individuálních přístupů s každou klientkou (terapie, pomocná ruka, hledání zaměstnání, řešení byrokratických problémů a poskytnutí zázemí bez mužů) pořádá kurzy sebeobrany zdarma. Jelikož toto téma je v neziskové organizaci Jako doma jedním z nejpalcivějších, zabýval se jím i celý projekt Ženy ženám. V současné době, je organizace zapojena do projektu, který se tyto psychická traumata snaží řešit pomocí terapie. Například arte terapii, nebo pomocí divadla inspirovaného Freirovou pedagogikou utlačovaných. Tato technika je postavena na vyjádření pocitů, vyrovnání se s traumatem pomocí tvorby. Klienti tvoří a tím uvolňují svoje emoce, v častých případech je to pro ně snazší než o traumatu mluvit. Divadlo utlačovaných bylo vytvořeno v 70. letech Augustem Boalem s myšlenkou kladení otázek na palčivá témata, vyvoláním diskuze a inscenováním problémů, o kterých se ve společnosti pro jejich bolavou patu nemluví. Amatérští herci tak mají možnost vyjádřit

a sdílet své názory a vyvolávat otázky k palčivým konfliktům (Divadlo utlačovaných, 2012). Časopis Nový prostor, který zaměstnává lidi bez domova, založil v roce 2000 Divadlo pro lidi bez domova jako další volnočasovou aktivitu pro své klienty. Zároveň, stejně jako za prodej časopisu, je schopen jim za inscenace vyplácet honorář. Vzniklo tak divadelní studio Ježek a čížek, které je poloprofesionálním souborem, amatérští herci z řad ulice zkoušejí pod taktovkou známých režisérů. Jelikož si divadlem lidé bez domova mohou dodat potřebné sebevědomí, vidět svůj problém z jiné stránky a nebát se o něm mluvit. Organizace JD momentálně vede obdobný projekt, pro své klientky, kde se ženy bez domova mají díky nacvičení divadelního představení o násilí a jeho traumatech vyrovnat se svými osobními zkušenostmi s nimi, za zkoušky i představení je jim vyplácen honorář a po celou dobu cvičení s nimi pracují zkušení terapeuti, kteří jim pomáhají se vyrovnat s jejich nelehkou situací.

Největším rozdílem mezi mužským a ženským bezdomovectvím je zranitelnost a násilí páchané na ženách z pozice silnějšího (tedy ve většině případů muže). Násilí je jak fyzické, sexuální tak i verbální. Ženy jsou na ulici daleko zranitelnější, už se svojí fyzickou predispozicí, stejně tak je většina žen současně matkou a jako matka/samoživitelka máte snížené ekonomické možnosti, které sebou nese péče o dítě (Hetmánková, 2013). I při prvním sčítání lidí bez domova ČSÚ se ukázalo, že čím starší jste, tím hůře nachází práci (ČSÚ, 2012). A práce je stěžejním bodem pro to mít na svoje vlastní bydlení. Existuje, ale nejenom věková nerovnost při výběru zaměstnanců, ale i genderová. Ženy na pracovním trhu nezastávají stejné pozice, jako muži. Jsou vystaveny takzvaným skleněným stropům. Ženy jsou tak zaměstnávány na hůře placených, i když stejných pozicích jako muži, ale jsou vystaveny větší nestabilitě práce, jsou tak přesouvány do takzvaného sekundárního trhu (Dirga, 2014). Ale zpět k násilí.

„Významným problémem je u nás drahé bydlení, což vede k tomu, že nemálo žen je nuceno se po pobytu v azylovém domě vrátit k násilnému partnerovi, protože cenově dostupné bydlení není k dispozici anebo je ho jen velmi málo. Obrovskou pomocí pro tyto ženy by bylo vybudování startovacích cenově dostupných bytů, kam by ženy mohly být umísťovány po odchodu z azylových domů.“ (Budinová, 2012, s. 69)

6. BYDLENÍ

Bydlení je jednou ze základních lidských potřeb. Každý jedinec potřebuje bydlení, soukromí a pocit bezpečí. Podle psychologa Abrahama Maslowa má člověk pět základních potřeb složených do pyramidy podle naléhavosti (základní fyziologické potřeby; potřeba bezpečí a jistoty; potřeba lásky, přijetí a spolupatříčnosti; potřeba uznání a úcty; potřeba seberealizace) (Maslow, 2014). Na bydlení se můžeme dívat z několika úhlů, z hlediska ekonomie je to trh s nemovitostmi. Z právního hlediska můžeme řešit vztah majitelů a podnájemníků, či případné machinace s realitami, nedohledatelné vlastníky nemovitostí a chátrající budovy, za které nikdo nenese odpovědnost, ale nikdo je nemůže obývat bez souhlasu majitele. A neméně důležitý je sociální aspekt. Jak jsou v České republice zajišťovány byty pro nejchudší, sociální bydlení? Jakou hraje stát úlohu v zajišťování bydlení (Zicháčková, 2013)?

„Ústava České republiky ani žádný ústavní zákon výslovně nezaručuje právo na bydlení. Listinou základních práv a svobod je sice zaručeno právo na pomoc pro zajištění základních životních podmínek, ale v nejobecnější podobě, přičemž pojem základní životní podmínky není definován. Bezdomovci tedy nemají ze zákona nárok na bydlení.“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 7) Nárok na bydlení je součást základních práv a svobod. *„Domovské právo ukládalo obci povinnost postarat se o své chudé (pojem chudý se patrně blížil pojmu bezdomovec v dnešním pojetí). Zákonné normy o domovském právu byly několikrát upravovány, ale jeho hlavní obsah, tj. právo na nerušený pobyt a na chudinské opatření zůstával zachován. Právní základy veřejné chudinské péče představovaly především rámcový říšský obecní zákon z roku 1862, domovský zákon z r. 1863 a novela domovského zákona z r. 1868. Na základě rámcového říšského zákona byl v Čechách vydán zákon o obecních zřízeních v Čechách v r. 1864, pro Moravu v r. 1864 a pro Slezsko v r. 1863. V Čechách byl dále v r. 1868 vydán zvláštní zemský chudinský zákon.“* (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008)

6.1 Sociální bydlení

Sociální bydlení je definováno, jako zajištění bydlení těm, kteří si nemohou zajistit bydlení sami na trhu s realitami, a pro to, aby si jej udrželi, je potřeba speciální právní úpravy. Ke splnění těchto podmínek má stát obecní byty. V ČR jich máme sice vysoký počet,

ale obývají je většinou lidé, kteří v hmotné nouzi nejsou. Neexistuje zde totiž žádný zákon, který by určoval, kdo může na sociální byt dosáhnout a kdo nikoli. Máme zde jen koncepcí bytové politiky, ale to jsou pouze dokumenty schvalované vládou, které také nejsou nikterak legislativně zakotvené. Díky nedostatečné legislativě dochází k prodlužování čekací lhůty na byt i na několik let. Chybí zde tak jednotná právně schválená systémová koncepce, která by určila kompetence a konkrétní povinnosti. Momentálně stát disponuje jen institucionálními prostředky, jako je příspěvek na bydlení, doplatek na bydlení, dotační programy určené neziskovému sektoru, na který předává svoji zodpovědnost. Stejně tak státní privatizací došlo k prodeji mnoha set bytů, tím se značně zmenšila kapacita na poskytování sociálního bydlení. Stejně jako s postupnou deregulací nájemného v České republice, výše nájmu se zvýšila do takové míry, že pro některé nájemníky se stala finančně neúnosnou. Neplatící nájemníci se hromadně vystěhovávají a v lepším případě následně sestěhovávají do ghett, levnějších, odlehlých lokalit, které, ale ve většině případů nesplňují nároky na bydlení. Tak dochází ke koncentraci chudých osob do jedné lokality a následně hromadně k hromadnému prostorovému vyloučení a s ním je i spojené vyloučení sociální (Zicháčková, 2013).

Platforma pro sociální bydlení v České republice vymezila v Opozičním dokumentu několik důvodů, proč by se mělo zavést sociální bydlení, které je u nás momentálně nedostatečné, stejně jako definovala nejpálčivější problémy:

- Zvyšuje se finanční nedostupnost bydlení, nájemné a platby za služby stále více zatěžují rozpočty domácností a velká část domácností, které bydlení hledají, nemá dostatek financí na kauci.
- Některé skupiny domácností (zejména Romové, rodiny s více dětmi a cizinci) jsou systematicky diskriminovány ze strany pronajímatelů a současné antidiskriminační nástroje jim nepomáhají k dosažení bydlení.
- Roste počet lidí bez domova či jinak vyloučených z bydlení, aktuálně by se mohlo jednat o více než dvě stě tisíc lidí.
- Prohlubuje se segregace domácností vyloučených z bydlení.
- Existuje silný politický tlak na omezení státních výdajů na dávky na bydlení pro lidi v substandardním bydlení.
- Dosavadní přístup státu k řešení sociálního bydlení byl založen téměř výhradně na finančních příspěvcích ke zvládnutí nákladů bydlení, neřešena zůstávala situace lidí vyloučených z bydlení (Platforma pro sociální bydlení, 2014).

Sociální bydlení je u nás dnes tedy oproti jiným Evropským státům nedostatečné. Evropské země uplatňují hned několik svých vlastních strategií. Zejména severské země jsou úspěšné s modelem **housing first** (nejprve bydlení), který byl původně vymyšlen v New Yorku. Bydlení jako jedno ze základních práv člověka s tím, že se počítá s nějakou standardní kvalitou. Azylové domy a noclehárny se tedy ruší a nahrazují se standardním bydlením na vlastní zodpovědnost. Máte od svého domu klíče, nikdo vás permanentně nekontroluje, máte soukromí, svůj režim a nikdo vám stále dokola neurčuje pravidla, na základě kterých vás následně odměňuje či trestá. Lidem ohroženým ztrátou bydlení se nabídne pomocná ruka a udělá se vše pro to, aby v bytě zůstali. Naopak lidem bez domova se v první řadě hledá sociální bydlení. Nedochází tak k vyčlenění lidí z jejich lokality, i ze společnosti. A bydlení samotné je rozptýlené a ne soustřeďované do jednoho místa, tím se také usnadní integrata. S tím se váže i sociální podpora, která je v takovéto krizové situaci nutná a je důležité, aby byla postavena klientovi na míru, co nejvíce sociální službu individualizovat a klient sám si může vybrat, jakou formu pomoci by nejvíce uvítal. Inovativní je tento model i v tom, že po svých klientech nepožaduje okamžité zbavení závislostí (abstinence, nastoupení na terapii), k tomu, aby mohli byt dostat. Většina nájemních smluv v Evropě, ani toto právo neumožňuje. Tento projekt je zaměřen zejména na jedince. Ale existuje i program Rapid Rehousing, zajišťující opětovné bydlení rodinám s dětmi. Když klient selže a nemá na zaplacení nájmu, projekt počítá s tím, že by měl dostat druhou, třetí šanci. *„Je velmi důležité hledat příčiny problému, dívat se, proč došlo k tomu selhání. Mohlo se také jednat o selhání sociální služby. Mohlo se taky jednat o to, že klientovy potřeby nebyly vzaty na vědomí, nebyly brány vážně.“* (Busch-Geertsema; Ripka 2014) a pro nepřizpůsobivé lidi je třeba hledat individuální řešení.

I když to na první pohled nevypadá, ukazuje se, že ve výsledku je tento model levnější. Většina států má domy, či byty ve svém vlastnictví, které by mohla opravit a nabídnout k sociálnímu bydlení. Pilotní projekty ukazují, až 80% úspěšnost. Koordinátor Evropské observatoře pro bezdomovectví, který má zároveň na starosti koordinaci projektu Housing first Europe, Volker Busch-Geertsema tvrdí: *„Dalo by se to popsát jako posun od podporovaného bydlení k podpoře poskytované v bydlení.“* (Ripka, 2014) Projekt Housing first už do své politiky zařadily zejména severské země, jako jsou Finsko a Dánsko, a dále Francie, Belgie či Skotsko. Housing first Europe (Busch-Geertsema, 2013) projekt realizovaný v roce 2011-2013 po vzoru Ameriky, v pěti pilotních městech Evropy: Amsterdam, Budapešť, Kodaň, Glasgow a Lisabon. Až na Budapešť, kde byla situace velmi

rozdílná od ostatních měst a na projekt se vynaložily jen velmi malé peníze, byla úspěšnost klientů ve všech testovacích místech (tedy podíl těch, kteří si po dva roky udrželi své bydlení) byla poměrně vysoká. V Amsterdamu to bylo přes 97 %, v Kodani téměř 90 %, v Glasgow 93 %, v Lisabonu téměř 80 %. Jen v Budapešti uspěla méně než polovina klientů, kteří byli do projektu zapojeni. Výsledná data tedy potvrdila výsledky amerických a kanadských výzkumů. *„Máme finské zkušenosti. V této severské zemi chtějí do roku 2015 vymýtit bezdomovectví právě na základě tamního zákona o sociálním bydlení. Ve Finsku si spočítali, že sociální výdaje související s financováním azylového bydlení bezdomovců jsou vyšší, než když tito lidé bydlí v sociálních bytech. Žijeme ve světě paradoxů – některé domy jsou bez lidí (prázdné domy), a vedle máme lidi bez domova...“* (Doležalová A., osobní sdělení, 3. 2. 2015) potvrdila ředitelka organizace Jako doma na základě svých získaných dat.

V České republice se uplatňuje spíše **schůdkový model** z ulice přes centra a azylové domy do bytu. Systém vícestupňového bydlení, housing ready. Nejprve je nutné člověka bez domova na bydlení připravit, musí prokázat, že si bydlení zaslouží, že je schopný to zvládnout. Jako by se v tomto modelu nebralo na vědomí, že ten člověk někde, někdy už bydlet musel, na ulici se přeci nenarodil. Klient tedy prochází několika stupni, krůček po krůčku, až svým chováním dokáže, že je hoden bydlení, které mu stát podle jeho pravidel přidělí. Je to vlastně koordinovaná cesta z ulice, přes azylové bydlení, ubytovny, až po vlastní bydlení s nájemní smlouvou. Jenže ve všech nižších stupních tohoto modelu (azylové doby, ubytovny), je klient neustále pod dohledem, musí se přizpůsobit pravidlům a dělat to co je nařízeno, bez ohledu na jeho individuální potřeby. Někdo za klienta neustále rozhoduje, o něm i o jeho potřebách. Problém je v tom, že tyto stupně jsou křehké, některé podmínky pro klienta příliš složité a když se propadne, musí zase od začátku začít stoupat nahoru. Je zde velmi málo soukromí a autonomního rozhodování o svém životě. Ukazuje se, že na rozdíl od Housing first je tento model velmi zdlouhavý a v několika případech to klienti vzdají dříve, než k vlastnímu bydlení dojdou. *„Často vedou k tomu, že jsou rozšiřovány kapacity služeb na nižších úrovních, různých nocleháren a azylových domů. Na druhé straně pak je problém úzkého hrdla, kterým neprojde zdaleka každý.“* (Busch-Geertsema; Ripka 2014) Housing first tyto body přeskakuje a nabízí klientovi z ulice rovnou domov, čímž celý proces značně urychluje a dává člověku další šanci, která značně může posílit jeho sebevědomí.

„Sociální bydlení v České republice nefunguje. Máme zde sice azylové domy nebo ubytovny, ale na základě mých zkušeností vím, že lidé bez domova tohle bydlení za domov

nepovažují. Tím, že v těchto službách setrvávají, tak mají minimální šanci na nějakou stabilizaci a postupné začlenění do normálního života. Je to institucionalizované bydlení okleštěné určitými pravidly, která jsou ne pro všechny akceptovatelná. Nehledě na to, že na ulici máme i lidi, kteří mají potíže s alkoholem, a tím pádem do azyláku ani nesmí. Tedy to, co teď funguje v České republice, je nedostatečné.“ (Hetmánková, 2013) potvrdila sociální pracovnice JD Rad Hetmánková a autorka článků pro Nový prostor. Stejně jako ředitelka organizace JD Lexa Doležalová, která by v novém zákoně o bydlení viděla možnost zmírnění nárůstu lidí bez domova. „Myslím, že by mohl pomoci zákon o sociálním bydlení. Ten by zachránil spoustu lidí, kteří spadnou »na ulici« v důsledku nějaké těžké životní situace. A to je i mým přáním pro začínající rok 2014 - aby se konečně tento zákon, ovšem nikoli bezzubý, objevil – zákon, který bude zajišťovat dlouhodobé bydlení, nikoliv podporovat ubytovny.“ (Hoření, 2014)

6.2 Squatting

Jednou z možností řešení sociálních bytů je squattování. V České republice je považováno za trestný čin. Podle § 249a odst. 1 a 2 trestního zákona squatting je neoprávněný zásah do práva bytu, domu nebo nebytového prostoru:

1. Kdo protiprávně obsadí nebo užívá dům, byt nebo nebytový prostor jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.

2. Stejně bude potrestán, kdo oprávněné osobě v užívání domu, bytu nebo nebytového prostoru neoprávněně brání.“ (Růžička, 2006, str. 8)

Nicméně lidé bez domova, kteří jsou na pokraji nouze, vyhledávají i krizová řešení a obsazení prázdného domu, ať už je to nelegální činnost, tak jim vyřeší jejich aktuální problém, a tím je otázka, kam složit v noci hlavu a neumrznout. Stejně tak to vidí ostatní lidé, kteří díky squattování chtějí upozornit na problém se sociálním bydlením. A mezi squatterry nejsou jen „pouliční živly, narkomani a bezdomovci“. Právě naopak problém nedostatečného sociálního bydlení postihuje čím dál více lidí. Obchodování s fiktivními stavbami, uměle vykalkulované ceny nemovitostí, zdražování nájmu, regulace nájemného se dotýká celé společnosti.

Squatterům v české republice je připisována nálepka extrémistů, oni sami se proti tomu, ale vymezují, pokládají se za otevřené sociálně-politické hnutí, které upozorňuje na problémy s machinacemi bytů a k nedostatku přístupného bydlení pro všechny. Squatterři

totiž zásadně obsazují domy, které jsou nevyužívané a své cíle obsazení cíleně vybírají, aby upozornili na vnitřní rozpor kapitalismu, na plýtvání a nesouměrnosti, kdy majetní lidé vytlačují z měst původní obyvatele. Rozdíl mezi lidmi bez domova a squattery je ten, že squatter takto činí ze sociálně-politického smýšlení, ale člověk bez domova proto, aby měl kde složit hlavu a získal aspoň nějaké přístřeší.

Empirická část

7. METODOLOGIE VÝZKUMU

7.1 Výzkumný problém, výzkumné otázky

V době, kdy jsem si zvolila dané téma, jsem již měla za sebou půlroční pracovní zkušenost v organizaci Jako doma, zabývající se problematikou ženského bezdomovectví. Jako provozní projektu Kuchařek bez domova jsem byla v každodenním kontaktu s ženami, které nějakým způsobem o domov přišly. Na základě vysoké míry předporozumění problematice a studia odborné literatury jsem si stanovila výzkumný problém své diplomové práce. Na základě času stráveného s těmito lidmi v jejich bezprostřední blízkosti mi připadalo důležité zabývat se pochopením příčin ženského bezdomovectví. Protože jsem pracovala v organizaci, která se zabývá reintegrací těchto žen zpátky do společnosti, nutně jsem se začala zabývat i možnými způsoby návratu těchto žen z ulice zpět. Ty jsem v průběhu práce s těmito ženami spatřovala ve změně současného nedostačujícího nastavení ve společnosti a státním systému. „*Akční plán řešení problematiky bezdomovectví pro rok 2008 a následující období (Praha, 2008) se ihned v úvodu zcela otevřeně staví k bezdomovectví především jako k hrozbě, k riziku, které je třeba do maximální možné míry eliminovat.*“ (Holpuch, 2008, s. 3)

Výzkumným problémem mé práce je tedy nevhodné a nedostatečné řešení státního systému v otázkách bezdomovectví v České republice, konkrétně v otázkách ženského bezdomovectví.

Tento problém se pokusím interpretovat na základě případové studie projektu Kuchařek bez domova. V práci se zaměřuji na výzkumný projekt neziskové organizace Jako doma, jediné organizace v ČR, která se zabývá pomocí ženám bez domova. V projektu Kuchařky bez domova, který existuje letos již třetím rokem, pracuje zhruba 10 až 15 žen. Na tento projekt jsem nahlížela jako na celek a snažila jsem se ho zpracovat ze všech sociologicky relevantních aspektů. V práci jsem tedy zkombinovala různé techniky sběru dat. V rámci zúčastněného pozorování jsem si vedla deník v průběhu práce od dubna 2014 do prosince 2014. Dále jsem zanalyzovala dokumenty vytvořené organizací Jako doma a jejich výzkumné zprávy. Stejně tak jsem se snažila prostudovat odbornou literaturu

zabývající se bezdomovectvím v České republice. Zanalyzovala jsem statistiky sčítání bezdomovců a jiné již vydané studie týkající se bezdomovectví. Kromě těchto technik sběru dat jsem se primárně zaměřila na sběr dat z kvalitativních rozhovorů, provedených celkem s osmi ženami bez domova, které se dlouhodobě zapojují do projektu Kuchařky bez domova.

V práci se tedy pokusím zodpovědět na výzkumné otázky:

- Jaké jsou příčiny bezdomovectví žen v organizaci Jako doma?
- Jaké jsou možnosti žen bez domova k reintegraci do většinové společnosti?

7.2 Výzkumná strategie a technika sběru dat

Když jsem formulovala výzkumný problém, musela jsem si zvolit i výzkumnou techniku. Tou je právě případová studie projektu Jako doma. Případová studie zachycuje detaily, vztahy a procesy. Zkoumá vlastnosti daného případu, nashromáždí velké množství dat od několika jedinců a je ojedinělá tím, že se odehrává v terénu. Musí splňovat určité podmínky, jako je stanovení otázek: Jaké jsou příčiny bezdomovectví žen v organizaci Jako doma? Jaké jsou možnosti žen bez domova k reintegraci do většinové společnosti? Snažila jsem se na ně nalézt odpověď pomocí zkoumaného případu v terénu. Vymezila jsem si svoji roli výzkumníka jako insidera a rozhodla se zkoumat současný stav. Jako techniku sběru dat jsem zvolila zúčastněné pozorování a vedení terénního deníku po dobu práce v organizaci, nahrání pilotních rozhovorů s vedením organizace a následné pořízení polostrukturovaných rozhovorů s osmi informátorkami (Novotná, 2012).

Jako doma je malá organizace. Je v České republice jediná, která se ženským bezdomovectvím speciálně zabývá, momentálně je schopna dát práci maximálně patnácti ženám, žen bez domova je však jen v Praze mnohonásobně více (Jako doma, 2014).

Nejdříve jsem provedla pět expertních rozhovorů se všemi členy vedení organizace. Na jejich základě jsem pak doplnila předem vytvořenou výzkumnou baterii otázek určenou celkem osmi informátorkám, které dlouhodobě pracují v projektu Kuchařky bez domova. Provedla jsem tedy celkem osm kvalitativních, polostrukturovaných rozhovorů. V případové studii jsem zkoumala role a vztahy jednotlivých kuchařek. Zvolila jsem typ případové studie,

kdy jsem vybrala jevy spojené s ženským bezdomovectvím a následně zkoumala konkrétní životní situace, které jsou pro bezdomovectví žen typické. Mým cílem tak bylo porozumět problematice v obecnějších souvislostech.

Ve chvíli, kdy jsem si téma zvolila, jsem již půl roku v organizaci s konkrétními informátorkami každý den pracovala a byla v osobním kontaktu. Byla jsem tedy vnitřním pozorovatelem, který si vedl terénní deník, protože daná problematika pro mě byla nová a velmi zajímavá. V době, kdy jsem si zvolila s určitostí téma své práce, jsem se pro větší metodickou přesnost rozhodla zaznamenat stav svého poznání a porozumění problematice. Sepsala jsem předporozumění, v němž jsem se snažila systematicky popsat všechny své dosavadní postřehy ze svých každodenních pozorování v práci s kuchařkami. V prosinci 2014 jsem ukončila z osobních důvodů pracovní poměr s organizací a stal se ze mě jen vnější pozorovatel. Před pořízením samotných rozhovorů jsem vypracovala baterii otázek a strukturu polostrukturovaných rozhovorů. Zde jsem si stanovila sledované cíle a připravila si návodné otázky, které jsem použila v průběhu rozhovorů. Protože jsem si nebyla jistá, jestli jsem některé důležité otázky nevynechala, oslovila jsem nejprve organizátorky a zakladatelky obecně prospěšné společnosti Jako doma. Dotazovala jsem se zejména na věci vypovídající o kuchařkách samotných, organizaci Jako doma a možných úskalích pomoci lidem s problémem bezdomovectví. Pořízené rozhovory mi opravdu ukázaly některé aspekty, které jsem opomněla. Znovu jsem přepracovala baterii otázek a o mnohé jsem ji doplnila. Jelikož rozhovory měly být polostrukturované, na začátek každého rozhovoru jsem zařadila otevřenou otázku, jestli by mi žena sama nechtěla převyprávět svůj životní příběh. Chtěla jsem především sledovat, na co bude sama respondentka spontánně klást největší důraz a počítala jsem s tím, že tématické okruhy nebo detaily, které opomine, zjistím následným výslovným dotazem.

Informátorkám jsem sdělila základní podmínky rozhovoru. Šlo o nahrávaný ústní dialog. Na začátek rozhovoru jsem zvolila metodu kladení ice-breaking otázek. Snažila jsem se navodit uvolněnou atmosféru: některé informátorky měly strach, že je budu zkoušet. Poté jsem měla připravený soubor volných otázek. Dále jsem informátorky seznámila s tím, že rozhovor by měl trvat přibližně hodinu, maximálně hodinu a půl. Stejně tak jsem všechny ujistila o tom, že bude zachována jejich anonymita a že v diplomové práci označím jejich odpovědi změněnými jmény. Na základě těchto vstupních informací se jednotlivé ženy uvolily mi rozhovor poskytnout. Aby se cítily bezpečně a v průběhu rozhovoru byla zajištěna

příjemná atmosféra, ubezpečila jsem je, že rozhovory budou probíhat přímo v organizaci Jako doma. Využila jsem k tomuto účelu místnost určenou k debatám, která se dá uzavřít, aby bylo zajištěno soukromí a abychom nebyly vyrušovány v průběhu rozhovoru. Této možnosti využilo sedm žen. Až poslední rozhovor byl pořízen v kavárně blízko organizace z důvodů plné vytíženosti prostoru organizace.

Průběh všech rozhovorů jsem pořizovala na záznam. Ke každému rozhovoru jsem poté pořídila určitý protokol, který se skládal z mých poznámek a pocitů. Do protokolu jsem si vedle odpovědí zapsala na úvod i sociodemografické charakteristiky informátorek, ze kterých jsem posléze vytvořila tabulku.

Rozhovor jsem si podle otázek rozdělila na několik velkých témat, ke kterým jsem měla připraveny další doplňující podotázky. Hlavním tématem rozhovoru byla rodina, rodinné zázemí a jejich dětství. Poté téma života na ulici s podotázkami, jak ženy přišly o bydlení, jak tento problém řešily a jak vnímaly život na ulici. Dalším velkým tématem byla práce, jejich zaměstnání, hledání práce a vztah k práci jako takové. S prací a zaměstnáním souvisí i téma nezaměstnanosti a často také finančních problémů. V dalším tématu týkající se pomoci v krizové životní situaci mě zajímalo, jestli ženám někdo nabídl pomocnou ruku a co jim nejvíce v tu chvíli pomohlo a co by jim případně pomohlo podle jejich názoru. Pak jsem se dostala k tématu projektu Kuchařek bez domova. Připravila jsem si otázky na téma, jak se ženy k projektu dostaly, jestli je práce baví a jak vnímají organizaci. Stejně tak mě zajímalo, jak vidí svojí budoucnost ve svých představách a plánech. A v neposlední řadě mě zajímal názor žen na ulici na životní prostředí, například zda vnímají jako přínos zaměření organizace Jako doma na veganství a ekologii. V průběhu pořizování dalších rozhovorů mě napadaly ještě nové otázky a tak jsem je zařadila do rozhovoru.

„Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem je tu odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím.“ (Disman, 2011, s. 285) Uvědomuji si, že v průběhu výzkumu i při vypracování výsledků mohlo dojít ke zkreslení sociální reality. Snažila jsem se tedy vnímat svůj vliv na sebraná data a interpretaci vyhodnocení.

Všechny informátorky jsem znala, na základě práce s nimi jsem za tu dobu již rozuměla jejich jazyku a uvědomovala jsem si, že s některými není komunikace úplně jednoduchá. Na začátku jsem si řekla, že bude lepší v rozhovoru mluvit neformálně, a navodit tak podmínky normálního rozhovoru, aby se necítily svázané. V mnoha případech jsme si

přesto při pokládaných otázkách nerozuměly, snažila jsem se jim tedy některé otázky položit znovu s tím, že jsem jim je dovysvětlovala. Snažila jsem se tázat jejich jazykem, formulovat otázky co nejjednodušeji, vyhnout se cizím a příliš odborným slovům a nechat mluvit především informátorky. Ukázalo se, že opakování stejného tématu dvakrát sdělované informace lépe osvětlilo a žena sama se o svém životě při kladení konkrétních otázek ještě více rozhovořila.

Vést některé rozhovory bylo složitější než jiné a souviselo to hlavně s emocionální silou výpovědi a mírou, s jakou byly ženy ochotné se mi svěřit. U těch žen, které byly otevřenější, jsme se dostaly i k velmi citlivým tématům. Někdy byly odpovědi tak drastické, že jsem vinou nedostačujících zkušeností v sociální intervenci nevěděla, jestli pokračovat dál a dozvědět se o traumatu něco více, nebo raději přejít k další otázce, protože na ženě bylo patrné, že ji tyto vzpomínky a rozhovor dostávají do vypjatého emocionálního stavu, se kterým bych si nevěděla rady.

7.3 Výběr informátorů

Pro výběr informátorů jsem zvolila účelový výběr vzorku z uzavřené zkoumané skupiny. Zvolený počet byl ovlivněn malou kapacitou organizace. Projekt zaměstnává průměrně okolo deseti až patnácti žen, s tím, že je zde velmi vysoká míra fluktuace. Pravidelně a dlouhodobě v projektu vaří asi deset žen. Já jsem jich za svoji dobu působení v organizaci stačila poznat okolo sedmnácti až dvaceti. Účelově jsem tedy oslovila celkem deset žen, se kterými jsem byla v každodenním kontaktu po dobu mé práce v organizaci a se kterými už jsme měly vytvořený určitý pracovní, ale i přátelský vztah. Tyto ženy pracovaly v organizaci už dlouhodobě a každá z nich měla svoji vlastní zkušenost s životem na ulici. Uvědomuji si, že díky přátelskému vztahu hrozí určitá míra zkreslení, snažila jsem se však po celou dobu výzkumu uvědomovat si svoji roli pozorovatele insidera a ve výzkumu se vymezit vůči osobním vztahům. Následně se mi potvrdilo, že přátelský vztah mezi námi napomohl tomu, že se mi ženy až překvapivě otevřely, přestože většina z nich je o mnoho let starší než já. Nově příchozí ženy do projektu jsem právě z tohoto důvodu neoslovila, jsou totiž skoro ve všech případech vinou svých životních zkušeností nedůvěřivé a zraněné. Trvá jim delší dobu, než se v organizaci „rozkoukají“ a nabudou důvěry vůči ostatním lidem. Teprve až se cítí bezpečně a seznámí se důvěrněji se všemi lidmi, jsou ochotné se otevřít a svěřit se se svým příběhem a tím i odkrýt leckdy velmi hluboká životní traumata. Na výběr

informátorů jsem tedy měla pouze kritéria jako je osobní kontakt a dlouhodobější spolupráce s projektem Kuchařky bez domova. Všechny informátorky byly ženského pohlaví. Výjimku tvořil jeden muž z vedení Jako doma, se kterým jsem udělala jeden z expertních rozhovorů. Věk oslovených žen se lišil, stejně, jak se později ukázalo, i jejich životní příběhy. Nejmladší informátorce bylo dvacet dva let a nejstarší padesát sedm let. Všechny momentálně dlouhodobě žijí v Praze. Organizace samotná spolupracuje jen s ženami bez domova v Praze a to z technických důvodů. Celkem pět z osmi žen se nenarodilo v Praze a nepochází z Prahy (neprožily zde dětství). Tři z nich vyrostly v dětském domově. Dvě ženy pocházejí ze Slovenska. Čtyři z žen mají romskou národnost. Jen tři z žen jsou svobodné a nikdy nebyly vdané. Ostatní jsou vdané, většina však rozvedená, jedna je vdova. Všechny mají minimálně základní vzdělání, z toho čtyři mají ukončenou střední odbornou školu s výučním listem, jedna s maturitou a jedna má k základní škole večerní školu vaření. Vzdělání rodičů oslovených informátorek je až na výjimky velmi nízké. Překvapivě šest z osmi žen neznalo vzdělání svých rodičů nebo si jím nebylo jisto. Všechny mají nejméně jednoho, většinou více sourozenců. Momentálně není žádná z žen trvale zaměstnaná, většina si přivydělává úklidovými brigádami načerno.

Z pěti oslovených zaměstnanců organizace mi rozhovor poskytli všichni. Většinou jsme se sešli v místě, které se zvolili oni sami. Všechny rozhovory tedy proběhly bez problémů, až na jeden, který se musel uskutečnit na dálku pomocí Skype, protože se informátorka nacházela po dobu 3 měsíců v Jižní Americe. Jelikož však byla jednou ze zakladatelek organizace, velmi jsem stála o rozhovor s ní. Ukázalo se, že všichni, přestože organizace nefunguje příliš dlouho, mají k otázce bezdomovectví velmi blízko díky předchozímu studiu a práci na genderové problematice a jsou velmi vnímaví k problému ženského bezdomovectví. Dvě z pěti oslovených byly přímo zakladatelky organizace. Expertní rozhovory se tak ukázaly jako velmi přínosné, protože mi objasnily nová témata a problémy, o kterých jsem se v odborné literatuře nedočetla.

Z deseti oslovených žen mi nakonec rozhovor poskytlo jen osm. Jedna během doby pořizování rozhovorů náhle ukončila kontakt z organizací a přestala pracovat. Druhá měla závažné zdravotní problémy, které se zkomplikovaly, a proto přestala na nějakou dobu docházet do organizace.

7.4 Analýza dat

Získané rozhovory jsem doslovně přepsala. Ženy mluvily silně nespisovně až vulgárně, používaly slangové výrazy. Některé s ohledem na své nedostatečné vzdělání špatně chápaly i jemnější nuance českého jazyka a bylo jim i špatně rozumět. To kladlo při vedení rozhovorů zvýšené nároky na mé soustředění, jak při formulaci otázek, tak při vnímání odpovědí. Skoro ve všech případech si ženy mnohdy ve svých výpovědích protičeily.

Pro analýzu polostrukturovaných rozhovorů jsem si zvolila metodu otevřeného kódování. Po zhruba čtyřech přepsaných rozhovorech se začaly objevovat určité kategorie a kódy. Všechny rozhovory jsem si vytiskla a opětovně přečetla. Snažila jsem se barevně odlišit jednotlivé kódy s tím, že jsem k nim ještě vepisovala své poznámky a vyhodnocovala data. Jako první krok analýzy jsem provedla konceptualizaci údajů, to znamená, že jsem rozborem rozhovorů označila jednotlivé myšlenky a události kódem. Ve více případech se kódy prolínaly, jako například u kategorie násilí, které je v životě těchto žen spojeno jak s rodinou a partnerem, tak i s cizími lidmi. V údajích jsem tedy identifikovala jednotlivé jevy a kolem nich seskupovala pojmy, kategorizovala jsem je a dále k nim přiřadila i subkategorie. Kategorie a do nich náležící pojmy jsem pak zapsala do záznamu kódování. Kromě sesbíraných dat jsem využila i poznámky, které jsem si při rozhovorech vepisovala do počítače. Např. zabarvení hlasu, zakrývání nejistoty smíchem, přeskakování k jinému tématu pro nepříjemnost otázky, rozčilování se.

„Každý z nás vnáší do analýzy údajů svou předpojatost, své domněnky, vzorce myšlení a znalosti získané zkušeností a z literatury.“ (Strauss, Corbinová 1999, s. 68) Abych předešla přílišnému zaujetí, snažila jsem se své vlastní ovlivnění analýzy minimalizovat využitím techniky kladení otázek a techniky mávání červeným praporkem.

K vyhodnocení jednotlivých kódů jsem použila metodu triangulace, kde jsem kombinovala různé datové zdroje. Vedle vyhodnocených kódů z rozhovorů, studia odborné literatury, osobního pozorování a záznamu v deníku jsem ještě vybrala citace jednotlivých pracovníků Jako doma. Snažila jsem se tak uplatnit řadu perspektiv.

7.5 Etika výzkumu

Na začátku každého rozhovoru jsem informátorky informovala o jejich právech. Vysvětlila jsem jim, že rozhovor bude použit čistě za účelem výzkumu v mé diplomové práci, jejíž téma je bezdomovectví českých žen, na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy.

Vysvětlila jsem, že rozhovor bude trvat zhruba hodinu až dvě. Dále jsem informátorky poučila o zpracování výsledných dat, jejich archivaci a dostupnosti práce v elektronické podobě na webových stránkách univerzity.

Všechny informátorky jsem opětovně ubezpečila o tom, že bude zachována jejich anonymita. Některé se obávaly toho, že by se skrze práci mohl o jejich osudu dozvědět jejich rodinný příslušník. Ubezpečila jsem je tedy, že k audio nahrávkám budu mít přístup pouze já, s tím, že je doslovně přepíši a u každé z nich změním jméno a v práci se objeví pouze jednotlivé citace s anonymním jménem. Celý záznam se v práci neobjeví a jednotlivé audio nahrávky nebudou poskytnuty dále, aby je nikdo nemohl poznat po hlase.

Stejně tak jsem informátorkám vysvětlila, že se nemusí ničeho obávat. Na začátku si zapíši jejich osobní údaje s tím, že je potřebuji k analýze dat a poté je poprosím, aby mi svými slovy povyprávěly o svém životě nejlépe od dětství a posléze jim položím mnou připravené otázky. Některé informátorky se obávaly, jestli na ně budou znát odpověď a jestli se neuvedou ve špatném světle. Ubezpečila jsem je, že se nejedná o otázky formou testu, ale že se jich budu spíše konkrétně vyptávat na jednotlivé události v jejich životě, s tím, že je jen na nich, zda a co mi odpovědí. V závěru jsem je poprosila o co největší upřímnost vzhledem k cennosti co nejvěrohodnější výpovědi pro můj výzkum. Ujistila jsem je, že chápu, jestli se nebudou s některými věcmi chtít svěřovat nebo o nich mluvit a nijak jsem na ně nenaléhala. Všechny ženy souhlasily s nahráním rozhovoru.

7.6 Moje pozice ve výzkumu

Po dobu tři čtvrtě roku od dubna do prosince 2014 jsem měla v organizaci roli provozní. Z hlediska své pozice ve výzkumu jsem tedy po část této doby byla v roli insiderky, tedy vnitřní pozorovatelky. I přes to, že jsem si byla vědoma nevýhod, které by mohly ovlivnit zkreslení mého výzkumu, spatřuji v roli insiderky pro svůj výzkum hlavně výhody. Měla jsem

možnost po dobu skoro jednoho roku s kuchařkami pracovat, setkávat se s nimi každý den a „koučovat“ je několik hodin denně. Byl to společný čas strávený velmi intenzivně, z důvodů náročné práce jsme spolu trávily někdy i dvanáct hodin denně. Po tuto dobu se ukazovaly jejich povahové vlastnosti. Nebyla jsem jen v roli jejich nadřízené, ale vzhledem k formě celého projektu jsem fungovala i jakýsi sociální pracovník, jehož náplň byla ženy do projektu více zaangažovat, umět s nimi komunikovat a přimět je ke spolupráci, abychom byli případně schopni jim lépe pomoci. Lépe jsme se poznaly a já byla schopna více do hloubky vnímat jejich životní osudy z jejich strany a snad tak lépe pochopit jejich dosavadní přístup a chování zcela nenásilnou formou. Znala jsem tedy dané prostředí, byla schopna více porozumět pozorované skupině, poznala jsem jejich jazyk a snáze s nimi tak navazovala a pěstovala kontakt.

Celou dobu jsem se snažila střídat pozice uvnitř a vně. Naslouchala jsem tomu, co řekly, zapisovala jsem si své poznatky do deníku a po celou dobu jsem se snažila odlišovat svůj osobní vztah k nim od své role pozorovatele. Jako výzkumník jsem se snažila kriticky zhodnotit svoji pozici ve výzkumu. Snažila jsem se své sympatie k nim reflektovat a analyzovat ve výzkumu. Role insidera se ukázala jako přínosná ve chvíli, kdy jsem při pořizování rozhovorů zjistila, že jsou ke mně ženy až nečekaně otevřené a nebojí se mi dokonce i na diktafon svěřit s nelehkými otázkami. I přes náš bližší vztah a otevřenost žen se mi v průběhu pořizování rozhovorů zdálo, že ženy některé věci zamlčují nebo se v některých výpovědích zamotávaly a protiřečily si. Připisuji to na vrub tomu, že se za některé věci styděly a rády by docílily toho, aby jejich role v příběhu vyzněla v jejich prospěch. U některých případů jsme se zase dostaly až k velmi citlivým tématům, i když se to snažily maskovat slovy, smíchem nebo přehráváním.

Před začátkem výzkumu jsem tak měla vysokou míru předporozumění. Uvědomuji si však i nevýhody pozorujícího insidera, které vyžadují obezřetnost a neustálou sebereflexi při provádění výzkumu a snažila jsem se s ovlivněním výzkumu pracovat (Novotná, 2012).

Zvolila jsem formu nestandardizovaného zúčastněného pozorování. S tím, že jsem si určila předmět pozorování (kuchařky bez domova) a ostatní aspekty pozorování jsem průběžně doplňovala, vedla jsem si deník s osobními postřehy a denním pozorováním v práci, tím, že jsem se snažila systematicky zaznamenávat aktuální stav chování objektů mého pozorování. Ženy bez domova byly obeznámeny s tím, že o nich budu psát diplomovou práci,

jedná se tedy o zjevnou formu pozorování. Ale díky tomu, že jsem si své poznámky do deníku zaznamenávala o samotě, připadalo mi, že si ženy neuvědomují svoji pozici pozorovaného subjektu, nijak se tedy tímto nenarušil obvyklý režim v organizaci. Po celou dobu v práci se chovaly přirozeně. Díky zúčastněnému pozorování tak v práci docházelo k pravidelné interakci mezi pozorovanými kuchařkami a mnou jako výzkumníkem.

Dále jsem se snažila pozorovat objekt a fenomén ženského bezdomovectví v širších souvislostech. Pravidelně jsem se snažila reflektovat své osobní preference a příliš nepodléhat svým osobním dojmům, což bylo v některých situacích velmi těžké (Pavlásek, Nosková, 2014). Pracovní život a doba strávená s ženami bez domova mě naopak donutila ke kladení si nových otázek a k přehodnocení mého dosavadního názoru a mých předsudků.

Od ledna v organizaci ani s jednotlivými ženami nepracuji. Stala jsem se tak vnějším vzdáleným pozorovatelem. Máme spolu stále přátelský vztah s tím, že jsem již jejich problémům vzdálená.

7.7 Kazuistiky

Rozhodla jsem se do praktické části DP umístit také tři nejzávažnější kazuistiky, které vznikly na začátku každého rozhovoru, kdy mi jednotlivé ženy svými slovy převyprávěly svůj osobní příběh. Tyto výpovědi mi pomohly lépe se zorientovat v problematice. Snažila jsem se výpovědi doslovně přepsat tak, jak mi je ženy vyprávěly, jedná se tedy o jejich subjektivně vylíčený životní příběh. Vyprávění jsem pouze stroze zesumarizovala a zapsala. Na výpovědích je totiž dobře zřetelné, jak se jednotlivé osudy velmi liší. Ženy tak samy svým vyprávěním reflektují možné příčiny a důsledky života na ulici. Tyto kazuistiky mi připadají samy o sobě již dost vypovídající, a proto jsem jim ve své práci tento prostor věnovala.

Božena M.

B. se narodila na Slovensku, má romský původ, byla z mnoha sourozenců. V dětství se rodiče nestačili dětem věnovat, oba rodiče byli závislí na alkoholu, hádky u nich byly na denním pořádku. Asi v jejích 6 letech ji začal sexuálně obtěžovat její starší bratr, nikdo jí ale nevěřil. Ve 12 letech umřel její otec. Matka onemocněla rakovinou. B. se musela o těžce

nemocnou matku starat, později vinou toho ani nedokončila střední školu, kde byla na internátě a líbilo se jí tam. Peníze vydělávala v místním JZD, kde předtím pracovali její rodiče. Peníze jí ale doma bral její další bratr se slovy, že na tolik peněz je ještě moc mladá a nemá si na ně zvykat. Když se bratr oženil, odstěhovala se s nemocnou matkou k jinému bratrovi, který se do ní zamiloval a když B. jeho city neopětovala, začal jí i matku fyzicky týrat. B. před ním utíkala z domova. Když bylo B. 25 let, její matka zemřela. B. odešla bydlet ke svojí sestře, se svým prvorozeným synem. Toto dítě měla s mužem, se kterým se podle jejích slov milovali a byl to jediný partner, který jí nebil. Jeho rodina ale nesouhlasila s romským původem B. Rozešli se, protože mu rodina vyhrožovala, že bude vyděděn, pokud s ní zůstane. B. tak bydlela u sestry, která ale jejího synka také týrala. Seznámila se s dalším partnerem, doufala v lepší budoucnost, od sestry se odstěhovala a šla se synem bydlet k němu. Když otěhotněla a čekala dceru, partner začal být také agresivní, s tím, že dítě určitě není jeho, protože je neplodný. Když byla B. s krizovým těhotenstvím hospitalizována, zjistila, že ji manžel podvádí. Po návratu z nemocnice ji partner vyhodil se synem a čerstvě narozenou dcerou z domu. B. se ocitla poprvé a s dětmi na ulici. Vyhledala sociální službu, tam jí bylo řečeno, že jako matka se má o své děti postarat. B. zpanikařila a zanechala staršího syna na „sociálce“ s mladší dcerou v náručí se slovy, že není schopná je uživit. Druhý den na úřadě zjistila, že syn byl umístěn do krizového centra pro děti a čerstvě narozená dcerka do nemocnice, pro těžkou podvýživu. Syna od té doby už nikdy neviděla, ale má zprostředkované zprávy o tom, že si ho vzal do péče jeho biologický otec a žije s ním v Čechách. Žila na ulici a potkala se s dalším partnerem, se kterým znova otěhotněla. Když byl dalšímu synovi rok, partner se odhodlal ho jít ukázat své matce. Poté co babička zjistila, že její vnuk vypadá jako „bílý“, pomohla synovi a B. s bydlením. Potom, když byly děti větší, B. si našla práci v České republice v Pardubicích, kam dojížděla pracovat na směny. Partner začal B. podvádět, utrácel peníze za automaty a alkohol a nestaral se o děti. B. tak ukončila práci v Pardubicích a vrátila se zpět na Slovensko, starat se o děti. Partner dále pil, fyzicky i sexuálně ji zneužíval. B. domácí násilí snášela, protože na děti byl její partner hodný a ona nevěděla kam má jít. Vše trvalo 4 roky a násilí se stupňovalo výhrůžkami zabitím. Utekla i s dětmi do azylového domu. Tam je partner po nějaké době našel a poté co jim sliboval, že se změní, se k němu znovu vrátili. B. vypověděla že ho miluje. Partner odjel vydělat nějaké peníze do Prahy. Po roce B. zprostředkovaně zjistila, že partner propadl vedle alkoholu i drogám, ztratil práci a je z něj bezdomovec. Tedy, tak vyhnala B. i s dětmi z domu. Pro syna jela do Prahy a nechala ho umístit na léčení. B. skončila s dětmi opět na ulici. Ujal se jich sused, který si ale také po čase začne na B. dělat nároky. Později se ukázalo, že je

nebezpečný schizofrenik, který v afektu ohrožoval celou vesnici motorovou pilou a byl umístěn na léčení. B. zůstala s dětmi v jeho domě. B. na inzerát odjela pracovat do Prahy. Nabídka práce vypadala slibně, na místě se dozvěděla, že místa již byla obsazena levnější rumunskou silou. B. neměla na jízdenku zpět na Slovensko, tu noc skončila na hlavním nádraží v Praze. Zde se jí ujal neznámý muž, který vyslechl její příběh, o B. se postaral. Dal jí peníze na zpáteční cestu s nabídkou, že jestli bude chtít, ať se vrátí do Prahy i s dětmi. Zamilovaná B. se vrátila. Bydleli společně na ubytovně, děti chodily do školy, B. i partner měli práci. Majitel ubytovny si B. oblíbil a ona se stala jeho zástupkyní, protože těžce nemocný. Partnerovi delší dobu neplatili v práci. Neměli peníze a proto bydleli na čas u nemocného majitele ubytovny a starali se o něj. Poté co zemřel, museli jeho dům opustit. B. srazilo auto, byla těžce zraněná, měla zlomenou pánev a rok byla upoutána na invalidní vozík. Partner se o ní staral, ale přišel o práci, měli dluhy a jejich situace se zhoršila. Obě děti byly umístěny do dětského domova. Momentálně je B. na podpoře, stále je se svým partnerem, žijí v garáži, oba nemohou najít stálou práci. Partner bere drogy a je na B. agresivní. Několikrát od něj uteče, ale pak se vrátí. Má plán našetřit si na svůj osobní podnikání a vzít si děti zpět k sobě do péče. Momentálně pracuje přes rok jako kuchařka v Jako doma, k tomu má sem tam jednorázové brigády, většinou úklid. V rámci organizace Jako Doma si udělala kurz sociální terénní pracovníce, bude pomáhat přímo na ulici dalším ženám bez domova. Věřící, že si děti vezme zpět k sobě a bude vše dobré, chce, ale už žít sama bez partnera.

Kamila O.

Kamila O. v dětství vyrůstala s matkou a jejich rodiči, otce nezná. Dětství bylo relativně v pořádku do doby než si matka našla nového přítele a narodil se mladší bratr. Na rozdíl od ní mu byla věnována péče, byl rozmazlený. K. vystudovala učiliště. V 17 letech odešla za partnerem, kterého si vzala a narodili se jim postupně dvě děti. Vše bylo v pořádku do doby, než se narodily další děti, dvojčata. Manžel začal žárlit, nevěřil, že jsou jeho, začal pít a agresivně si vybíjel na K. Ona zůstala s dětmi sama. Děti byly neustále nemocné, musela s nimi být doma. Od dětství milovala přírodu a vandr. Matka jí to ale zakazovala. Když byly děti větší, začala jezdit na „vandry“. Tam se seznámí se s novým partnerem. Po jeho náhlé smrti nevěděla, jak žít dál. Začalo jí být všechno jedno. Začala pít a nezajímala se o děti. Z malého města odjela do Prahy za prací s vidinou úniku od vzpomínek. V Praze jí ho nic nepřipomínalo, alkohol dostala pod kontrolu. Děti nechala přepsat na babičku. Pomáhala čtyři

roky na černo na stavbě, kde ji přestali platit. S dětmi si jen telefonovala. Posléze začala uklízet, ale za horší peníze. Majitelka jednoho dne všechny zaměstnance vyměnila za levnou pomocnou sílu z Ukrajiny. Od té doby si nenašla již žádnou stálou práci, jen příležitostné brigády. K Ukrajincům proto nechová vřelý vztah. Na smlouvu pracovat nemůže kvůli dluhům. Dva roky se již pohybuje na ulici, přespává ve stanu, nebo po noclehárnách. Ujme se staršího pána z ulice, je umístěn do pečovatelského domova pro seniory, jezdí za ním, stará se o něj a v domově důchodců vypomáhá. Seznámí se tam ještě s jednou klientkou, pravidelně a bez výdělků se o něj jezdí starat. Je flegmatik a věci si moc nepřipouští k tělu, zjistila, že k životu moc věcí nepotřebuje. Prohlašuje o sobě, že je šťastný bezdomovec. Ráda by v Jako doma vařila na plný úvazek. Má dluhy, ale neřeší je, je smířená s tím, že za nezaplacení alimentů může jít i do vězení. Momentálně dělá v JD kurz sociální pracovníce, chtěla by po jeho dokončení pracovat v Naději nebo v Armádě spásy. Jejím snem je mít pro sebe jednu malou místnost.

Olina T.

Olina vyrůstala v úplné rodině, byla nejstarší a jediná dcera. Už když jí matka čekala, otec dal najevo, že si přál vždy syna. Po jejím narození se mu sen splnil, má ještě dva mladší bratry. Otec vydělával docela dobré peníze, často, ale pil a byl agresivní. Děti mlátil často a bezdůvodně. Matku někdy také, nechala si to ale líbit, protože ho milovala. Rozvedli se, až když jí začal podvádět s její nejlepší kamarádkou. Matka se odstěhovala do Prahy, děti zůstaly u otce. Olině bylo 17. Když dala otci najevo, že s jeho chováním nesouhlasí, vyhodil ji z domu. I přes to, že ještě nebyla plnoletá, v té době nevěděla, že si to nemůže dovolit. Studovala střední odbornou školu, k závěrečným zkouškám jí, ale nepřipustili, i když měla všechno splněno, pro přílišný počet zameškaných hodin. Přespávala u kamarádek. Pak bydlela u přítele, se kterým v 18 letech otěhotněla. Těhotná se vrátila za otcem s žádostí o pomoc. Přijal jí zpět do bytu pod podmínkou, že dá dítě k adopci. Bydlela tedy u otce v podnájmu, který si platila. Čtrnáct dní po porodu a po adoptování prvního dítěte jí otec přesto vyhodil. Vrátila se zpět k partnerovi, se kterým otěhotněla, ale který o dítěti nevěděl. Ničeho si nevšiml, jelikož byla zavalitější postavy. Nastoupila do práce, pořídili si s partnerem dům, vzala si půjčku, chystali svatbu. Jednoho dne přišla z práce dřív a přistihla přítele s jeho nejlepším kamarádem v ložnici. Zavolala matce a prvním vlakem odjela za ní do Prahy. Nastoupila do stejného supermarketu k matce, bydlela u ní v podnájmu. Za nedlouho poté znovu otěhotněla, tentokrát na ní naléhala matka, ať dá dítě k adopci. Dlouho v práci

nevydržela, kvůli sporům s matkou. Matka prohlásila, že když jí nevoní práce, nemá smysl, aby spolu nadále bydlely. Sbalila se a ocitla se bezprizorní na ulici. První dny vůbec nespala, ze strachu že jí někdo ublíží. Třetí den usnula vyčerpaností, probudila se okradená. Na policii ji řekli, že to je jejich problém. Na Hlavním nádraží se seznámila s lidmi, kteří jí pomohli. Bylo jí 22 a bydlela v chatové kolonii, potom po squattech a potom všude možně, kde se dalo. Mezitím otěhotněla po třetí, s klukem, který byl podle jejích slov úplně k ničemu, zase nikomu nic neřekla a dala 3. dítě k adopci. V té době pracovala příležitostně v supermarketech. Za dobu na ulici ji dvakrát znásilnili kamarádi jejího partnera. Když otěhotněla po čtvrté, nevěděla s kým. Dítě dala opět k adopci. Ve všech čtyřech případech se o svém jiném stavu dozvěděla až v době, kdy nemohla jít na potrat. Podle jejích slov je alergická na antikoncepci. Teď již děti mít nemůže. Již delší dobu žije s partnerem, o kterém zatvrzele tvrdí, že je jen kamarád. Procestovala s ním stopem polovinu Španělska. S poslední adoptí nesouhlasil. Když se napije, nebo když ho něco rozčílí, je agresivní, většinou si svůj vztek vybije fyzicky na Olině. Pohádají se, bojí se ho, odchází od něj. Potom se k němu zase vrací. Situace se opakuje. Je jediný, který dokáže našetřit nějaké peníze. Dělají spolu na náměstí velké bubliny z jaru, vybírají za to drobné. Bydlí spolu na ubytovně, na kterou si musí každý den vydělat. Momentálně řeší, kde sežene 300 stovky na ubytování. Její otec zemřel, poté co ho v podnapilém stavu srazilo auto. Dceru v jejích 26 vydělil. S mladšími bratry se nevidá, jen si píše přes Facebook. S matkou se nebaví již dva roky.

8. ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

8.1 Kuchařky bez domova

Všechny informátorky mají osobní zkušenost se životem na ulici, i přes to, že některé z nich momentálně bydlí na ubytovně, v noclehárně nebo venku, všechny se dají považovat za ženy bez domova. Protože jak podle označení celosvětové Organizace FEANTSA tak podle organizace Jako doma, přechodné a nestálé bydlení na ubytovně, nebo jednorázové přespání v noclehárně se nedá považovat za adekvátní domov a tím pádem můžeme všechny informátorky označit za ženy bez domova (FEANTSA, 2005). Jejich bytová situace je velmi nestálá i v průběhu mého výzkumu se neustále měnila. V době nahrávání rozhovorů, čtyři z osmi žen bydlely na ubytovně, jedna ve stanu, dvě v garáži a jedna nevěděla, kde bude spát, protože měla problém sehnat peníze na ubytovnu. Jedna ze zakladatelek K. Ciprová popisuje, jak a proč vznikla nezisková organizace specializující se na ženské bezdomovectví. „... *bezdomovectví, vůbec nic o tom nevíme, ale je to prostě něco, čemu se nikdo jinej vlastně nevěnuje, takhle specificky, těm ženském bez domova. Začaly jsme k tomu hledat nějaký informace. A fakt jsme zjistily, že je tady hrozně málo azylových domů pro ty ženy. Já jsem byla na nějakých azylových domech s ženami bez domova. Ptala jsem se tam, jak to vypadá ta situace. Vlastně ty sociální pracovníci, který se v tom pohybují, tak říkaly, že počet žen neustále narůstá. Že se třeba i zvyšuje hodně počet mezi seniorkami, v takových skupinách, kde to třeba dřív nebyl problém, ale do toho bezdomovectví se ženy dostávají, taky z trochu jinejch důvodů než muži a vlastně tím, že je to pro ně ještě větší stigma o tom mluvit a tím, že mají lepší síť v tom, že jsou schopný dýl pobývat u někoho, přespávat na gauči, tak vlastně tu pomoc vyhledávají, až už když propadnou úplně na dno. Což je vlastně v podstatně horší se z toho nějakým způsobem zvednout zpátky.*“ (Ciprová, K., osobní sdělení, 4. 1. 2015)

Ve své práci používám pro informátorky označení ženy bez domova, protože ony samy se aktivně snaží nalézt nějaký způsob ubytování, i když je to mnohdy jen stan, garáž, chata nebo jednorázové přespání na ubytovně. Používám pro ně i označení Kuchařky bez domova, jelikož každá z oslovených informátorek je stálou spolupracovnicí projektu Kuchařky bez domova. Kuchařky samy na otázku, jak vnímají označení bezdomovec a jak by takového člověka charakterizovaly, odpověděly:

„Myslím si, že podle délky, jak dlouho je na ulici, jak hodně tomu propadl. Je spousta lidí, kteří jsou tam třeba i desítky let a choděj čistý. Berou to prostě jako určitěj druh svobody, ale

jsou lidi, kteří jsou tam dva roky, jsou špinavý a zpustlý a je jim všechno jedno. Už vůbec nemaj tu snahu se vrátit, nebo aspoň vypadat čistě.“ (Kamila O.)

Stejně tak jsem se jich ptala, jestli vnímají rozdíl mezi označením bezdomovec a člověk bez domova. Informátorky se tak samy vyjadřovaly k tomu, jak vnímají samy sebe pohledem veřejnosti. Většinová společnost na bezdomovce nahlíží spíše s odstupem a předsudky. *„Pravdou je, že veřejnost vidí v bezdomovectví hlavně vnější znaky, které vnímá jako ohrožující faktor, zdroj možných nemocí, drobné kriminality a případného útoku.*“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 11)

Já sama jsem svůj postoj a dosavadní náhled, začala přehodnocovat hned v začátcích mé práce. *„Kdo s bezdomovci začne pracovat, brzy na ně změni náhled. Zjistí, jak různorodá je to skupina lidí.*“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 11)

„Lidé bez domova jsou určitá komunita. Všichni se znají mezi sebou, vědí o sobě a dávají si na sebe pozor, znají se z ubytoven, z ulice, ze squattu. Stejně jako ostatní mezi sebou mají spory. (...) Lidé bez domova (nechvalně označováni, jako bezdomovci) se mezi sebou dost liší a vymezují se vůči sobě navzájem například podle příslušnosti k určité menšině, rase nebo pohlaví. Jsou předpojatí například vůči Ukrajincům a jiným cizincům, jsou přesvědčeni, že jim berou práci. Stejně tak je paradoxní, že se vymezují vůči drogově závislým a prostitutkám, i když s tímto problémem mají osobní zkušenost.“ (Koláčková, M., předporozumnění, 14. 9. 2014)

„Vono je to to samý. (...) No ale někdy řvou na ty lidi: Vy bezdomovci!. Takovej, až urážka jo. Ale nikdy nevíš. Já vždycky říkám: boží mlýny melou pomalu, ale jistě. Já jsem taky nikdy nevěděla, co mě potká, ani jsem s tím nikdy nepočítala, že by někdy něco takovýho přišlo. Jo nikdy, nikdy.“ (Aneta B.)

Všechny dotázané odpověděly, že je to ve výsledku to samé, takže jim je to jedno nebo to neřeší nebo se nad tím nezamyslely. Na druhou stranu upozorňovaly, že spíše záleží na kontextu a situaci, ve které to lidé používají s jakým despektem nebo tónem to vysloví. Stejně tak je zajímavé pozorovat, jak moc si kuchařky bez domova připouštějí svojí účast a sebevnímání ve skupině lidí bez domova/bezdomovců.

Na otázku jestli vnímá rozdíl mezi označením bezdomovec a člověk bez domova Tamara C. odpověděla:

“Jedno fakt, nemá kde bydlet. Víš, já jsem nad tím kdysi nezamyslela. Nikdy jsem se nad tím nezamýšlela, až teď co holky otevřely tu tu (myslí Jako doma). Tak jsem začala uvažovat. Bezdomovec, tak to že já můžu být bezdomovec. Víš co a tak. A tak už jsem přemýšlela i vo jiných lidech.” (Tamara C.)

Některé kuchařky měly problém s označením projektu Kuchařky bez domova. *„Holky se bojí prezentovat, jako bezdomovci. Nikdo si údajně nebude chtít koupit jídlo od bezdomovců, to je nehygienický. Mají špatné zkušenosti s přijímáním okolí. Bojí se odsouzení, slovních nadávek. Mají předsudky vůči lidem, stejně jako předpokládají, že společnost má předsudky vůči bezdomovcům.”* (Koláčková, M., terénní deník, 14. 7. 2014) Stejně tak oslovené ženy mluví o lidech bez domova, jako kdyby mezi ně nepatřily. Vyjadřovaly se jako většinová společnost. *„Kuchařky mluví o těch lidech bez domova, tam někde. Mluví tak, jako kdyby jim nedocházelo, že jsou ve stejné skupině. Na stánku mluvily o těch lidech bez domova, přitom ony byly samy ty kuchařky bez domova, ty které to uvařily, ty které si díky tomu vydělávají a ty které tam stojí, komunikují a prodávají. Musím to lidem dodatečně vysvětlovat.”* (Koláčková, M., terénní deník, 5. 6. 2014) Jedna z Kuchařek (bohužel minulý rok tragicky zemřela, nebylo tak možné s ní natočit rozhovor) pravidelně zákazníkům tvrdila, že jídlo jde na maminky s dětmi z azylových domů. *„R. dneska zase u palačinek říkala příspěvek je dobrovolný a jde na matky z azylových domů, na lidi v sociálních centrech. Zásadně mluví o nějakých lidech, tam někde, nikdy si nepřipustila, že ona je jednou z nich.”* (Koláčková, M., terénní deník, 14. 8. 2014)

Do skupiny Lidí bez domova spadají muži a ženy různých národností, věku a životních osudů. Jejich příběhy jsou tak odlišné, že tato skupina se stává velmi multidimenzionální. Dochází tak k tomu, že lidé bez domova se sami mezi sebou vymezují a vzájemně subjektivně hierarchizují. *„Holky mi dneska vykládaly o poměrech na ubytovně, o tom, jak je to tam strašný, jak se lidi neumějí chovat, jak se mezi sebou okrádají, jak se tam dealuje, jak to mají vobzazený mafíáni. Jak jsou tam rodiny cikánů, Ukrajinců. O tom, jaký jsou poměry na Hermesu, chtěla bych to zkusit, jít tam na jednu noc přespat, ale zatím jsem nenašla odvahu.”* (Koláčková, M., terénní deník, 11. 11. 2014)

Kristýna, která sama bydlí už několik let v přístřešku přiléhajícím k parkovišti a předtím bydlela v neobydlené chatě v chatové kolonii, se vyjadřuje o bezdomovcích:

„Neřekla bych teda jako, že by byli šetrný, protože pokaždé jako, co jsem četla v novinách a vůbec jsem jako viděla i v televizi, tak dělaj ty takový ty razie, kdy jako vyklízej ty lesy a jo vlastně říkaj, že teda jako čistěj i ty hnízda, kde jsou vlastně i ty lidi bez přístřeší, tak jako bylo vidět, že jako ta čistota doopravdy v tý přírodě není no.“ (Kristýna Č.)

Samy ženy bez domova dají hodně na to, co slyší, vidí v televizi, co se povídá. *„Kamila mi vykládala, jak když bydlí ve stanu, tak to má svá úskalí, bojí se, že by ji někdo cizí ublížil a tak u sebe nosí nůž a spí s ním, stejně jako se bojí o svoje věci. Vyprávěla mi, jak je na denním pořádku, že si bezdomovci mezi sebou ničí věci, jen tak z pomstychtivosti nebo se okrádají, stejně, jako jim jejich sídla ničí jiní lidé.“* (Koláčková, M., terénní deník, 10. 8. 2014) Přitom z následného rozhovoru se ukázalo, že je vše trochu jinak:

Já: *„Takže se ti nestalo, že bys neměla stan večer, když se vrátíš domů?“*

Kamila O.: *„Ne, nikdy nebyl rozkopanej, rozřezanej nebo..“*

Já: *„Takže si vo tom jenom slyšela?“*

Kamila O.: *„To slyšíš každou chvilku, vidíš to někde v televizi, že to ničej, i policajti nebo lidi, který je tam nechtěj ve stanu z vesnice nebo z města, tak to dělaj lidi, který je podporujou.“*

Na ženách samotných je, ale vidět čím si prošly, všechny vypadají starší, než jsou a většina má svoje starosti vepsány do tváře, stejně tak jim, ale život na ulici i něco dal, ne jenom bral. *„Jsou odolnější, méně citlivé. Všechny se mezi sebou znají. Život na ulici vám vytvoří hroší kůži, stejně tak se z nich, ale stanou vlci, co se perou za svoje práva, mají ostřejší lokty, nejsou tak křehké. Stejně tak jsou praktické, umí si poradit v situacích bez ničeho, ulice je naučila, kde sehnat to a tamto, co zabírá na tohle a kdo co kde šmelí, kdo s kým a za kolik.“* (Koláčková, M., předporozumění, 14. 9. 2014) Nejčastějším sociálním kontaktem člověka, který se ocitne na ulici, se stanou ostatní bezdomovci, je proto důležité, aby nováček neztratil původní rodinné kontakty, které jsou základním zdrojem a mohou tvořit silnou vazbu. Nejčastější chybou blízkých osob je vyptávání se na současný způsob života, jelikož je to ze strany bezdomovce vnímáno jako výčitka. Člověk má tendence sblížovat se a vyhledávat jedince, který je v obdobné situaci a v případě bezdomovců mu nic jiného nezbyvá (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Většina oslovených žen se vzájemně znala, ještě předtím

než přišla do organizace, věděly o sobě a potkávaly se na příležitostných brigádách, ubytovnách nebo sociálních zařízeních, když nepočítám ty ženy, které nebyly na ulici tak dlouho. Jakýkoli pobyt na ulici, který je delší než tři týdny, mění osobnost jedince. Čím déle na ulici setrvává, tím obtížněji se z ní posléze dostává (Hradečtí, 1996).

8.2 Příčiny

Jak bylo řečeno, skupina lidí bez domova je tvořena velmi rozličnou skladbou lidí s různými osudy, stejně, tak jsou rozličné jejich důvody, proč se na ulici dostali. Ukazuje se, že bezdomovectví, je jen jeden z problémů, se kterým se ženy v životě potýkají. Je to buď důsledek mnoha nepříjemných a osudových ran nebo je to jen další z mnoha problémů v nelehkém životním osudu. *„Hospodářské a sociální změny neustále zvyšují nejistotu stále většího počtu lidí. Ti nejzranitelnější z nich, lidé vyloučení ze společenského a hospodářského života, mladí lidé, kteří se nedokáží hospodářsky uchytit, dlouhodobě nezaměstnaní, ženy v pozici diskriminovaných, nemocní a invalidé, jsou často zbaveni všech výhod, které by vlastně tyto hospodářské a technologické změny měly přinášet.“* (Hradečtí, 1996, s. 43)

Příčiny bezdomovectví můžeme rozdělit podle působení vnějších faktorů (objektivní) a vnitřních faktorů (subjektivní). Za objektivní příčiny bezdomovectví může ekonomická nebo momentální politická situace v zemi. Sociální politika státu například ovlivňuje výši zaměstnanosti, chudobu v kraji, finanční nedostupnost bydlení a diskriminace jednotlivých etnických minorit. Subjektivní příčiny ztráty domova jsou naopak ovlivněny rodinným zázemím, osobními podmínkami jednotlivců a vztahy, které utváří. (Průdková, Novotný 2008). Sedm z oslovených respondentek se na ulici dostalo díky subjektivním příčinám (neuspokojivé vztahy v rodině, nulové rodinné zázemí, násilný partner), jen jedna se dostala na ulici díky objektivní příčině a to konkrétně díky změně bytové legislativy po roce 1989 a deregulaci nájemného. Ale i tuto ženu potkalo životní neštěstí v podobě náhlé a brzké ztráty manžela, na kterého byl byt napsán. Ocitla se tak bez dostatečných finančních prostředků, jako třicetiletá vdova se dvěma dětmi, důvody zde také byly do jisté míry osobní. *„Nejčastější příčinou ztráty domova je u českých bezdomovců rozpad rodiny, druhou nejčastější je ztráta zaměstnání.“* (Vacínová in Průdková, Novotný 2008, s. 16) Uvádím zde tedy několik osobních sdělení z doby, než se ženy ocitly samy bez prostředků na ulici. I když jejich důvody byly subjektivní, mezi sebou se velmi liší.

„No chvilku jsem byla sama a pak jsem si našla na vandru toho přítele, co mě zemřel. (...) No nějak jsem to psychicky neustála. Já už jsem potom prděla na všechno, mě nezajímaly děti, nic.“ (Kamila O.)

„No asi půl roku se rozváděli, asi pro to, že můj táta začal spát s mamčinou nejlepší kamarádkou. A vyhodil mě z domova z toho důvodu, že jsem mu řekla, že co si o něm myslím, že jsem mu prostě řekla, že je děvkař a že se mi to prostě nelíbí. (...) No a tak mi řekl, že když se mi to nelíbí, tak můžu vrátit klíče a můžu si jít po svém. (...) Můj táta čekal, až mi bude 18, pak šel na úřad a tam mě odepsal.“ (Olina T.)

„Když mi umřel manžel, já jsem chtěla umřít taky. (...) To víš, když člověk dostane ránu, tak to vidí všechno nějak špatně. Zase s tím bytem, že jo. (...) No a pak někdo tohle všechno vzniklo.“ (Aneta B.) Byt byl napsán na manžela, musela se z něj vystěhovat. Po revoluci se deregulovalo nájemné, sama vdova se dvěma dětmi na to neměla dostatek finančních prostředků.

Jednotlivé příčiny se pokaždé lišily. Navíc příčiny bezdomovectví se rozdělují na příčiny primární, které odpovídají na otázku, proč se lidé na ulici vůbec dostávají. Pak jsou sekundární příčiny, které vysvětlují, proč lidé na ulici zůstávají. A poslední terciální příčiny se zabývají tím, co způsobuje, že se lidé na ulici vracejí (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Nedá se určit jednotná příčina, proč se ženy dostaly na ulici, protože většina z nich se na ulici ocitla opakovaně, poté co už se z ní jednou nebo vícekrát dostala. Primární příčinu tedy nelze hledat v situaci, kdy se ocitly na ulici poprvé, ale daleko dříve, v jejich dětství. Sekundární příčiny žen byly většinou stejné v tom, že na ulici zůstaly tak dlouho, dokud se jim nepodařilo získat více peněz, získat novou práci nebo najít adekvátní přístupné bydlení. Ani jedna z dotázaných by nezůstala na ulici pro to, že by jí to vyhovovalo a nechtěla svojí situaci změnit. A terciální příčiny oslovených žen se shodovaly v tom, že všechny ženy postihla nelehká životní situace vícekrát a v jejím důsledku neměly dostatek finančních prostředků nebo dostatečnou sociální síť a tak se opětovně dostaly na ulici. Každý člověk má záchrannou síť sociálních kontaktů, které mu mohou zabránit v tom, aby skončil na ulici. Síť je tvořena z osobních kontaktů, rodina, známí, přátelé. Je dokázáno, že ženy mají tuto síť větší, proto je u nich charakteristické skryté bezdomovectví. Jelikož, když máte dostatečně velikou síť známých, můžete takto přežívat poměrně dlouhou dobu. (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012) Všechny informátorky využily svých kontaktů a těsně předtím než se

dostaly definitivně na ulici, přespávaly u svých známých nebo rodinných příslušníků. Všechny se za svoji situaci styděly, ale nechtěly své kontakty příliš zneužívat. V jistou chvíli tak odešly.

8.3 Rodinné zázemí

Funkce rodiny je v podporování socializace - výchově dětí, má vztahovou podporu dospělých lidí a poskytuje ekonomickou podporu členům rodiny. Pokusy vychovávat děti mimo rodinu ukázaly nenahraditelnost rodiny. Nepříznivé podmínky ústavní péče jsou popsány jako psychická deprivace, kdy děti z ústavní péče mají ve všech ohledech horší výsledky v sledovaných sociálních znacích (neorientují se v interpersonálních vztazích, často neumí řešit konflikt jinak než agresivně, podceňují se, špatně se orientují v morálních hodnotách). Proto mají vyšší sklony k některému ze sociálního selhání od závislosti na návykových látkách po kriminalitu (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Ukazuje se, že i když jsou jednotlivé osudy odlišné a individuální, že je spojuje neuspokojivé rodinné zázemí, kdy v období dětství jednotlivých žen se staly, tak osudové a traumatizující zážitky, že to ovlivnilo jejich následný život. V dětství, kdy se má člověk rozvíjet a poznávat a být zahrnutý láskou svých rodičů, se po těchto ženách, tehdy dětech, vyžadovalo, aby byly předčasně dospělé. Rodiče je místo lásky zahrnovaly svými osobními frustracemi nebo na ně byly použito fyzické někdy bohužel i sexuální násilí. Všech šest informátorek pocházelo z mnohoproblémové rodiny. Jen jedna žena měla funkční a celou rodinu. Později ale vyprávěla, v době, kdy na tom byla špatně a ocitla se na ulici, jak jí ostatní rodinní příslušníci kradli peníze a namísto pomoci ji psychicky týraly. *„Mnohoproblémová rodina má vážné těžkosti ve více sférách svého fungování, jako bydlení, finance, výchova dětí, partnerské vztahy, vztahy k členům rodiny širší rodiny, vztahy k institucím, konflikty se zákonem, nemoci, závislosti.“* (Matoušek, Pazlarová, s. 18)

Většina výpovědí vypovídá za vše a není potřeba doplňujících slov. V této kapitole bych ráda citovala všech osm žen a střípek osudu z jejich života. Nevládné, neúplné nebo nešťastné rodinné zázemí se totiž ukázalo, jako klíčové pro jejich další osud. U všech oslovených žen se ukázalo, že měly nešťastné dětství, pocházely z neúplných rodin, rodina na ně uplatňovala fyzické násilí nebo byly v horším případě sexuálně zneužívány. Tyto jednotlivé odstavce jejich citací, jsou neúplné a jen útržkovité. Bohužel se v jejich životech stalo víc

nešťastných osudových momentů, které je dovedly až na ulici, ale samy o sobě dokazují, že už v dětství zažívaly něco s čím, se musely do budoucna vyrovnat.

„Ale je to tak že dneska si nepomůžeš, pokud ta rodina nemá silný pouto lásky, to zázemí, tak se nemůžeš na nikoho vobrátit. Tak když už potom zjistíš, že se nemáš o koho opřít a seš na to sama, tak musíš bojovat. Život je boj no. (Aneta B.)

To co prožijeme v dětství, si neseme jako zkušenost po zbytek života. Při nedostatečném rodinném zázemí a traumatech prožitých v dětství, pak vzniká jakýsi pomyslný začarovaný kruh, kdy z jedince, který něco v dětství prožil a bere to tedy za bernou minci, vyroste s vysokou pravděpodobností člověk s pokřivenými hodnotami, traumatizovaný jedinec, který si sám se sebou neví rady nebo minimálně jedince, který špatné chování svých rodičů považuje za normální. Jejich rodiče sami nezvládli vlastní socializaci, jaký si pak na to má utvořit názor dítě, které se díky rodičům učí a získává zkušenosti. *„V roce 1902 rozvinul C. H. Cooley myšlenku, že důležitou součástí sebepojetí je také zpětná vazba, kterou dostáváme od druhých. Cooley popisuje sebepojetí jako „zrcadlové já“ a vysvětluje, že domněnky o tom, jak o nás smýšlejí druzí lidé, jsou základním kamenem mínění o sobě. (...) G. H. Mead tvrdí, že lidé se učí interpretovat sociální prostředí a internalizují jeho normy pro přijatelné chování. Těmito normami se pak řídí ve společnosti i o samotě. Mead se domnívá, že „já“ vyrůstá ze sociální zkušenosti, a proto, je chápáno jako sociální strukturu, regulovanou společenskými normami, hodnotami a kulturními vzorci.“* (Hayesová, 2013, s. 21) Ženy bojují se svým nízkým sebevědomím, jsou značně ovlivněny výchovou a svými partnery.

Celkem šest z osmi žen, mělo první zkušenosti s pobytem na ulici bez domova ve věku 18-20 let. Dalo by se tedy říct, že v té době byly ještě mladistvé. Ocitly se tak na ulici po opuštění dětského domova nebo dobrovolně odešly z domu díky domácí nevyhovující atmosféře. Jedna byla sama dokonce svým otcem vystěhována. Příčinami bezdomovectví u dětí a mladistvých bývají často faktory buďto institucionální, jako je ukončení pobytu v institucionální péči nebo rodina, rodina neúplná, násilí v rodinném kruhu, týrání, problémy způsobené návykovými látkami (Hradečtí, 1996). Tři z osmi oslovených žen strávilo svoje dětství v dětském domově.

„Dětství bylo děsný, protože jsem vyrůstala v děcáku. Vlastně od svého narození asi od čtyř let nebo od tří.“ (Věra S.)

„Vona máma trošičku blbla. Hodila mě do špajzu mezi brambory, víš? Tak mě sociálka vodvezla, ale jako ještě jako miminko no. No takže mě vodvezla sociálka vlastně do děcáku no. Byla jsem vodebraná. Takže tam jsem vyrůstala do 18 let. Takže děcák nebyl moc dobrej, protože do 15 let nás mlátili.“ (Tamara C.)

Olina vyrůstala v úplné rodině, přesto by raději do dětského domova.

„Já jsem, chvílku jsem si myslela, jako že jsem měla pocit, jakože mám hodně kamarádů z dětských domovů. Takže jsem měl pocit, jakože, když voni žijou v dětských domovech, ale úplně normální život, tak proč já, když mám normální rodinu, nemůžu mít úplně normální život? Tak jsem chvílku přemýšlela, že snad jestli mě náhodou nevyměnili v tý porodnici? A pak jsem si jako říkala, jako že by bylo dobrý, jako že třeba, kdybych šla, do toho dětskýho domova. Takže jsem si sbalila kufříček, mi bylo asi 12, jsem si sbalila kufříček a šla jsem na nádraží.“ (Olina T.)

Dvě z osmi žen, byly v dětství sexuálně zneužívány svými rodinnými příslušníky. Je dokázáno, že sexuální obtěžování a násilí, apriori napáchané na dětech, zneužitého jedince poznamená a psychické následky si ponese do konce života.

„Dětství bylo na p... Rodiče neměli čas věnovat se dětem, když byl nějaký volný čas, ubíjeli ho alkoholem. Asi od šesti, sedmi let mě chtěl sexuálně zneužíval vlastní bratr. (...). Ve 14 mi umřel táta. A po smrti táty nastal prakticky horor v mém životě. (...) Máma onemocněla, kvůli ní jsem nedokončila ani školu, protože jsem se o ní musela starat. Měla rakovinu dělohy. A třikrát denně jsem jí píchala morfiu. Mezitím jsem ještě chodila do práce, na to JZD. Vydělávat peníze, který mi všechny bral, můj zase mladší bratr. Protože já jsem prej zase příliš mladá na peníze a nemám si na peníze zvykat.“ (Božena M.)

Co se týče úplnosti rodiny, čtyři z osmi žen vyrůstaly v neúplné rodině.

„Tatínka vůbec neznám. (...) Tak kolem pěti let si mamka našla jinýho. Jako děcko jsem ho prostě nemusela, tak mi nesesedl.“ (Kamila O.)

Polovina žen tedy pochází z ucelené rodiny, to ještě, ale nezaručuje rodinu harmonickou. Jestliže je dítě doma opomíjeno a podceňováno, samo si utvoří představu, že je

nechtěné. Rodina pro ně přestává být bezpečným zázemím, spíše naopak. Nedostatek lásky a kumulace traumatizujících zážitků v důsledku pak vedou k tendenci odejít z domu. Neví sice kam, ale při akceleraci a vyhocení jednotlivých hádek, chtějí domov opustit co nejdříve, klidně i na ulici. Vyhocené situace mohou zase vznikat z několika příčin. Rodiče sami nezvládají svojí napjatou vztahovou, finanční situaci, konzumují návykové látky, do rodiny přichází nový partner/partnerka, dochází k fyzickému násilí ze strany agresora, nebo již k zmíněnému sexuálnímu násilí (Vágnerová, 2013). Fyzické násilí a užívání návykových látek rodičů bylo na denním pořádku v pěti rodinách z osmi.

„Asi v šesti letech, si pamatuju, jak náš táta přišel domů opilej a přišel asi o půl jedenáctý...No a asi měl nějaký deprese nebo se pohádal s kamarádama v hospodě.... A začal třískat věcma..A tak jsem šla za tátou, to jsem chodila do první třídy. Že jdu ráno do školy a že vzbudil i brášku a že to. Tak jsem dostala lepanec.... A pamatuju si, jak jsme se s bráchou schovávali před opilým tátou pod stolem v kuchyni, s tím, že jsme si mysleli, že nás nikdy nenajde. No a on nás pak našel a dostali jsme výprask.... A tak jako mě to třískal normálně, že to bylo vlastně fuk, jestli mě třískal z nějakýho důvodu nebo jen tak bezdůvodně.“ (Olina T.)

O rodinném zázemí, také mohou vypovídat odpovědi, kdy měly ženy určit nejvyšší vzdělání svých rodičů. Tři z osmi předem odpověděly, že neví, buď z důvodů, že své rodiče neznají nebo že s nimi i vyrůstaly, ale netuší, jaké měli vzdělání. Ostatní nějaké vzdělání vyjmenovávaly, u většiny ale bylo vidět, že si nejsou příliš jisté, když věděly stupeň vzdělání, nevěděly obor. *„Z výzkumů a statistických výsledků vyplývá, že bezdomovecká populace je z 80-90% chronicky nemocná, zdravotně postižená a má nízkou úroveň inteligence, rozumové schopnosti ovlivněny rodinou, rodinnými vlivy, které jsou podmíněny dědičností a prostředím.“* (Hradečtí, 1996, s. 59) Rodinné zázemí se ukazuje jako primární příčina problémů všech osmi žen. To co v dětství pochytily, jak byly vychovány, si nesly do dospělosti a podle svých osobních zkušeností se popasovaly se svými osobní problémy. Jejich rodiče se možná k nim chovali z toho důvodu, že je to jejich rodiče také jinak nenaučili. Chování člověka v roli partnera nebo rodiče je důsledkem výchovy v jeho dětství, která mu bránila v růstu a ve vyrovnaném vývoji jeho osobnosti. V dospělosti jeho vývoj vyústí v duševní násilí k ostatním, například zesměšňuje ostatní, chová se autoritářsky, nerespektuje soukromí, užívá emocionálního násilí. To co později díky výchově svých poznamenaných rodičů prožije dítě v dětství a dospívání se odrazí v pozdějším vztahu s jeho partnerem. Je

totiž zvyklé používat stejný jazyk svých rodičů. Zažilo neexistující hranice. (Poncet-Bonissol, 2012).

Stejně jako jedna z oslovených informátorek je zároveň matkou další informátorky. Sama měla neúplnou rodinu, kdy na ní přímo její matka aplikovala fyzické násilí a díky nepřijatelnému chování své matky skončila v dětském domově, kde byla do svých 18 let. Její mladší dcera (starší měl v péči druh) byla v dětském domově, také od malička z důvodů nezajištění adekvátních bytových podmínek pro dítě, určené státem (matka se ocitla na ulici). Dcera byla v dětském domově také do svých 18 let a poté skončila na ulici a dnes pracuje stejně jako její matka v projektu Kuchařky bez domova.

Jak tuto nelehkou rodinnou situaci řešit je těžká otázka a bylo by potřeba vypracovat další studii zaměřenou pouze na rodinné zázemí bezdomovců. Podle výpovědí žen se, ale ukazuje, že jejich neadekvátní rodinné zázemí je ovlivnilo na celý život a tím se mohlo i podílet na příčině bezdomovectví. „*Mezi bezdomovci, kteří vyhledávají pomoc u pražského hlavního nádraží (myslí se zde centrum Naděje), je kolem 80% osob poznamenaných v dětství krizí rodiny.*“ (Hradečtí 1996, s. 33)

8.4 Práce

Druhou nejčastější příčinou, jak již bylo řečeno, je ztráta zaměstnání (Vacínová in Průdková, Novotný 2008). I když nezaměstnanost, trápí především muže bez domova i žen bez domova se tato otázka velmi dotýká. Stejně jako pro muže i pro ženy je možnost stálého zaměstnání hlavním zdrojem obživy. Ženy z důvodů diskriminace na pracovním trhu a fyzické danosti s péčí o dítě jsou na tom s hledáním zaměstnání ještě o něco hůře. I přes své vzdělání, pět z osmi žen mají výuční list z nějaké střední odborné školy, zaměření se velmi liší, nepracovaly dlouho ve svém oboru. Jedna má odbornou školu zakončenou maturitou. Zbýlé dvě mají vychozenou základní školu. Všechny dnes nemají stálou práci. Vydělávají si příležitostnými brigádami, které jsou na černo. Sice za ně mají peníze na ruku, nemají z nich, ale žádné sociální zajištění. Některým práce na černo vyhovuje z důvodu nepřiznání na pracovním úřadě. Některé si nemohou oficiální práci dovolit z důvodů dluhů, jelikož se domnívají, že by jim z vydělaných peněz nic nezbylo.

„*Všecky práce se mi líběj. Všecky práce, co nemusí být na smlouvu. Všecky práce, vo kterejch neví sociálka. Všechny práce mě bavily. Jakože ale víc mě baví to vaření.*“ (Olina T.)

„Vod tý doby už jsem nesehnala nic jako nastálo, ani načerno, na smlouvu já nemůžu, protože mám dluhy.“ (Kamila O.)

Všechny oslovené ženy musely ukončit nebo byly propuštěny (z důvodů ocitnutí se na ulici, péči o děti, propuštěním). Dnes si přivydělávají zejména náhodnými úklidy, když nepočítáme aktivity spojené s organizací Jako Doma. *„Ženy berou projekt jako rychlý výdělek, dá se říci, že za to mají lepší peníze, bez dokladů a relativně snadnou práci. Kuchařky ale nechápou, že projekt musí z něčeho žít, že když provozní nesežene práci (catering, místo prodeje), nemůže se vařit, jelikož by byl projekt v mínusu, stejně jako nechápou, že je rozdíl, když se snaží prodávat a vydělat víc. Nejráději by si to jen odstály. Zde je moje role, abych je více zainteresovala do programu.“ (Koláčková, M., předporozumění, 14. 9. 2014) Ženy dnes díky dlouhodobé nezaměstnanosti přistupují k práci jinak.*

„Tam jsem taky uklízela. Takže jsem měla ještě vodtamtaď peníze, já jsem vždycky musela mít dvě práce, protože to nešlo, já bych z jedny nevyšla, když děti byly pořád se mnou.“ (Aneta B.)

Při výzkumu jsem zaznamenala paradox spojený s přístupem k práci. Ženy mají vyloženě zkeslené představy o práci. Může to být způsobené dlouhodobou nezaměstnaností a odvyknutím si na stálou a fyzickou práci. Usuzuji z jednotlivých výpovědí. Na jednu stranu jsou ochotné pracovat na špatně placených pracovních pozicích (na černo), na dvě směny, na noční a v nevyhovujících podmínkách. A na druhou stranu, mají úplně zkeslené představy o práci a o svých povinnostech s tím spojených, při práci kuchařky v Jako Doma. Jedno z možných vysvětlení je dlouhá prodleva od řádného a stálého zaměstnání. Při pozorování jsem také došla k názoru, že by na vině mohla být určitá benevolence organizace samotné. Kdy při příliš benevolentním přístupu kuchařky překračují limity a zkoušejí, kam až se dá dojít. *„Mám trochu problém dodat holkám motivaci. Měly by se do práce víc zapojit. Ale vadí mi ta jejich samozřejmost, toho, že si to tady odstojí a pak ji dám na ruku 800,- a půjde domů. To ony jsou tu regulérně v práci, stejně jako já a taky za to dostávají zapláceno. Tak musí pracovat, stejně jako já. Ne, že mi Věra dneska řekla, že ji to nebaví a že jde domů. Kristýna řekla, že si s ní budeme muset promluvit a že když to udělá ještě jednou, tak už nebude moc v Kuchařkách vařit.“ (Koláčková, M., terénní deník, 7. 6. 2014)*

Na otázku jestli jí vyhovuje práce kuchařky, Tamara odpověděla: *„No řekla bych ti pravdu, je to moc dlouhý.“* Každá kuchařka vaří průměrně jednou za týden. Přitom paradoxně

zrovna Tamara má vedle vaření ještě několik úklidů všude možně a za daleko horší peníze. Stejně jako představa o náplni práce se liší i doba a poměr volného času.

„Tak jako doopravdy ten tejdén budu mít dalo by se říct i našlapanej. Kromě teda toho budu mít snad volný pondělky a ty pátky a soboty a neděle.“ (Kristýna Č.) Mluví o tom, že vedle jednoho vaření jednou týdně, má tři zkoušky s divadlem a výtvarnou dílnu, za které dostává od Jako doma také zapláceno. Žádnou jinou práci vedle této nemá. Jelikož ženy žádnou stálou a adekvátní práci nemají, považují ty výpomocné nebo pro ně výdělečné věci za práci. Možnost jakékoli práce jim dodává sebevědomí a příležitost začlenit se do společnosti, ať už je ta činnost za kterou dostanou peníze jakákoli. Olina si na ulici vedle vaření přivydělává tím, že chodí na rušná náměstí dělat velké bubliny pomocí provázku a jaru. Vytváří tak, jakýsi pomyslný veliký bublifuk, povětšinou cizinci jí za to dají nějaké drobné.

Já: *„Zkoušeli jste si tam najít nějakou práci?“*

Olina T.: *„Práci?“*

Já: *„Někou manuální.“*

Olina T.: *„Manuální, jsme dělali bubliny.“*

Aby se ženy na ulici uživily, dělají většinou více výpomocných brigád na jednu, stejně jako vaření mají tak v týdnu ještě další jednotlivé brigády. Žádná, ale není na úvazek, na smlouvu a tak žádná není do budoucna víceméně jistá. Stejně tak, ale nebyla jistá jejich účast na vaření. *„Nikdy nevím, jestli kuchařka dorazí, buď se jim nedá dovolat, na vaření zapomenou, něco se nenadále stane, přestanou komunikovat úplně. Dneska měla vařit Olga. Zatím nepřišla. Telefon má nedostupný. Ve dvou jsme nezvládaly uvařit tolik jídla. Zavolala jsem Marušce, měla čas a tak mohla přijít okamžitě.“* (Koláčková, M., terénní deník, 19. 6. 2014)

Projekt Kuchařky bez domova si dal za cíl vedle zaměstnání žen bez domova, změnit všeobecné nahlížení veřejnosti na lidi bez domova. Díky samotnému projektu Kuchařky bez domova zákazníci komunikovali přímo s kuchařkami bez domova, které jim jídlo ten den připravily. Měli tak možnost vidět a sami se na vlastní oči přesvědčit, že lidé bez domova chtějí pracovat. A že někdy to není jen otázkou jejich osobní vůle.

„A plus ještě třeba ta práce, protože si myslím, že je hodně důležitý prostě vidět, že jako Boženka, prostě my s Tamarou, jsme schopný pracovat, prostě jako spousta jinejch lidí. Ale ty

řekneš: Bydlím na azyláku, potřebuju práci. – Jo tak to jo, sorry, slečno. Asi vy tam jste z nějakýho důvodu, byla jste na ulici, tak máte asi problém s alkoholem nebo s drogami. Tak prostě něký, jako víc možnosti práce pro lidi, který jsou na ulici a možná i který si daj tu flašku vína i který třeba si daj tu drogu, ale kurva. Já třeba jsem byla vždycky zodpovědná tady k tomu.“ (Tereza R.)

Vedle míry nezaměstnanosti a nenalezení stálé práce, se ženy potýkaly s podvodnými zaměstnavateli. Kdy samy na vlastní kůži poznaly, jak lehce se dá člověk v tíživé situaci oklamat. Božena tak vypráví o práci snů, kvůli které byla ochotná vycestovat ze Slovenska do Čech.

„Jenže to byla taková práce. (...) Přes internet, přes to, velký nábor do práce, do Panasonicu, do Plzně, cesta zdarma, tam zpátky, ubytování, výhody. 150 Kč na hodinu, si říkám ty k..., však jdu. Není problém. No a pátek večer nás přivezli. (...) No a v pátek nás přivezli, celý autobus. No a vlastně v sobotu ráno nás vlastně na vlastní náklady poslali domů. (...) Že jede další autobus z Rumunska a pro nás už pravděpodobně nebude umístění. A teď si představ, že celý autobus se neměl pořádně ani jak dostat domů, takže většina z nás zůstala na hlavním nádraží.“ (Božena M.)

Stejně jako Kamila, která několik let pracovala na černo pro jednu konkrétní firmu a pak jí ze dne na den propustili z důvodů výměny zaměstnanců za levnější pracovní sílu z Ukrajiny. Byla to poslední Kamilina stálá denní práce, vnímá to jako křivdu, ale za vinu nedává zaměstnavateli, ale Ukrajincům, je vůči nim z toho důvodu vyloženě rasisticky vyhraněná.

„Ta stavba prostě skončila, už nebylo co. Tak jsem přestoupila v tý samý firmě teda, uklízely jsme baráky, měl ještě úklidovku a měl i zahrady. Tak jsme vobčas vypomáhaly. No asi po dvou letech úklidu toho baráku jsme vlastně šla dělat ještě do zahrady. (...) Pak jednoho krásnýho dne jedna paní přijela, vyházela všechny Čechy a najala si tam Ukrajince.(...) Vod tý doby jsem nesehnala práci.“ (Kamila O.)

Nestálost práce nebo propuštění z firmy není primární příčinou ženského bezdomovectví, její znovu nalezení, ale ženám umožňuje se postavit zpět na vlastní nohy a dostat se pryč z ulice. Díky práci by byly schopné nalézt si adekvátní bydlení nebo začít

splácet své dluhy. Všechny oslovené ženy chtějí nadále pracovat v projektu Kuchařek bez domova. Některé (pět z osmi) by se chtělo nechat zaměstnat v bistro, které by se mělo pro Kuchařky bez domova, pod realizací Jako doma otevřít v kamenné podobě a být schopno zaměstnávat ženy bez domova na HPP.

8.5 Děti

Děti jsou jedním z hlavních rozdílů, které vymezují mužské a ženské bezdomovectví (Jako doma, 2014). Šest z osmi žen odešly od partnera a ocitly se samy na ulici s dětmi, zbylé dvě děti nemají, jedna je ještě sama dítě, druhá je žena s homosexuální orientací a děti neměla ani je mít nechce. Tři ženy dokonce byly těhotné přímo na ulici. Jedna byla po dobu života na ulici a přebýváním u známých celkem čtyřikrát těhotná, pokaždé dala dítě po porodu k adopci. Všechny mají více, než jedno dítě, v průměru 2 - 4 děti. Každá žena zase měla jiný osud a byla jinými okolnostmi donucena k jiné reakci, žádná z matek, ale se svými dětmi dlouhodobě nežije. Výjimkou se může zdát vztah matky a dcery přímo v oslovených kuchařkách. Tamara byla díky pobytu na ulici a nemožnosti hlídání donucena umístit Věru do dětského domova, kde žila do svých 18 let. Momentálně střídá bydlení mezi Domy na půli cesty určenými dětem z dětských domovů po ukončení jejich institucionální péče a azylovými domy pro ženy. Tamara ji finančně podporuje a snaží se jí tak vynahradiť dobu, kdy byla v dětském domově. Všechny děti oslovených žen, které byly v době, kdy se matka ocitla na ulici nezletilé, skončily v dětském domově. Jejich děti stejně jako jejich matky zažily v dětství násilí nebo přihlížely násilí vykonávaného na jejich matkách. Zkušenost s násilím v dětství, může dítě negativně ovlivnit na celý život. Děti mohou mít v pozdějším životě problémy s utvářením normálních vztahů s druhými. Nenaučily se důvěřovat a mít někoho rád. Aby předešly další citové ztrátě, raději se emočně oddělí od všeho okolo sebe. Tyto potíže jsou známy jako posttraumatická stresová porucha. Mezi její symptomy patří například noční můry, vyhýbání se místům nebo lidem, které jim událost připomínají, ztráta zájmu, cítí se prázdní a plní obav, mohou být vznětliví a rozzlobení (Hronová, 2007).

„To může být taky touha po něčem lepším. A nebo to bylo prostě, že jsem utíkala vod Aničky (její pěstounka) a to bylo taky hodně kvůli tomu, že jsem s ní zažila to, co jsem měla zažít s mámou, ale nezažila jsem to s mámou. A strašně mě to deptalo.“ (Věra S.)

U všech oslovených žen, matek sem zaznamenala odlišný přístup k jejich dětem. Ocitly se ve vyhrocené situaci, sami jako děti nezažily šťastné dětství. Jejich prostředí v dětství a rozvolněnost rodičovských povinností, na kterou od malička přivykly, je tak veliká, že jejich mateřské pudy nejsou tak silné. „*Před kuchařkami jsem pracovala hodně s dětmi, všech věkových kategorií, i s dětmi z dětských domovů. V té době jsem nechápala, jak nějaký rodič může dát dítě do dětského domova. Právě teď začínám pracovat se ženami, které mají děti v dětských domovech, nejsou se svými dětmi v kontaktu nebo dali své děti k adopci a už o nich neslyšely.*“ (Koláčková, M., terénní deník, 1. 4. 2014) Přesto, že moje práce není psychologická, tento bod mi připadá natolik významný, že ho nemohu opomenout. „*Dva základní druhy nepříznivého vlivu na děti (špatného zacházení s nimi) v rodině jsou zanedbávání významných potřeb dítěte a ubližování dítěti. U traumatizovaných dětí se rozvíjí syndrom týraného či zanedbávaného dítěte. Obecnějším pojmem je takzvaný deprivací syndrom, který popisuje důsledky toho, že dítěti nebyly naplňovány některé základní potřeby.*“ (Matoušek, Pazlarová, s. 18)

Zase se zde objevuje pomyslný začarovaný kruh, ze kterého není úniku. Takzvaný přenos, problém se sociální pamětí reduplikuje znovu a znovu. Jestliže matka je alkoholička a otec fyzický tyran, v dětství z toho vznikne trauma. Člověk vnímá, že se mu to nelíbí, ale má veliké předpoklady, že na základě svých zkušeností a díky sociální paměti se bude problém automaticky generovat a jednou bude člověk opakovat chyby svých rodičů. Stejně, jako když má žena dítě s partnerem násilníkem, nebo neví s jakým partnerem, neplánovaně otěhotní, ale nemůžete jít na potrat. Vztah mezi matkou a dítětem, tak také získává na zcela jiné podobě. A když partner a otec dítěte není sám nápomocný, naopak se k dítěti chová zle, nebo o ně vůbec nejeví zájem, získává situace úplně nové obrysy. Někdy ženy bez domova nemají ani na výběr, na ulici s dítětem dlouho nevydrží.

„*A prakticky po část dvou dní jsem byla s dětma na ulici. Já jsem jim neměla dát ani co jíst, vůbec. Byla jsem bez peněz. (...) Oni mě ani nevzali, oni mě prostě vyhodili z té sociálky, že jako matka se mám postarat. Takže já jsem byla v takové situaci, že jsem neměla co dělat a prostě v afektu a v tom sem nechala tu malinkou a dala ji tomu staršímu synovi do ruky, a sem mu řekla, že ať se nezlobí, ale že to musím udělat a že ať na mě nezapomene, že ani já na něj nezapomenu. A že ho mám moc ráda a že já si ho vyhledám a od té doby jsem ho neviděla. A utekla jsem pryč.*“ (Božena M.)

Božena je již několik let na ulici, respektive žije se svým druhem v garáži. Svého nejstaršího syna neviděla od jeho dětství, kdy ho předala sociální služba jeho otci do péče. Dcera a mladší syn jsou již několik let v dětském domově. Božena tam za nimi pravidelně dojíždí.

„Každopádně chci změnit svůj způsob života. A to tím, že bude normální pořádný práce, za kterou bych mohla platit nájem, podnájem, byt. To je jedno. A hlavně, hlavně můj sen, úděl, hlavně pořádek chci dostat děti zpátky. Nechci je tam nechat.“ (Božena M.)

Kamila mi vyprávěla o své výchově malých trempů, cizích dětí, které náborově vzala do lesa.

„Já jsem je vychovávala od malička, já jsem si radši vzala maličky a půl roku jsem se piplala s tím malinkým, že jsem učila maličky vandráčky. No učila, já nevím, rozdělávat voheň, sbírat houby. V dnešní době maminky už asi děti sbírat houby neučej.“ (Kamila O.)

Vychovávala tak cizí děti. Sama má svoje čtyři vlastní. Syna, dceru a dvojčata. Po smrti milovaného druhu se zhroutí a propadne alkoholu. *„Nějak jsem to psychicky neustála, já už jsem potom prděla na všechno, mě nezajímaly děti, nic.“* Aby na tragickou smrt partnera zapoměla, odjíždí za prací do Prahy, děti předá do péče své matky, odjede do Prahy řešit problémy a za dětmi nejedí, s tím, že ony také nikdy nepřijely za ní. *„Ze začátku jsme byly v kontaktu po telefonu. A já tím, že jsem měla práci vlastně hned vod začátku. Tak mi to prostě nepřišlo. Á neměla čas za nimi jezdit. My jsme dělali soboty, neděle. Takže nebyl na to čas.“* (Kamila O.)

Kristýna má dva kluky v mladistvém věku a malou holčičku, všechny jsou v péči její adoptivní matky. Na svoji adoptivní matku si po část rozhovoru neustále stěžuje, s tím, že jí nebyla dobrou matkou, že po smrti jejího adoptivního otce vše šlo k horšímu a že si s matkou celý život nerozumí. Její adoptivní matka teď již několik let vychovává všechny její tři děti. Kristýna za nimi jednou za čas dojíždí, pokud jsou peníze. Technické a finanční podmínky pro dojíždění jsou pro Kristýnu tak velkými bariérami, že jezdí za dětmi jednou za měsíc.

Já: *„A jak často jezdíš za dětma?“*

Kristýna Č.: *“No když to jde, tak jednou za měsíc. (...) Tak záleží taky na tom, jak mám peníze zrovna.”*

Nejsem zde v roli psychologa ani tato práce není psychologického charakteru. Proto mohu pouze vypsát jednotlivé jevy a důvody žen, které je vedly k tomu dát své děti do dětského domova nebo se s nimi, z nějakých pro ně adekvátních důvodů, přestat vídat. Vím, od jednotlivých žen, které se dostaly do této situace, že ji vnímaly tak, že nemají na výběr. Z nedostatku finančních prostředků a nemožnosti mít, kde bydlet se domnívaly, že pro dítě bude lepší předat ho do ústavní péče. Existenční tlak může na ženu působit tak silně, že přebije i mateřskou pudovost.

Olině je 29 let, porodila celkem čtyři děti, každé s jiným mužem, všechny šly okamžitě po porodu k adopci. Na otázku, jestli se snažila těhotenství nějak předejít nebo jí to pokaždé oznámil doktor, odpověděla:

„Doktor, no já jsem ho, v životě jsem ho nestihla (myslí potrat). A i kdyby já jsem člověk, rači si protrpím 9 měsíců s tím, že prostě vim, že to dítě se narodí a bude mít normální život, než abych ho dokázala ve dvou měsících zabít. Přece jenom, je to taky živej tvor jako.“ (Olina T.)

Vzhledem ke vzniku fenoménu bezdomovectví po roce 1989, není dětí, jejichž rodiče jsou bezdomovci zatím mnoho. Očekává se, že jich ale bude stále přibývat jako dospělých bezdomovců. Vzhledem k tomu, že rodiče nejsou schopni se v takové situaci postarat o svoje děti, je jejich soužití narušeno nucenou ústavní péčí. Z dětí se po vzoru rodičů posléze stávají bezdomovci (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Otázkou zůstává, jak se tento řetěz reduplikace sociální paměti dá přerušit. Například bychom mohli použít výchovu příkladem, využití prevence a možnost práce již s dětmi, abychom v dospělosti předešli automatickému generování problémů. Stát by mohl přímo v rodinách redukovat sociální patologie. Jenže otázka výchovy je velmi křehká a každý na ní má svůj názor.

8.6 Partner

Již bylo napsáno, že do příčin ženského bezdomovectví patří primárně vztahy, nemyslí se tím jen jejich rodinné vztahy, ale především, jejich partnerské vztahy. *„V nedávné minulosti byly bezdomovkyněmi často ženy nucené uprchnout (i s dětmi) před násilím a tyranii ze strany svého manžela či partnera.“* (Průdková, 2008, s. 25) Všech osm informátorek ovlivnil

partnerský vztah jejich dosavadní život. Někdy nebyly na vině, ale jen partneři, ale i jejich rodiče, kteří se snažili manipulovat s životem svých dětí. Tři z dotázaných vypověděly, že díky rodičům si nemohly vzít partnera, kterého milovaly. Nebo naopak rodiče partnera z důvodů rasistické diskriminace nechtěli přistoupit na jejich vztah. Když Božena po všech špatných zkušenostech s muži, našla vyhovujícího partnera, bylo jejich vztahu zabráněno i přes to, že spolu měli syna. V obou dvou případech byla neochota a nenávisť vůči partnerce z rasových důvodů.

„No prakticky, my jsme celý ten čas žili u něho, my jsme se chtěli i vzít, kvůli tomu, že jsme měli toho syna. Jenomže on zase byl ze zámožné bohaté rodiny a tam dostal podmínku, že buď já anebo dědictví. Tak kvůli tomu jsme se rozešli.“ (Božena M.)

„No, ale jeho máma nechtěla, ta nechtěla, aby si mě vzal. Cikánku a tohle to. No byla úplně vyřízená. Von řekl, to je můj život a nazdar. A musel si sbalit věci a nastěhovat se k nám. (Aneta B.)

Stejně tak Terezina máma nedokáže pochopit, že její dcera nechce být kandidátkou věd, stejně jako chtěla být ona nebo si nevezme právníka a nebude mít děti, už jenom z toho důvodu, že je orientovaná na ženy.

„My se vo tom nebavíme, protože furt se mě ptá, jestli se teda vdám (momentálně je Tereze 37 let) a kdy budu mít děti. A já jí na to vždycky vodpovím jo jo a neřeším to. (...) Víš co, tak jednoduchý prostě! Nikdo nechce nic moc, prostě obyčejný štěstí, bydlení, práce. Tamara by se o nás starala (je ve vztahu s další z oslovených žen). Byli by tři šťastný lidi. Nic nechci, jako extra. Ty jo, nechci žádný miliony, žádný baráky, prostě nic. Jenom, aby máma pochopila určitý věci, který si nemyslím, že jsou tak zásadní v tom životě. Nebo takhle, pro mě jsou zásadní, ale že nejsou zásadní...nebo že by akceptovala, že jsou zásadní pro mě.“

Díky jednotlivým líčením žen jejich života, jsem zaznamenala určitou spojitost mezi neutěšeným rodinným zázemím v dětství a jejich pohledem na partnera. Je zde dobře vidět, jaké nároky mají ženy na své partnery a jak slevují ze svých představ díky svým nedobrym zkušenostem.

„Jo, to byl prakticky, jeden z nejlepších partnerů. Tenhle. Tenhle v životě na mě nepoložil ruku.“ (Božena M.)

„No hele, von byl ze začátku. Pak se trošičku změnil. Měl rád strašně holky. (..) Jo on mi zahejbal, do práce nechodil, vo penízky jsem se starala sama, takže takový surný no. Nevyšlo nám to no. (...) Hele tak dobrý už to víš tak je to jedno, hele von mě posílal mandžus šlapat víš? Když jsem nechtěla, tak jsem dostala. (...) Sama vod sebe bych tam v životě nešla, když jsem tam byla sama, tak jsem vyžebrala sto korun.“ (Tamara C.)

U tří z osmi informátorek jsem zaznamenala manipulativní chování partnera vůči své partnerce v podobě převráceného stavu žárlení. Zatímco partneři podváděli své družky, obviňovali partnerky z nevěry a sloužilo jim to jako záminka k fyzickému týrání.

„Člověče šlo to, až do té doby, když jsem začala čekat dvojčata, začal pít, začal mě bít a už to šlo všechno do kopru. (...) Žárlil, ne na ty děti, nějak nevěděl pochopit, že jsou najednou dvě, u nás v rodině nejsou dvojčata, že jsem si je prostě uhnala někde bokem.“ (Kamila O.)

Všechny oslovené ženy, měly a mají špatné zkušenosti s muži všeobecně. Jsou vůči mužům odtažitější a podezřívavé, vše pramení z jejich osobní zkušenosti. Všechny měly více, jak jednoho agresivního partnera. V některých je však stále zakořeněna touha po lásce a sní o normálním vztahu. I když jsou nyní daleko obezřetnější a podezřívavější, jak vyplývá z jejich výpovědí.

„Já bych chtěla tak spíš kamaráda. (...) S kým si popovídáš. S něčím se mu svěříš. Proberete spolu problém, něco. Radovat se, i takový to. Ale náck jako do života. I kdybych neříkám, že ne, jo. Ale dneska k tomu není ta vhodná doba. Trefit na toho správnýho je opravdu těžký no. (Aneta B.)

8.7 Násilní partneři

Jak již bylo napsáno, všechny oslovené ženy mají bohužel zkušenost s násilnickým partnerem. Práce tak potvrdila, výzkum provádění Organizací Jako doma (Hetmánková, 2013), která se snaží s tímto faktem pracovat a poskytnout ženám bez domova bezpečný prostor bez muže. Podle Čermáka jsou dva základní typy násilníků: **Emocionálně reaktivní typ násilníka** (člověk s nižším vzděláním, vznětlivý, stále ve špatné náladě, není schopen ovládat své emoce a chování, agresivní reakce u něj vzniká jako vnější podnět, který

vyhodnotí jako útok vůči svojí osobě, násilí používá vůči komukoli, zcela ztrácí kontrolu nad svými emocemi) a na **instrumentálně reaktivní typ** (člověk s vyšším vzděláním, muž dvou tváří, který je na jednu stranu laskavý a milý a na druhou hrubý násilník, jeho agresivita je zaměřena selektivně, své jednání dovede ovládat, násilí používá pouze proti partnerce, násilí používá jako nástroj k uspokojení svých potřeb). (Bednářová, Macková, Wünschová, Bláhová 2009).

Za dobu pozorování i během pořizování rozhovorů dvě z osmi oslovených žen mají partnera, který je týrá, jak psychicky, tak bohužel i fyzicky. Podle Čírtkové je syndrom týrané ženy definován souborem typických charakteristik v důsledku zneužívání, násilí snižuje oběti schopnost efektivně reagovat na násilí. Symptomy násilí rozděluje do tří kategorií. Vedle posttraumatické stresové poruchy, které je u týraných žen nejčastější, jsou dalšími příznaky naučená bezmocnost nebo sebezničující reakce. Osoba/oběť, která je vystavena násilí zpravidla nemá moc nad tím se týrání postavit a zastavit jej. Každý její pokus je neúspěšný (in Čírtková; Bednářová, Macková, Wünschová, Bláhová 2009). Většina žen vykazovala známky posttraumatické stresové poruchy.

Olina od doby, kdy jsem začala pracovat v Jako doma (duben 2014) má partnera Romana. O kterém tvrdí, že jsou kamarádi. Po celou dobu jsou, ale v každodenním kontaktu s tím, že spolu chodí vydělávat peníze, spí spolu na ubytovně, na squattu nebo jinde, podle aktuální finanční možnosti. Ženy na počátku vztahu pod vlivem zamilovanosti často přehlíží mocenské a násilné chování svého partnera. Doufají, že díky lásce vše pomine. Bohužel opak je pravdou a v průběhu let se jeho agresivní chování spíše stupňuje (Bednářová, Macková, Wünschová, Bláhová 2009). Roman je agresor, dělá si na Olinu nárok, je manipulativní a je zvyklý, že bude po jeho. Olina s ním, jako s kamarádem tráví svůj čas, dělí se o vydělané peníze, nakupují spolu jídlo, plánují. Naposledy spolu byli stopem ve Vídni.

„Strávili jsme Vánoce ve Vídni, s tím, že na Vánoce jsem dostala tady tohle (monokl). Na Vánoce jsem dostala strkanec s tím, že jsem se odrazila od dveří, spadla jsem na beton a rozrazila jsem si hlavu. Mám z toho doživotní následky. A strašně mě bolí voko.“ (Olina T.)

Roman je silně impulzivní, když se napije alkoholu, je agresivní. Olinu za uplynulý rok několikrát fyzicky napadl. Olina to v extrémně vyhrocených situacích nevydrží a odchází od něj, většinou se skrývá v denních centrech nebo přijde do Jako doma, tam totiž muži na rozdíl od stacionářů mají zakázaný přístup. *„Dneska přišla Olina do kanceláře, celá se klepala a vypadala dost špatně. Zase se pohádali s Romanem a zase jí napadl. Holky zuří*

(vedení), jsou na tyhle agresivní týpky už alergický. Jenže tohle není poprvý. Olina neví, co má dělat, pije roztřesená v kuchyni kafe a říká, že tentokrát už ho nechce nikdy vidět. Roman čeká u vchodu a dožaduje se Oliny, že to prej všechno vysvětlí. Situace se na večer uklidní, když Roman odejde. Já vařím s jinýma kuchařkama. Stejně se k němu zase vrátí.“ (Koláčková, M., terénní deník, 9. 12. 2014). Dnes Olina zase bydlí s Romanem. Z jejího rozhovoru jde vidět, že i přes to, že na oku stále cítí následky posledního ublížení, Romanovi odpustila. Poté co mi rozhořčeně ukazuje monokl a líčí, jak má doživotní následky, Romana začne obhajovat.

„Ne nevpil, my jsme se hádali. On do mě strčil. To že jsem spadl a praštila jsem se o ten beton, za to on nemohl víceméně, že jo, jako ale.“ (Olina T.)

V roce 2002 byl v České republice proveden největší výzkum na téma násilí na ženách. Zúčastnilo se ho 1980 žen starších 18 let. Podle výzkumu bylo některému druhu násilí (strkání, házení věcí, pevné sevření, tahání za vlasy, facka, kopání, úder pěstí, škrcení, popálení, jiné fyzické násilí, vynucený sexuální styk, osahávání, atd.) vystaveno 37,7 % žen v partnerském vztahu a 37,2 % žen mimo partnerský vztah. (Bednářová, Macková, Wünschová, Bláhová, 2009). Z osmi dotázaných žen měly všechny zkušenost s násilím.

Když mi Božena v kostce líčí svůj život, má zkušenosti, jen s násilnými partnery, až na jednoho, o kterém řekne, že ten jediný na ní byl hodný, jeho rodina, je, ale byla proti jejich sňatku. S prvním manželem, který byl závislý na alkoholu a návykových látkách a byl vůči ní silně agresivní, vydržela čtyři roky. Když se situace vyhrotila a on jí začal vyhrožovat smrtí, Božena před ním i s dětmi uteče do Azylového domu, pro matky s dětmi.

„A už mě zmlátil do krve, že jsem nevěděla ani za co. Chtěl mě, Míšo, utopit v lavoru vody. A vykopal jámu, že mě tam zakope.“ (Božena M.)

Manžel si ji ale do týdne v azylovém domě našel, omluvil se a sliboval, že se vše změní. Božena se k němu znovu vrátila s tím, že ho milovala. Situace se vyřešila sama tím, že manžel odešel za prací do Prahy a už se nevrátil. Momentálně Božena žije v garáži s partnerem, který je závislý na návykových látkách. Jestliže je pod vlivem těchto látek, je agresivní a neví, co činí. *„Boženka byla dnes v práci úplně vyděšená. Schovává se před Milanem v lese. Zase byl úplně mimo a zmlátil jí. Už čtyři dny spí v lese sama. Prosila mě, jestli za ní přijde do práce, ať mu řeknu, že už tady nepracuje. Tentokrát je odhodlaná, odejde od něj. Mluví u toho dost sprostě. Asi je to vážný, začala s holkama hledat nějaké provizorní*

bydlení. (...) V 1:00 ráno odjíždím z Náplavky, mám sbaleno. Pomalu projíždím s dodávkou mezi posledními návštěvníky. Najednou se mi na sklo nalepí mužská tvář, leknu se, mlátí do skla a má nepřítomný, ale zlý výraz. Najednou ho poznám. Je to Milan, mlátí do auta pěsti a křičí na mě, kde je Božena. Odjíždím, bojím se ho a sama jsem vyděšená.“ (Koláčková, M., terénní deník, 4. 8. 2014) I Božena se k Milanovi vrátila a i u ní se situace několikrát opakovala. V průběhu rozhovoru, pořázeného v únoru bydlí s Milanem v garáži. „Domácí násilí není jedna hádka či konflikt. Jde o opakované a promyšlené napadení a používání moci. Navíc se násilí opakuje v cyklech a má rostoucí tendenci. Při těchto opakujících se situacích je ohrožen nejen psychický, ale i fyzický stav dětí. (...) Děti jsou vážně traumatizovány.“ (Hronová, 2007, s. 12). Všechny ženy měly zkušenost s mužským násilníkem. V případě rodinného násilí se některé z nich setkaly i s ženskými násilníky. Nejde zcela jednoznačně popsat pachatele domácího násilí, prochází totiž celým sociodemografickým spektrem. Ze zkušeností obětí a průzkumů, ale vyplývá, že v našich sociokulturních podmínkách je nejčastějším pachatelem domácího násilí muž (Bednářová, Macková, Wünschová, Bláhová 2009). Ženy, které žily s násilníkem dlouhodobě nebo se k němu vracely, vypověděly, že ho mají rády nebo ho obhajovaly.

„Někdy jsem si myslela Míšo, že jsem na vině i já sama. A to, že hodně věcí člověk slyší, vidí a nedá si to dopustit. Víš hodně věcem se dá předejít, když ti někdo řekne, prosím tě ty jsi blázen, on tam s tou a s tou a já mu řeknu, ty jsi debil. Nevěříš tomu a přitom je to pravda. Za hodně věcí si člověk může i sám, to je pravda. Nemusela jsem se vrátit znova k partnerům, který mi ubližovali, když jsem věděla jací sou, co dělají a tak dále. Věděla jsem že to bude znova takový a přesto jsem se vracela.“ (Božena M.)

I ostatní informátorky mají špatnou zkušenost s muži, většinou ve formě fyzického nebo sexuálního násilí. Tři z osmi informátorek jsou ženy s homosexuální orientací, ale i ony, mají špatnou zkušenost s muži.

„Uměl vydělat, ale sem tam právě chlastal. A já jsem to chvíli tolerovala a pak už jsem nemohla. (...) Když mě chytil venku, tak mě nakop do břicha, že jsem měla takovouhle modřinu. Tak pak začal být agresivní no. A já jsem to řešila s policií. (...) A vod tý doby jsem to nezkoušela a ani zkoušet nebudu. Já se toho nák bojím.“ (Aneta B.)

S tolika negativními zkušenostmi s násilím „už ho tak neberou“. Rozdíly jsou patrné přímo v rozhovoru, kdy na otázku, jestli se jako ženy setkaly na ulici s násilím, odpověděly povětšinou velmi vlažně s tím, že se zas tak nic nestalo. Na jinou otázku se pak, ale během odpovědi zmíní o tom, že byly znásilněny, nebo vykládají o svých násilných partnerech s tím, že s ním žily několik let a nechaly si leďacos líbit. Až když se situace dostala do vyhroceného bodu a jím šlo doslova o život nebo partner již zašel příliš daleko, rozhodly se odejít. Určitou roli ve výpovědi zde hrají i podmínky. Žena od násilného partnera často neodejde právě z důvodů ze strachu ze ztráty bydlení, kvůli dětem. Stejně jako většina žen se styděla, považovala svoje zkušenosti s násilím za traumatizující a nerada o nich vypovídala, nebo se o ně dělila s někým jiným (Budinová, 2012). Neměly zkušenost s fyzickým i sexuálním násilím jen ze strany svých partnerů, ale i rodinných příslušníků.

„Asi od šesti, sedmi let mě chtěl sexuálně zneužívat vlastní bratr. (...) Přišel k nám bydlet nevlastní brácha. A ten pil a hodně a pořád a pořád. Ten mi asi po roce řekl, že se do mě zamiloval a chce se mnou žít. No řekla jsem že ne, že v žádném případě, Tak mě pronásledoval, furt mě mlátil. A nemocnou mámu taky. (...) A já jsem z něj byla už tak stresovaná, tak jsem se ho bála, když jsem viděla, že jde domů, tak jsem skákala přes okno. (...) Jo ožralých chlapů se bojím dodnes. Možná proto, že mi celý život ubližovali jenom ožralí chlapi. (Božena M.)

Dvě z žen v rozhovoru vypověděly, že byly znásilněny. Na základě ročního pozorování se domnívám, že ve skutečnosti má se znásilněním zkušenost více z žen, v pořizovaném rozhovoru o tom, ale nemluvily.

„...Tak určitě nemám tak jako úplně hezký zážitky s chlapama..., ale furt prostě nemohli pochopit, že jsem na ženský... no určitě jakoby nějaký znásilnění, ale to nechci moc rozebírat. Ale je fakt, že tomuhle se úplně holka asi moc na tý ulici nevyhne, když je tam dýl, prostě nějaký problémy s chlapama.“ (Tereza R.)

„Já měla kamarády, který jsem znala, známe se s nima dlouhá léta, nabídli mi pomoc na ulici, nabídli mi, abych nemusela mrznout a tak dále, a oba dva mě jednoho dne brutálně znásilnili.“ (Božena M.)

Jedna z žen dokonce měla zkušenosti s prostitucí s tím, že jí prostituoval její vlastní manžel.

Tamara C.: „*Jo mám s tím zkušenosti, ale to mě posílal manžel, sama vod sebe bych v životě nešla..*“

Já: „*A kvůli penězům nebo?*“

Tamara C.: „*No kvůli penězům no.*“

Já: „*A když si nechtěla jít, tak co?*“

Tamara C.: „*Tak jsem dostala.*“

Při některých výpovědích, jsem zaznamenala podvědomou sebereflexi. Strach z mužů, který plyne ze špatných zkušeností, byl vidět při odpovědích na otázku: co by teď se svými zkušenostmi, udělaly předtím jinak. Všechny vdané ženy (celkem sedm) i ty co měly dlouhodobé nebo vážné vztahy odpověděly: nevdávala bych se, nebo v jiných odpovědích odpovídaly rozvedená, šťastně rozvedená.

„Kolikrát jsem si říkala mít znova 16 a ten rozum a ty zkušenosti co mm teď. Joo v životě bych se nevdávala. (...) V životě bych se nevdávala a hlavně, už když bych měla ty děti, zůstala bych s dětma sama a nikdy bych už nehledala pomoc a už vůbec ne u chlapa.“

(Božena M.)

„To, že bych asi tak brzo neměla rodinu, že bych se skutečně šla učit, že bych do toho internátu jela, že bych si dodělala tu hudebku. A že bych rozhodně, se tak brzo nevdávala, že bych začala úplně jinak.“ (Aneta B.)

Walkerová popsala vzorce domácího násilí, které se stále opakují. Nazvala je cyklem domácího násilí (hromadění a vzrůstání, napětí, incident, usmíření, klid). Jednotlivé fáze dosahují různé délky a mění se časový interval mezi nimi, který se při opakování stále zkracuje. Fyzickému násilí předchází zpravidla emocionální a psychické násilí, které později fyzické násilí doprovází (Ševčík, Špatenková, 2011). Jak z výpovědí vyplynulo, všechny informátorky mají zkušenost s násilím. S jejich traumaty by se mělo pracovat. Jako doma momentálně uskutečnilo projekt dokumentárního divadla, kde ženy měly možnost otevřít to co je v dané chvíli pro ně možné a bezpečné. Proces zkoušení byl rozprostřen skoro do půl roku. Ženy tak díky projektu divadla mohly lépe poznat samy sebe a vypořádat se se svými

traumaty. Stejně tak se ukázalo z výpovědí, že ženy si váží poskytovaného zázemí a bezpečného prostoru bez mužů, které mohou v organizaci využívat.

8.8 Násilí

Násilí nemuselo pocházet pouze od partnera, ale většina oslovených žen zažila násilí i z jiné strany. Až na Kamilu, která o sobě vypovídá:

„Mě nikdy nebylo ubližováno, spíš pár facek, jsem rozdala já...mě se nikdy nikdo...neříkám, že třeba se na mě nesnažil vyskočit, ale byla jsem rychlejší. Nikdy to nedopadlo tak, že jsem byla ohrožená nebo šikanovaná. Naopak spíš teda slabších jsem se zastávala.“ (Kamila O.)
Kamila je ze všech žen největší a nejstatnější. Jak sama o sobě říká, je ranař. *„Bezdomovkyně se pod vlivem prostředí přizpůsobují mužům-bezdomovcům. Zhrubnou, zdrsni a někdy se i vzhledem přibližují mužům.“* (Průdková, Novotný 2008, s. 25)

Všechny oslovené ženy se setkaly s násilím, ať už v dětství ze strany svých nejbližších, byly šikanovány svým okolím nebo měly násilného partnera. Jelikož jejich zkušenosti nebyly pouze ojedinělého rázu a všechny mají s násilím opakovanou zkušenost, byť od jiného agresora, způsobuje to, že začaly násilí jako takové vnímat trochu jinak. Z jejich výpovědí vyplývá, že mají odlišnou představu o tom, co je násilí a jsou k němu ve většině případů benevolentnější.

„Ne neměl čas. Ale byl to moc hodnej táta, v životě žádný dítě nebouchnul a bylo nás sedm. A když přišel dom ožratej a máma spala, tak chodil po špičkách, aby ji nevzbudil. To byl chlap.“ (Božena M.)
Snažila se podvědomě na svém otci najít aspoň něco pozitivního, i když předtím mluvila o tom, že otec i matka byli alkoholici, z důvodů práce, alkoholu a mnoha dětí se nestíhali o ně starat.

„Na základce jsem neměla dobrý známky, ale to možná bylo i proto, že jsem byla bita víc. Hlavou o tabuli, když mi nešla matika. A řiditel na nás dělal karate...A tu paní s tím vychovatelem pak zavřeli, si pamatuju.“ (Tamara C.)

Jako efektivní forma pomoci by mohla být krizová intervence. Oběti násilí zažívají krizi nejen ve chvíli násilí, ale v souvislosti s nejistotou a zmatkem, jestli zůstat s násilnou

osobou. Právě ve chvíli separace od násilníka může být krizová intervence nanejvýš vhodná. Krizovou intervencí, by ale pomoc oběti neměla končit, ale začínat (Ševčík, Špatenková, 2011). S domácím násilím se bojuje stejně těžko jako s násilím na ulici. I přes to, že 90 % žen bez domova má zkušenost s násilím, stejně jako ženy samotné je neviditelné, málo se o něm ví a těžko se rozpoznává, jestliže není očividné (Jako doma, 2014).

„Na ulici nemůžeš věřit nikomu, zvláště žena ne. Ale z toho důvodu, že je žena, se snaží ji každý oklamat, využít, zneužít, prostě slabina. Na kterou si každý dovolí na té ulici a je to pravda. Na ulici se prostě přehlíží všechno.“ (Božena M.)

8.9 Ulice

Násilí je dost propojené i se samotným životem na ulici. Všechny informátorky měly osobní zkušenost s životem na ulici. I tento pojem je však problematické definovat. Přímou na ulici některé z nich strávily třeba jen jeden den. To, že ale přespávaly na squattech, bydlely ve vybydlených chatkách v chatařské kolonii, v garáži či přístěnku, se zde také považuje za pobyt na ulici. Nemusíte být přímo na ulici, abyste byli považováni za člověka bez domova. Definice je zde stejně složitá, jako definování pojmu bezdomovec, či bezdomovectví, které stále není zakotvené v české legislativě. Zákon o nabytí českého občanství, definuje bezdomovce jako osobu, bez státního občanství. Zákon o evidenci obyvatel a rodných čísel zase definuje bezdomovce, jako člověka, který má v adrese trvalého bydliště uvedenou podatelnu příslušného obecního úřadu. A zákon o sociálních službách mluví o osobě bez přístřeší, o osobě v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení, ale terminologii přesněji nedefinuje (Prudký, L., Hradecký, I., Tomešová, L., Varga, L., Klinecký, T., 2012). Syndrom NIMBY (not in my backyard) ve volném překladu znamená Ne u mě za domem. Nejčastěji se tento syndrom uvádí u staveb, jež mohou mít svojí výstavbou, byť jen domněle, škodlivé vlivy na své okolí. Obyvatelé to tak vnímají jako zátěžovou situaci. V případě bezdomovců mají strach z kriminality, z šíření infekčních nemocí nebo z vandalismu. Krizová centra jsou tak pod drobnohledem obyvatelstva i úředníků, kteří se snaží předejít jejich výstavbě nebo se zasloužit o jejich zavření, či přemístění. Ambulantní a terénní služby bývají kritizovány, že bezdomovce tak přitahují na místo, kde jsou služby poskytovány. Přitom služby pro bezdomovce působí v místech, kde se bezdomovci soustřeďují (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). S lidmi, kteří se ocitli na ulici by se mělo pracovat, měla by se jim podat

pomocná ruka a proto bychom je měli více poznat, protože i lidé bez domova, zůstávají pořád lidmi.

Tereza měla potřebu říct, že se všechno nedá jen tak lehce definovat a zaškatulkovat: „Chtěla bych ukázat, že ty lidi co berou, brali, pijou, cokoli, že to není tak jednoduchý, že prostě drogy a domov, že je to fakt složitější. Nikdo se nenarodil, nikdo si neřekl tak fajn v 18 začnu pít a pak budu polehávat, nebudu se mejt, budu ležet venku, nikdo to takhle prostě nechtěl a vono potom na ulici, fakt jako ještě když si ženská, tak tuplem, tak si musíš nahodit takovou masku. A vono když deset, patnáct let žiješ s nějakou maskou prostě, tak už i z tebe je prostě někdo jinej.“ (Tereza R.)

Lidé bez domova si vytvářejí vlastní „pouliční kulturu“, ta je velmi specifická. „Normálnímu člověku“ by se mohla zdát i svérázná. Lidé bez domova si sebou neustále nosí veškerý svůj majetek. Někdo toho mají málo a vejde se jim vše do pár igelitových tašek. Někdy můžeme bezdomovce potkat s plně naloženým nákupním vozíkem (Průdková, Novotný 2008). „Ty holky co nejsou momentálně na ubytovně, si sebou neustále berou svoje věci, většinou se jim všechno vejde do jednoho batohu. Mají neustálý strach, že by o to přišly. Stejně jako na stánku, mě neustále upozorňovaly na to, abych ho lépe hlídala, že nás přece někdo okrade. (...) Holky, co jsou na ubytovně, si zase snaží ten svůj pokojíček nějak zkrášlit a osvojit. Každá z nich má svůj talisman v podobě plyšáka, který dalo by se říct, vytváří to rodinné zázemí, ten domov. Ukázala to i výstava tvořená z fotografií pořizených holkama, skoro na každý fotce byl jejich plyšák.“ (Koláčková, M., terénní deník, 26. 5. 2014)

Všechny informátorky po dobu života na ulici pociťovaly strach, někdy, až neopodstatněný, jak se ukázalo z pozdějších výpovědí, kdy se jejich obavy zakládaly na televizních výpovědích nebo doporučení známých. Většina, ale měla důvody bát se na ulici, které vyplývaly z jejich dřívějších špatných zkušeností. Kamila svůj strach na ulici vylíčila slovy:

„Já jsem měla strach ze všeho. Já měla strach se prostě s někým i bavit, jo, aby mě nenapadali, aby mě nevokradli. Prvně máš strach úplně ze všeho. I to jestli tě tam vůbec vemou. I když je to pro tyhle lidi určený. Ale nevíš, jestli na tebe vyzbyde jídlo. To byl strach úplně ze všeho.“ (Kamila O.)

Když jsem se ptala Oliny, z čeho měla strach a jestli se sama na ulici nebála, odpověděla:

„Na jedné straně jsem ležela já a na druhé straně toho mostu, jakože takhle leželi nějaký skupiny lidí, jakože se nemusela bát, protože jsem znala, co tam spali ty lidi. Jsem jim vždycky nesla krabici vína a voni mě pohlídali, takže jako.“ (Olina T.)

Všechny ženy se ve vyprávění svého životního příběhu zmínily o svém životě „na ulici“. Většina z nich se přímo z ulice dostala na ubytovnu nebo do garáže a po nějaké době zase sklouzla na ulici a poté se dostaly zase na novou ubytovnu nebo do azylového domu, kde je, ale délka pobytu legislativně vyměřená (Kotýnková, 2007).

“Bydlela jsem u mámy, pracovala na veterině, ale právě, že jsme se hodně pohádaly. Tak jsem prostě chtěla pracovat, ušetřit, najít nájem. No ale bohužel už jsem 4 roky fetovala... Už jako jsem znala hodně lidí z ulice, který berou, dealují a tohle, no a vono jakoby ty normální kamarádi zmizeli. Takže člověk jakoby za kým mohl dojít, tak už prostě byli jen dealéři nebo fetišáci. A člověk se vyskyt prostě na ulici a ano no a na ulici a pak už se ten kruh jenom zužoval a zůstali tam jako jenom lidi přes ty drogy.“ (Tereza P.)

Stejně jako většina žen vystřídala za dobu na ulici několik squattů, chat a jiných přístřeší. Vyzkoušela i noclehárny. Mezi nejznámější patří bostel Hermes (zkráceně a v rozhovorech popisovaná jen jako loď). Od roku 2007 zakotvená na levém břehu Vltavy. Byla zřízena, jako náhrada za tehdejší centrum Naděje v Bolzanově ulici. Noclehárna od Naděje je určena jen pro muže. Dále pak Arcidiecézní charita Praha - Azylový dům sv. Terezie sídlící v Pernerově ulici (zkráceně a v rozhovorech popisovaná jako Pernerka). A poslední třetí místo, kde mohou ženy přespát, je Centrum sociálních služeb Armády spásy v Holešovicích. *„Teď jsme to s holkama počítaly a v Praze je to ostuda, je tu jen 76 volných míst, kde mohou holky přespát. Zbytek je jen pro muže. A navíc, když v létě odvezou loď, což dělají podle toho, jak jsou peníze, tak je tu jen 22 míst pro holky.“ (Kamila, O. osobní sdělení, 7. 6. 2015)* Všechny tyto sociální zařízení vedle možnosti přespání nabízí svým klientům také jiné služby, jako je jídelna, kde se mohou najíst za symbolický poplatek, šatník, kde si mohou vzít oblečení, dále pak také poskytují psychologickou a lékařskou pomoc (Bezdomovci, 2015).

„Na začátku jsem spala v hospodě ve Strašnicích, já jsem tam, když jsem byla na ubytovně, tak jsem jim tam dělala dost velkou tržbu, no a když bylo prostě hnusně, tak jsem si tam mohla sednout. Jsem si vždycky přinesla svoje kafe a oni mi ho udělali. No a jsem tam chrápala, když bylo málo lidí, tak se zamkla hospoda, to byl nonstopáč, tak jsem měla kde spát. No a pak jsem šla spát na loď (Hermes, noclehárna pro lidi bez domova).“ (Kamila O.)

Když chtějí ženy v těchto centrech přespat, musí se řídit psanými pravidly. Člověk se musí prokázat občanským průkazem. To může být pro člověka bez domova problém, když vám někdo ukradne vaše osobní věci i s doklady, nemáte dostatek finančních prostředků na zřízení nových. Jedna z osmi informátorek nemá v pořádku papíry, díky kterým se nedostane do žádného centra, ani nemůže pobírat dávky.

Olina T.: *„Já jsem potřeboval peníze furt na něco jinýho, nebyla jsem schopná si to ušetřit, takže.“*

Já: *„Kolik potřebuješ na novou občanku?“*

Olina T.: *„Kilo. Fotky jsme dostali zadarmo, že jo, takže kilo.“*

Člověk, který se chce ubytovat, musí být střízlivý, stejně jako nebýt pod vlivem dalších omamných látek. Musí přijít do určité hodiny (například 22:00) jinak ho již nepustí dovnitř. A ráno se musí před 6:00 ranní sbalit se všemi věcmi a zařízení opustit. *„Musím psát Kamile pravidelně omluvenku. Když pracujeme na Náplavce do půlnoci nebo do jedny, tak nestíhá přijít na loď. Vnímám to trochu jako šikanu, pravidelně píšu tomu stejnému sociálnímu pracovníkovi stejnou omluvenku se stejným sdělením a přesto je pokaždé hrozný problém, kdyby to Kamila neměla.“* (Koláčková, M., terénní deník, 19. 8. 2014) Pro některé lidi jsou i tyto podmínky nepřekonatelné, stejně tak ženy vypověděly, že se cítí omezované. Některé z vlastní zkušenosti nebo co zaznamenaly z doslechu, mluvily o centrech dosti hanlivě, ostatní je nevyzkoušely.

„No a vlastně zůstala jsem bez prostředků na ulici, kdy jsem teda začala navštěvovat různý charity, kdy toho teda vlastně bylo děsně málo, než teď.“ (Kristýna Č.)

„No a ještě jsem chodila na Armádu spásy, jsem chodila. Tam jsem teda v životě nespala. To jsem spala až asi minulej rok. Už tam v životě spát nebudu. No a tak jsem, jsem většinou spala ve stanu nebo tak a jako že a venku ve spacáku.“ (Olina T.)

Jak již bylo řečeno, definice bezdomovectví nese mnohá úskalí. Je těžké definovat člověka bez domova stejně jako to, kde pobývá. Člověk na ulici považuje svůj stav za přechodný. Je v tu chvíli součástí veřejného prostoru, součástí ulice a města. Snaží se orientovat na jediné a to, jak a hlavně kde, dnes večer přečká noc. Nepřipouští si, že by jeho situace mohla trvat delší dobu. Útočiště tedy nachází v dopravních prostředcích, městských halách či na lavičce. Až později objeví díky ostatním kolegům z ulice možnosti přespání v nelegálně obsazených budovách. Tento způsob život je náročný, jak na psychiku, tak díky spánkovému deficitu i pro fyzickou stránku člověka. Dále musí člověk na ulici každý den řešit, co bude jíst a jak se k jídlu dostane (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Kromě dvou informátorek, si tímto způsobem života v prvních dnech na ulici prošly, snažily se improvizovat a přežít do druhého dne. Jejich výpovědi byly natolik silné, že jsem byla po část výzkumu stále více přesvědčenější o tom, že život na ulici vás nenávratně změní a že teprve, až se ocitnu ve stejné situaci, budu schopná pochopit, jak moc těžké to je. Stejně jako mi vyprávěla Aneta:

„Nikdy se ten člověk, kterej, jako třeba ty to jenom sepisuješ a zkoumáš, nedokáže vcítit do té situace, jako ten, kterej to žije. Dokážeš to pochopit, budeš s tím člověkem mít soucit, budeš mu chtít pomoc, ale nikdy i když jako třeba máš z toho ňáký, nebo to připravuješ pro ty zkoušky, nikdy se necítíš do toho. Jak je tomu člověku, kterej to prožívá, kterej to žije.“
(Aneta B.)

8.10 Člověk člověku vlkem

Ulice je nevlídné prostředí k přežití. Střetávají se zde, hlavně v noci, na jednom místě všemožné zájmy. Adaptabilita lidí bez domova je vysoká. Musí být. Kdo se nepřizpůsobí, ten nepřežije. Ženy na ulici řešily, kde budou dnes večer spát, co budou jíst a kde by se mohly případně umýt. I z hygienických důvodů se ukazuje, že žena to má na ulici těžší než muž. Stát problematiku bezdomovectví spíše odsouvá, než řeší. Snaží se vypudit bezdomovce z MHD, aby tam nezapáchali, zpoplatňuje veřejné toalety, aby byli těmito lidem nepřístupné. V roce 2008 Praha vydala vůbec první Akční plán řešení problematiky bezdomovectví pro rok 2008 a následující období. Ve výsledku nejde magistrátu hlavního města Prahy ani tak o reintegraci bezdomovců zpět do společnosti, ale spíše o odstranění bezdomovců z hl. m. Prahy. Namísto pomoci lidem bez domova jsou proti nim vytvářeny neustálé represe (Holpuch, 2008).

FEANTSA- sdružení evropských organizací starajících se o bezdomovce, vydalo nesouhlasné prohlášení vůči tomuto akčnímu plánu. Podle akčního plánu se lidé bez domova dělí na spolupracující jedince, kteří projeví zájem o sociální pomoc a na bezdomovce bez zájmu. Jestliže bezdomovec spolupracuje, tím, že přistoupí na určené podmínky sociálních pracovníků, může mu být nabídnuta práce nebo ubytování. V případě, že ale neprojeví zájem o nabízenou pomoc a nepodřídí se pravidlům, přichází na řadu policie, která má za úkol vytlačit jej na okraj Prahy. Součástí plánu byl i projekt na vybudování tábora pro nepřizpůsobivé jedince. Tábor byl nazván Oázou pro bezdomovce, ne náhodou umístěn na okraj Prahy s tím, že by tak izolovali bezdomovce od společnosti. Toto můžeme považovat za zcela represivní politiku (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Lidé bez domova mají, ale vedle nutnosti jídla a spánku i jiné potřeby, stejně jako ostatní. Lidem, tak nedochází zcela banální věci každodenního života, které se v životě na ulici stávají neřešitelným problémem. Žena bez domova má například, stejně jako jakákoli jiná žena, každý měsíc menstruaci. *„Bylo mi dneska hrozně špatně. Bavily jsme se s holkama o hygieně, jak to proboha na ulici řeší? Ilona mi vykládala o tom, jak má vybrané vaječníky. A že se jí tento problém našťěstí operací vyřešil. Kamila mi zase radila, že když se předávkuješ céčkem, oddálíš tak krvácení. Holky se shodly na tom, že v lese v garáži musíš prostě improvizovat. Proto jsou vděčné za možnost využití koupelny v Jako doma.“* (Koláčková, M., terénní deník, 11. 7. 2014)

Na ulici je každý sám za sebe. Když mi ženy vykládaly o svých obavách, všechny se shodly na tom, že se na ulici musí být člověk především sám za sebe. Přátelství vzniklá na ulici stejně rychle vznikají, jako zanikají. Paradoxně byly více podezřívavé vůči ženám, než vůči mužům.

„No jako hodně si člověk musí vybírat, hodně si člověk musí vybírat a hrozně musí lidi selektovat, hrozně moc.(...) Držela jsem se spíš kluků, jako protože vlastně ne že holky byly podražci, nechci to říct, ale ty holky na tý ulici byly svoje. Jo že měly svoje mínění a do svého prostoru málo kdy někoho pustily.“ (Kristýna Č.)

„A už jsem toho měla dost, já už jsem byla psychicky na dně. Protože to bylo všude jenom o penězích. Každý ti bral peníze. I přes to, že jsem kupovala jídlo, dávala nájem, tak hele a potřebuješ tohle a tohle. Kradli mi peníze. Já jsem si je schovávala normálně do ponožky. A v ponožce jsem spala, to nebylo normální.“ (Aneta B.)

„No a tak jsem spala týden venku. Ten den, co jsem měla nastoupit, tak večer předtím mě okradli o batoh, o všechny věci, o všechny doklady. Jsem usnula na zastávce na Lehovci, na konečný. Jsem se ráno vzbudila bez bot, bez batohu, bez všeho.“ (Olina T.)

Ti, kdo jsou na ulici méně než dva roky, se chovají podle osobních modelů ze svého dřívějšího života. Svoji současnou situaci vnímají jako dočasnou. Lidé, kteří jsou na ulici déle, se spíše chovají v mezích typických pro život na ulici a přestávají hovořit o změně svého života. Autoři výzkumu označují toto chování za přijetí své role (Snow, Anderson; Holpuch, 2005). Je velmi těžké vyhodnotit, jestli oslovené ženy bez domova přijaly svoji roli. Jestliže se pobyt na ulici počítá od jejich prvního dne, kdy se na ni ocitnuly poprvé, všechny žijí na ulici déle než dva roky. Je ale těžké definovat pojem života na ulici, jestliže mezitím několikrát žily na ubytovně nebo někde jinde a měly k tomu práci, byt' na černo, ale za peníze. Ženy tak spíše ve svém případě rezignovaly na svoji neutěšenou situaci a na to, že to není poprvé, co musí čelit nelehkému osudu, než že by se smířily s tím, že na ulici zůstanou.

8.11 Lidská solidarita

Na druhou stranu se také našly případy, kdy si lidé bez domova vzájemně pomáhaly. Nebo mi ženy líčily případy, kdy jim nezištně pomohli cizí lidé. Pro pomoc lidem bez domova nelze doslovně aplikovat žádnou doporučenou metodu. Díky rozrůzněnosti této skupiny je třeba vždy zvolit individuální přístup a orientovat se na konkrétního klienta. To dělá z této práce jednu z nejnáročnějších. Dále to komplikuje negativní názor veřejnosti na tuto skupinu (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Ženy stejně jako poznaly omezenost a předsudky určitého procenta veřejnosti, zažily na ulici i nezištnou pomoc, která jím v tu chvíli přišla vhod a pomohla znovu nabrat síly.

Aneta se díky známému dostala do vybydlené chatařské kolonie v Prokopském údolí. Chatky zde pronajímali lidem za 300,- na měsíc. Aneta si chatu pronajala s tím, že když vešla dovnitř, zjistila, že je takřka neobyvatelná.

„A vona říká hele, já tady mám rozkládací postel, tady budeš spát, neboj se 3 dny a to dáme dohromady. Vždyť je nás tu tolik, tak ti pomůžeme, vždyť jsme si takhle navzájem pomáhali. A byla to pravda.“ (Aneta B.)

„Teda to bylo hrozný, že teda ze začátku jsem z toho byla teda úplně v šoku, šílený, jsem courala prostě po ulicích, nevěděla jsem kam jít a no potkala jsem kamarádku, se kterou jsem dělal v práci, v tom ČKD. Tak вона říká: Hele není problém, pojd', budeš zatím nákou dobu u mě.“ (Kristýna Č.)

Stejně tak mi informátorky vykládaly o tom, jak samy pomáhají. Tereza R. Dobrovolně pracuje v Amnesty International, vykládá dětem a studentům svůj osobní příběh, kdy byla závislá na drogách. Tamara si udělala díky Úřadu práce kurz Pracovník v sociálních službách a Sanitářský kurz. Ráda se stará o seniory. Momentálně dojíždí pečovat o jednu starší paní. Kamila se stará o postaršího pána, který je na vozíku, poznali se na ulici. Jednou ho viděla, jak ho ostatní šikanovali. Ujala se ho a stali se z nich přátelé. Když ho později umístili do azylového domu, pravidelně za ním dojížděla. Tam se seznámila s paní Sašou, teď se stará o oba.

„Sašenku jsem potkala na azylu, díky dědovi. To byl ten bezdomoveckej děda, co jsem ho našla na ulici. (...) Do Strašnic, já jsem tam bydlela na ubytovně, když jsem dělala, a pak jsem jezdila do Záběhlic za tou Sašenkou a za tím dědou.“ (Kamila O.)

V průběhu nahrávání rozhovorů si čtyři z osmi žen dělaly kurz Sociálního terénního pracovníka. Jako doma vyjednalo kurz u organizace In Justicia. Jedná se o Kamilu, Boženu, Olinu a Terezu. Momentálně mají všechny kurz absolvovaný. Ženy mají na ulici (v terénu) informovat další ženy o jejich možnostech, formě pomoci a poskytnout jim dostatečné informace. Jako ženy ulice se totiž samy umí dobře vcítit do situace svých klientů, mohou jim poradit s tím, co jim samo fungovalo nejlépe, a ze zkušeností doporučit, kam a na koho se obrátit. I rozhovory totiž ukázaly, že když se ženy ocitly na ulici poprvé, vůbec nevěděly, co dělat, neznaly centra sociální péče a nevěděly o svých právech.

„No a že existuje náká podpora, prosím tě, to já jsem ani nevěděla. To mi řekli ty osadníci tam. Vždyť pojd' na podporu. Tak jsem šla na podporu. A vod tý doby, jako doplatky na chaty nedávaj, že to neberou jako obývací, spíš jakoby víkendový. Ale dostávala jsem 3 400,-. Z toho, když jsem zaplatila 600,- za chatu, 2 800,- mi zbylo na jídlo.“ (Aneta B.)

Momentálně všechny čtyři úspěšně absolvovaly kurz sociální terénní pracovníce, čeká je ještě další školení. Už teď jsou, ale schopné pomáhat ostatním ženám v nouzi. O kurz byl v organizaci veliký zájem a nakonec se vybraly tyto čtyři ženy. Všechny jsou za tu možnost

vděčné a vedle vaření se chtějí angažovat v dalších projektech, kde by mohly svoje dovednosti a nově nabyté zkušenosti sociální pracovnice uplatnit.

„Jsme strávily osm hodin na kurzu s tím, že nás čekaj ještě dva online. ...A poslední kurz vlastně máme taky jakože společný setkání a tam dostaneme certifikát, že jsme tím vším prošly...máme jenom jednu vyčleněnou skupinu, což jsou vlastně ženy..“ (Olina T.)

8.12 Drogy

Z osmi žen byla drogově závislá pouze jedna. Další tři mají zkušenost s lehčími drogami. Kromě dvou žen, které jsou zároveň i věřící, všechny informátorky kouří. Lidé užívající návykové látky je mohou brát jako určitou formu léčby stresové situace, která je spojena s jejich životem na ulici, ale i životem předchozím. Všechny ženy totiž návykové látky nebo cigarety užívaly ještě před tím, než se na ulici dostaly. Jedna z žen propadla alkoholu, poté co jí zemřel přítel, momentálně již nějakou dobu abstínuje. Další z žen sice na alkoholu závislá není, pije ale ve větší míře již od dětství s tím, že podle svých slov se snaží navodit si dobrou náladu a zapomenout. Užívání drog dává pocit chvilkového štěstí a dobré nálady, jsou jistou formou odreagování se. Pití a cigarety zpříjemňují ženám na ulici život a usnadňují jim přežít (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008). Jedna z osmi žen byla dlouhodobě závislá, nejprve na pervitinu, potom na heroinu. Byla závislá přes dvacet let, momentálně bere denně substituci, farmaceutickou látku, která nahrazuje tělu látky, které přijímalo z návykové látky.

Tereza R. „No a potom, ten život venku je hrozně jednoduše, peníze, drogy, peníze, drogy, potom teda v závorce je tam něco k jídlu a někde přespat občas. No a to je jakoby fakt v kostce shrnutý život narkomana, protože je to taky rozdíl určitě.“ (Tereza R.)

Další 3 ženy měly zkušenost s lehkými drogami, konkrétně s kouřením marihuany.

„ Já odreguju se chlastem, drogami, no fakt já ti říkám tak, jak to je, co se dá dělat. (...) Jenom takový fakt odreagovačka. Já fakt neberu, jako že bych byla závislá nebo něco. Zvykla jsem si, je mi dobře na tom. (...) No hulení mám teď jako dost často, jo hulení jo, ale parno (pervitin) tak jednou za 14, jednou za měsíc.“ (Tamara C.)

Všechny ženy tak mají osobní zkušenost s návykovými látkami, nebo je znají ze svého okolí, ukázalo se totiž, že na ulici není těžké přijít, nachomýtnout se, dostat se k drogám. Výzkum, ale nepotvrdil, že by ženy na ulici začaly užívat návykové látky, v případě, že nějaké užívají, užívaly je ještě před tím. Ulice byla důsledek, ne příčina začít brát tyto látky.

Já: „Čím se odreagovááš?“

Věra S.: „Alkoholem.“

Já: „A myslíš, že ti to pomáhá?“

Věra S.: „ne, jenom to zhoršuje všechno. (...) Já si myslím, že alkohol všechno zhoršuje, protože ti v ničem nepomůže a víc tě zkurví. Stejně třeba, jako ta marihuana!“

Já: „A tak proč ho piješ?“

Věra S.: „ Protože mi chutná.“

Všechny informátorky se shodly na tom, i ty co nemají žádnou zkušenost s návykovými látkami (celkem 2 ženy), že na ulici je velmi lehké se k drogám dostat. Lidé bez domova závislí na drogách si na ně vydělávají většinou nekalým způsobem (krádeže, podvody).

„Vono záleží, jak kdo má pevnou vůli. Protože, jako když je ten člověk bez vůle a prostě nemá žádnou jinou vidinu lepšího života, aby se z toho všeho dostal, tak k těm drogám a vlastně i k tomu pití má hrozně blízko, jo, protože vlastně nekouká na to, že by to mohlo bejt lepší. Jo a hodně vlastně dělá i špatná parta, jo dostane se do špatný party, voni mu ukážou, že je něco lepšího, kde nemusí nad ničím přemýšlet a podobně. A jako k tomu je hrozně snadná cesta, ale potom jako se teda z tý cesty dostat zpátky nahoru to už jde špatně.“ (Kristýna Č.) Prohlásila žena, která jako jako jedna ze dvou z osmi oslovených žen, nekouří ani nepije.

“..ze začátku je to hezký, ty lidi, by to asi neskákali, prostě ty stavy jsou hezký. Ale posléze ti to prostě začne brát. Ale na druhou stranu, já vždycky dětem říkám. Když je dvacet let na drogách, tak pět let mi to něco dávalo a patnáct bralo.“ (Tereza R.)

Ukázalo se, že ženy, které mají zkušenost s návykovými látkami, ji ale nezískaly díky životu na ulici. Pily, kouřily nebo braly drogy i před tím. Výzkumu bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie prováděného Štěchovou, Luptákovou a Kopoldovou v roce 2008 ukázal, že nejčastěji užívanou drogou na ulici je alkohol a cigarety. Celkem šest z

osmi dotázaných kouří. Užívání návykových látek není u žen spojeno s pobytem na ulici, ale s jejich nelehkou životní situací. Drogy jim pomáhají mít lepší náladu, zapomenou, lépe se vyrovnat s realitou. Jelikož měly těžký osud i před tím, než se dostaly na ulici, byla s jejich nelehkou situací spojena i první zkušenost s návykovými látkami. Všechny osm kuřáček začalo s kouřením v útlém věku, okolo 15 let.

Nejen na ulici je velmi snadné se dostat k drogám. Pakliže ženy samy neužívaly určitý druh návykové látky, měly okolo sebe rodinu, partnera, kamarády, kteří byli závislí.

„No prostě prochlatal všechno do koruny. Prochlatal do automatu, všechno. On se nestaral jestli děti maj co jíst. A tak dále a tak dále.“ (Božena M.)

„Těm lidem venku se říká všelijak, socky, že jo, fetky, alkáči, todle a říká se jim socky. Já jsem říkala, že fakt jsme asi všechno možný, ale socky jsme opravdu nebyly. Když jsme si musely vydělat 1 500,- na den jo. To je přes 30 000,-, 35 000 tisíc na měsíc, tak to jsme socky fakt nebyly.“ (Tereza R.) Směje se. Neuvědomuje si, že zaměňuje slovo vydělat si.

Stejně jako ona i všechno ostatní ženy vypověděly, že na ulici je velmi snadné se dostat k drogám, přestože jsou tak drahé. Závislý člověk si na ně buď nakradl, nebo dělal takzvaně bílého koně.

„Bílý koně vlastně, že někdo jim nabídne za založení účtu, prostě když si daj na účet, že tam někdo převede peníze, že voni prostě vyberou jo. Tomu se říká bílý kuň, no ale je to taky nejlehčí cesta na lágr (myslí vězení), že jo, no protože tady za tohle to je dovopravdy. Dovopravdy za to byl i tý mojí kamarádky manžel, udělal bílýho koně a byl tam 8 let, jo. Takže voni právě i tohle to dělaj, že ty lidi hlavně rádi vyhledávaj, ty lidi, že nemaj peníze, ty lidi bez domova, že nemaj peníze, takže jako viděj vidinu velkých peněz, konečně já budu mít peníze, můžu si koupit, co chci, ale jako už jim nedojdou ty důsledky z toho že jo.“ (Kristýna Č.)

Ani ne tak drogy (v jednom případě) a alkohol (ve druhém případě), ale silné kouření pomáhá ženám na ulici odreagovat se a navodit si chvilkový pocit štěstí. Stejně jako jim cigarety pomáhaly s jejich nelehkou situací v dětství, kdy všechny kuřáčky s kouřením začaly. Všechny si primárně dají peníze na stranu na kafe a cigarety, teprve poté uvažují co si koupí k jídlu. Vykouření cigarety a uvaření si šálku silného kafe pro ně byla nezbytná podmínka i v práci.

8.13 Štěstí: cigarety, bůh a příroda

„Když je mi úplně nejhůř, tak poslouchám hudbu a procházím se.“ (Věra S.)

To že návykové látky jsou pro ženy únikem a navozují jim lepší náladu, ukázaly i další odpovědi. Na otázku, jestli jsou šťastné nebo co by je učinilo šťastnými, se vedle naplnění touhy po bydlení ukazovaly ještě další zajímavé věci. Většina žen si pocit pohody navozuje návykovými látkami. Ve většině případů cigaretami, ani jedné není líto za to dát poslední peníze, protože to berou jako jednu z mála věcí, které je drží nad vodou.

„Kouřím cigarety a kouřím marihuanu. A nepiju alkohol a neberu jiný drogy. Jo a jím maso, piju kafe a žeru čokoládu. A nejrači bych si dala bůček.“ (Olina T.)

Božena M.: *„Já hodně kouřím.“*

Já: *„A to ti není líto za to dát ty prachy?“*

Božena M.: *„Není, není, protože já když si jako vykouřím dvě krabičky denně, což vykouřím, ale neublížím nikomu. Prostě nejebe mi z toho. A hlavně, jak ožralý člověk, nedělám takový ty věci, prostě jak ten ožralý člověk, prostě alkohol je nejhnusnější věc na světě. A já se tak odreaguju. Já se odtáhnou na místo, kde mě nikdo nikde neviděl, nenašel a tam se odreaguju. Já potřebuju strašně ticho, abych se odreagovala, nic víc.“*

Aneta je jedna ze dvou žen, která neužívá žádné návykové látky. Když ve 30 letech tragicky přišla o manžela a zůstala sama s dvěma malými dětmi, byla nešťastná. Vzpruhu a štěstí našla ve víře. Pravidelně chodí mezi ostatní křesťany, dodává jí to sílu.

„Zaplat' pánbůh, že nekouřím, nepiju a že jsem skromná, že jsem s tím vyžila. (...) Já říkám bohu, děkuju, že ses postaral o mě, že mám střechu nad hlavou, že to tady mám hezoučký, že mám teplo a že nemám hlad. Tak pak už člověk myslí jinak. Už najednou kašle na to, co všechno v životě chtěl mít, a nemít. Protože stejně jsem toho ňák moc nedocílila. A myslíš na to, abys měla tu střechu nad hlavou a neměla hlad. A abys byla zdravá. To je základ toho, že můžeš jít dál., (Aneta B.)

Během rozhovorů se objevila zajímavá věc, kterou jsem nezaznamenala v průběhu celé mé roční pracovní zkušenosti v Jako doma, ani v osobním pozorování kuchařek. Všech

osm dotázaných žen má totiž osobní vztah k přírodě. Jejich vztah je dokonce na tolik silný, že vedle návykových látek a osobních zájmů se právě do přírody chodí odreagovat a načerpat energii. Ukázalo se, že všechny oslovené ženy mají kladný vztah k přírodě. Všechny odpověděly, že se buď do přírody chodí odreagovat, schovat, utéct realitě nebo že je možnost být sám v přírodě a procházet se uklidňuje a že mají možnost se tak zrelaxovat.

„Já už jsem si zvykla na velkoměsto. Ale stejně si někdy občas, když mám čas, zajdu na místo, kde je příroda. Někdy park, kde je hodně zeleně. Kytky hlavně, na jaře, jak rozkvétají.“ (Božena M.)

„Ale já už jsem to nějak nezvládala s tím, že už je pravda, že tam mě ta psychika a ta nádherná příroda mě tam vlastně dostala z těch mindráků, z toho co jsem prožila, co mě potkalo. Takže z toho já jsem se dostala za ty 3 roky. To mě hrozně pomohlo. (...) Ta příroda, já jsem takový blbec do přírody jo, a tak jsem se z toho nějak dostávala...“ (Aneta B.)

„Příroda. Mě to bavilo vždycky, ale máma mi to pořád zakazovala, že to není pro holky.“ (Kamila O.)

Kamila miluje vandry, táboráky, část svého života stráveného na ulici přespávala ve stanu, když to umožňovaly podmínky.

8.14 Otázka Bydlení

Bezdomovectví je extrémním projevem sociálního prostorového vyloučení. Bezdomovectví vylučuje jedince ze stálého zaměstnání, kvalitní zdravotní péče a všeobecně z běžného života většinové společnosti. Bezdomovci jsou lidé vyloučení z bydlení nebo je jejich bydlení nejisté, či nevyhovující, nebo jsou dočasně ubytováni v nouzovém sociálním zařízení. Pokud člověk ztratí bydlení, získat ho na zpět je díky volnému trhu a znevýhodnění, možným dluhům a dostupnosti bydlení velmi obtížné. Trh s bydlení rok od roku stoupá. Člověku bez domova tak čelí příliš vysoké bariéry, která mu zabraňuje získat nějaké přiměřené bydlení s legální nájemní smlouvou (Zicháčková, 2013). *„Dneska jsem si s holkama zase povídala. Překvapilo mě, že platí za ubytovnu (kde jsou klidně čtyři lidi na jednom pokoji a mají sociálku pro celé patro) 4 - 5 000,-. Já platím za samostatný pokoj v Nuslích 5 000 včetně energií. Mám od toho bytu klíče, nemusím se bát, že mě někdo okrade,*

koupelnu sdílíme ve třech lidech a mám v pokoji zcela svoje soukromí, stejně jako si můžu přijít domů, kdy se mi zachce. Výše poplatku za ubytovnu mě dost překvapila. Holky si hledají nějaký podnájem, klidně i sdílený, ale vykládaly mi o tom, jak mají problém s tím, aby je nájemce vůbec pozval k prohlídce bytu.“ (Koláčková, M., terénní deník, 17. 6. 2014)

Bydlení bez legální smlouvy na krátké období vytváří příliš velkou míru nejistoty. Stejně tak bez legální nájemní smlouvy si jedinec nemůže zažádat o příspěvek na bydlení, díky kterému se pro člověka může stát bydlení finančně dostupné (Lux, Kostelecký, 2011).

Všechny informátorky mají reálnou zkušenost s ulicí, byť některé našťastí jen krátkou, ale každá z nich zažila, co to znamená nemít v noci kam jít, nemít dostatek peněz na ubytovnu a odejít od přátel u kterých spaly již příliš dlouho.

„No různě byla jsem na ulici, přespávala jsem, kde se dalo. V popelnících a tak.“ (Božena M.)

Ty co pobývají již delší dobu na ulici, řešily otázku bydlení většinou squattingem, pět z osmi oslovených žen. Squattování pro člověka bez domova, ale nabývá trochu jiných rozměrů, než jak jej propagují iniciátoři squatterského hnutí. Primárně je squattingem myšleno neoprávněné vniknutí a následné obsazení prázdné budovy (vybydlené, zchátralé). Budova se zabydlí a následně je využita i pro různé kulturní či společenské aktivity, které mají upozornit na spekulace s nemovitostmi. Je to tak jistá forma politického protestu. V České republice je takovéto jednání posuzováno za trestný čin a narušení majetku vlastníka (Růžička, 2006). Lidé bez domova, ale squattují zcela z jiného důvodu, nechťejí na nic upozornit, ani revoltovat. Jen prostě tak dlouho hledají, kde by mohli spát, až naleznou vybydlenou budovu, kterou je možné obývat.

„Pak jsme spali na Urxový, taky na squattu, taky jako v baráku. A tam jsme bydleli asi 14 dní, než nás vyhodili. A už jako, že tam nemáme chodit. Tak jsme šli, jsme si našli jiný místo. (...) No a tam jsme bydleli, na Metrostavu jsme bydleli tři čtvrtě roku, tam jsme to měli dovolený.“ (Olina T.)

“...spala i tam občas, ale na squattech, povětšinou prostě na squattech, nejtípnější spaní byl teplovodní kanál v Bohnicích, to bylo docela fajn, no a nevím, že potom už takový ty jakože hmm, jak je Paladium a tak, tak třeba jednu noc tam pobejt v teple, potom jak je Vyšehrad, jak jsou takový ty keře, tak člověk si tam může jako vlízt. Jsme si tam udělali áčko z igelitu, aby

tam nebyla zima, matrace a tak dále. To už byly takový jako občas přespání, ale jinak jsme měli squatty a ten kanál.“ (Tereza R.)

Všechny kuchařky na odpověď co by pomohlo k vyřešení bezdomovecké otázky, vedle dalších odpovědí, primárně mluvily o nevyužitých a chátrajících městských budovách. Nebo se o tomto problému minimálně zmínily. Všechny, jestliže měly názor na sociální bydlení a bytovou politiku státu se vyjádřily negativně k současné situaci a projevíly nesouhlas nad správou budov a přerozdělením a nedostatkem sociálního bydlení.

„Opravit nějaký baráky, budovy, který chátraj, zbytečně chátraj. Ve městech, všude. A zbytečně peníze ukládají tam, že to normální člověk nevyužije. Proč to nedaj tým bezdomovcům? (...) Celá budova chátrá, i deset, dvacet let, tam stojí, najednou přijde bezdomovec a najednou je i pět zájemců, pět majitelů.“ (Božena M.)

Všechny ženy přespávají nebo přespávaly na ubytovně. Je to pro ně momentálně forma standardního bydlení, kde mají k dispozici postel a umývárnu. Zároveň je to pro ně nejdražší možnost, jak se ubytovat. Momentální cena ubytoven v Praze se pohybuje okolo 3 800 – 4 500,- za měsíc. S tím, že je rozdíl, jestli jste na pokoji sami nebo s někým, jestli máte televizi nebo domácího mazlíčka. Stejně tak se ceny jednotlivých ubytoven liší podle lokality a vybavení.

Žádná z žen neměla psa. Jedna žena, která bydlí v garáži, se stará o toulavé kočky. A dvě ženy, které bydlí na ubytovně, chovají šneky. Proto je to pro ně stejně jako všechny další alternativy jen jedna z přechodných možností, kde bydlet.

„Já nevím, ubytovny, to je těžký, tak jako třeba tady v Praze, jsou, je třeba hromada ubytoven, ale třeba ta ubytovna neodpovídá ty finanční proporci, která se za tím skrývá. Víš, zaplatíš třeba 4 200,- nebo sociálka zaplatí 4 200,- A ty bydlíš třeba v pokoji a bydlíte tam třeba dva, nebo tři a zjistíš vlastně, ty nemáš soukromí vlastně. Ten prostor prostě neodpovídá tomu, že ty platíš 4 200,-. Pak třeba na tý ubytovně, kde jsme my, tak jako tam je nevím deset pokojů, dvanáct s tím, že tam funguje jeden záchod.“ (Olina T.)

U všech žen, jsem zaznamenala, že se jim všechny osudové změny stále opakují. Ty co žily s násilným partnerem, našly odvahu od něj odejít, ale během svého vyprávění dojdeme k tomu, že další partner byl také násilník, že na ní také aplikoval fyzické násilí nebo že jí

sexuálně obtěžoval. Stejně zacyklení je vidět s prací nebo s bydlením. Žena, která mi vykládá o úskalích práce na černo, nebo o podvodných nabídkách a nezaplacených výplatách k tomu během svého vyprávění dojde ještě několikrát. Stejně tak s bydlením, u všech je vyprávění protkáno červenou linkou, která nese úskalí bydlení, přespání. Chvilí mají kde bydlet a vše se zdá být dobré a stejně rychle jako ubytování našly, tak o něj přijdou, buď díky nedostatku peněz, jinému podnájemníkovi, končící lhůtě pobytu, nebo jsou majitelem vystěhováni. Stejná fluktuace byla zaznamenána i v docházce a vaření v Jako doma. „*Nikdy nevím, jestli kuchařka ten den na vaření skutečně dorazí, jestli jí ujede autobus, zaspí, někdo jí okrade, přestěhuje se na dobu neurčitou do jiného přístřeší, splete směnu, nechce se jí, nebo přestane s Jako doma na nějakou dobu komunikovat a pak se zase sama ozve, až bude potřebovat peníze nebo se neozve nikdy.*“ (Koláčková, M., terénní deník, 13. 8. 2014)

8.15 Bez domova

“Domov no to je ted'kon takovej ten pojem, vzdalenej pojem.” (Kristýna Č.)

Ukázalo se, že míra potřeby mít vlastní domov, kde bydlet, mít něco svého nebo mít kam v noci složit hlavu je primární problém všech oslovených žen. U všech bylo toto téma primární a palčivý problém, který řeší každý den a který ovlivňuje jejich náladu a přístup k životu. Míra problému byla vidět i v tom, že se o něm všech osm žen zmínilo v rozhovoru několikrát, stále se k němu vracely, nebo o něm mluvily z jiných úhlů. Pro ty, které byly na ubytovně, bylo primární mít něco svého, něco jistého, nějaké místo ze kterého vás už nikdo nevystěhuje. Pro ty, které přespávaly venku, na squattu nebo v garáži, bylo přání stejné, jen o stupeň méně náročné. O tom, aby byly šťastné rozhodovaly faktory, které by je dostaly na ubytovnu, do noclehárny (peníze, doklady). Na otázku co je pro ně domov, jak ho vnímají, odpovídaly po většinou stejně. Tyto odpovědi se mi zdály ze všech nejuvštěžnější. Byla z nich patrná jejich touha po něčem, co většinová společnost považuje za samozřejmost, bylo vidět, že tuto otázku řeší každý den a že je to jejich primární potřeba. Stejně tak se u těchto odpovědí ukazovala další problematika. Většina žen, které jsou na ulici, sebou mají děti. Jelikož právní řád a práva dítěte umožňují jeho ochranu. Děti žen na ulici končí v kojeneckých ústavech nebo dětských domovech (Jako doma, 2014). Vedle naléhavé potřeby bydlení a snu mít kam jít, se u žen které měly děti, ukazovala potřeba mít je u sebe, vzít si je k sobě a vytvořit s nimi tak domov. Dále ženy vedle bydlení a otázky domova hromadně

odpověděly, že je vedle bytové otázky důležité, kdo s vámi ten domov utváří, a tím je pro všechny ženy, rodina, partner nebo děti.

„Domov? Domov je něco co nemám, takže.“ (Olina T.)

„Tak momentálně taky nemám žádné domov, bydlím v garáži. A domov, co to je domov? Rodina, světlo, teplo. Mít klíč na krku a klid. Ten pocit, že ten klíč máš v ruce a držíš, to je od mého domova. Otevřeš ty dveře a rodinná pohoda. Hlavně celá rodina po kopě, to je domov.“ (Božena M.)

“..tak jsem ráda v zimě, když je tam teplo, jako to bezesporu, samozřejmě, ale prostě pro mě není domov jenom to jakože nějaký pronájem, nebo byt v osobním vlastnictví, ale hrozně mi záleží na tom s kým tam budu a jaký si to tam udělám a hlavně s kým tam budu prostě. Takže pro mě je teďka domov ta naše malá špeluňka na ubytovně, když jsem tam prostě s :...a je mi jedno, že je to ubytovna.“ (Tereza T.)

Stejně tak všechny ženy snily v budoucnu o vlastním domově, které by jim patřil a nikdo by je z něj nemohl vystěhovat. Měly by tak jistotu, že se již nikdy nevrátí zpět na ulici.

„Jé, chtěla bych mít právě tu svoji, aspoň i takhle malinkou, i menší, ale vědět, že je moje. To je ta jistota, že si deš do toho svýho, tam se vyspíš, tam se najíš, tam si prostě lehneš, to je to tvoje a to je to nejhorsí, když chodíš po ulici a nemáš si kam lehnout. Nemáš se kde umejt, nemáš kam jít. Víš co to je? Něco hroznýho! Ale když víš, že jseš unavená, ale víš, že jdeš k sobě domů, tam se prostě umeješ, i když nemáš vanu, ale máš nákej kýbl, kde se můžeš umejt, lehneš si a spíš. A tam je to tvoje, tam je ten tvůj klid. To je důležitý. A abys měla aspoň na tu polívku a na chleba.“ (Aneta B.)

V sociální politice celkově klesá finanční podpora státu. Zvláštní problém je v této oblasti spojen se zneužíváním chudoby různými podnikatelskými subjekty a jejich aktivitami. Vedle ne zcela legálního obchodu s realitami až k přemrštěným cenám za bydlení v komerčních ubytovnách (Prudký, Hradecký, Tomešová, Varga, Klinecký, 2012). Všechny ženy, které přespávaly na ubytovně, měly zkušenost s tímto obchodem. Vedle jednorázového poplatku za noc strávenou na ubytovně, si musely připlatit za televizi, rychlovarnou konvici, domácího mazlíčka, návštěvu, či využívání koupelny.

8.16 Dluhy

Sedm žen z osmi má dluhy. A ne malé. Dvě z nich je momentálně po menších částkách splácejí, ostatní toho nejsou schopny. Ani jedna neví jejich přesnou částku, jejich odhady se, ale pohybují v milionech. Žádná se kvůli dluhům nedostala na ulici. Všechny si dluhy nadělaly, až pobytem na ulici, tím, že nebyly schopné díky nezaměstnanosti splácet pokuty. Jen jedna žena má dluh, který jí vzniknul na základně soudních výloh, když se soudila o byt a soud následně prohrála.

„My jsme se soudili 7 let, a nešlo to nějak prostě, no ale ty soudy, tím, že já jsem je prohrála, s tím Národním výborem, tak jsem je musela platit, že jo. Tak já mám polovinu splacenou a polovinu, no protože já jim nemůžu dávat tolik, kolik voni by chtěli, já jim nemůžu dát dva tisíce, to nejde. Nebo von po mě ze začátku chtěl 4 pak mi to snížil na 2. No já jim někdy pošlu tisíc, někdy, no jak prostě můžu.“ (Aneta B.)

Všechny ženy, jestliže mají dluhy, tak je mají primárně na Dopravním podniku. Ty co je mají, vědí o tom, že mají dluh, ale ani jedna z nich neví, jak velká částka to přesně je. Většina to chce v budoucnu řešit, ale těžko říct, jelikož jejich představy o oddlužení byly velmi mlhavé nebo naivní. Z odpovědí vyplývá, že to neberou za svůj primární problém a že člověk, který je na ulici a nemá nic, tak už tak neřeší, jestli k tomu všemu má ještě dluhy. Vypovídá o tom i to, že mají nějakou představu o oddlužení a pravidlech za jakých se provádí, ale nezajímají se o to, tak do hloubky, jako kdyby to byl jejich aktuální problém.

„Mám hodně velkej a právě že počítám s tím, že jakmile bude ta kamenná kuchyň, tak že budu na HPP a to oddlužení, že si zažádám a že do toho jdu no.“ (Tereza R.)

Já: *„A víš třeba, máš představu kolik?“*

Kristýna Č.: *„To nemám. Zatím vůbec nemám. (...) No mám v plánu to řešit, ale taky jako j to takovej zapeklitej kruh, protože ty peníze nejsou, že jo.“*

Dluhy jsou však, ale překážkou k opětovnému získání bydlení a jeho možného udržení. Stejně tak vedle absence bydlení jsou právě dluhy jedním z velkých důvodů nemožnosti získání dlouhodobé práce na plný úvazek.

„Vod tý doby jsem nesehnala nic jako na stálo, ani na černo. Na smlouvu já nemůžu, protože mám dluhy.“ (Kamila O.)

8.17 Úřady, stát, co by pomohlo?

Bezdomovci jsou skupinou, která svojí existencí poukazuje na to, že něco ve společnosti nefunguje. V České republice se při oficiální sociální práci spíše cílí na společnost, nikoli na lidi v nouzi. Například v případě propojení sociální práce s ochranou osob a jejich majetku. V rámci ochrany si některé pražské městské části najímají bezpečnostní agentury, aby tak vyřešili otázku bezdomovectví. Jejich úkolem tak je ochrana společnosti, před asociálními živly (Marek, Strnad, Hotovcová 2012). Systém sociálních služeb v Praze je dnes v podstatě tvořen z neziskových organizací. Ty fungují samostatně a ve většině případů spolu nespolupracují. Město a stát spíše proti politikům uplatňuje represivní politiku, než aby jim efektivně pomohlo (Holpuch, 2008).

V rozhovoru jsem se jednotlivých žen ptala, co by měl dělat stát s otázkou bezdomovectví, co by podle jejich názoru mohlo lidem bez domova pomoci. Nebo v čem stát chybuje. V odpovědích se shodly na tom, že jim nevyhovuje míra ochoty sociálních pracovníků, nebo jim přidělených úředníků na úradech práce, či sociální péče. Přitom si ženy připadaly v jednání naprosto odosobněné, byly svěřeny do rukou konkrétního úředníka, který je měl na starosti a měl jim pomoci s jejich problémem. Ony však ze strany úředníků pociťují spíše odpor a neochotu. Úředník svojí práci vykonává pouze čistě mechanicky s tím, aby splnil svůj úkol, aniž by se nad problémem zamyslel nebo se vcítil do role svého klienta. Z některých výpovědí dokonce vyplývalo, že úředník se nad klienta povyšuje, klientem díky jeho životní situaci pohrdá a zneužívá svého postavení vůči klientovi, když rozhoduje o přidělení dávek nebo jejich výši.

„A prakticky po část dvou dní jsem byla s dětma na ulici. Já jsem jim neměla dát ani co jíst, vůbec. Byla jsem bez peněz. A když jsem šla na sociálku, aby mi pomohli, To vim přesně, na to v životě nezapomenu. To byl pátek. Tak mi sociální pracovnice otevřela dveře a že se mám postarat, že jsem matka. Že ona nebude nic v pátky řešit. Ono mi prostě nezůstalo nic, než ty dvě děti nechat na tý sociálce, na tý chodbě a utéct pryč.“ (Božena M.)

Výpovědi ukazují, že vedle úřadu pro sociální zabezpečení osloveným ženám nejvíce nevyhovoval úřad práce a sociálních věcí. Přidělené pracovnice s nimi zacházely jako s čísly,

kteře mají na starost a kteře musí za kařskou cenu začít pracovat. Nebraly ohled na vzdělání klienta, jeho fyzické možnosti a v neposlední řadě jeho možné požadavky. U lidí bez domova by se navíc měla o to více zohlednit jejich aktuální situace, kdy by je možnost získání nové práce připravila o pobírání dávek, kteře, ale v nejednom případě dosahují stejné výše jako jejich výdělek. Kdy jim Úřad práce například nabízí práci za minimální hodinovou mzdu, kteřá je k 1. 1. 2015 48,10 Kč. Stejně jako úřednice nekalkuluje s dluhy žen bez domova. Práce na černo se jim tak vyplatí z více důvodu a není pro ně tak demotivující.

„Dala mi jako ultimátum, že za jakoukoli cenu musím vzít jakoukoli práci, co ona mi nabídne. Mě to přišlo jako těžký vydírání. Říkám, já jsem uklízela za stovku na hodinu, teďka už je na černo za stovku na hodinu, proč bych měla dělat za padesát? A mě by z toho nic nezbylo. Všechno mi seberou. Hodila jsem po ní papíry. (Kamila O.)

Na rozdíl od ostatních zemí máme v práci s lidmi bez domova a celkovou sociální politikou co dohánět. Například v severských zemích, nemají díky svému důmyslně vypracovanému sociálnímu systému skoro žádné lidi bez domova (Jako doma, 2015).

“...St.Mungos v GB, že jo, tam maj prostě komplexní péči o člověka bez domova. Je žena, ta má teďka problém, dítě, násilí,znásilnění, drogy, alkohol a jako taková je přijatá do azyláku a je to tam s ní řeší. A pak třeba je tady nějaká následná péče, sociálka, sociální bydlení, chráněný bydlení, blebleblbe. Až dosáhne na něco a to tady vůbec chybí. Prostě my tady, ty holky, střídáme azyláky, v létě lavičku, prostě jeden azylák vod Naděje, druhý vod městský části a prostě není tam nic, jediný že tě vyhoděj, hledej práci.(...)Ty lidi jsou problémový, bez domova, z nějakýho důvodu tam jsou, ať teda že jim někdo ublížil nebo že teda sami berou drogy a alkohol, z nějakýho důvodu nebo jenom tak, ale chtějí zpátky, tak kurník, ať toho člověka berou jako komplexního člověka s téma jeho problémama!“ (Tereza R.)

„Prostě, aby sociální úřady vycházely trošku víc vstříc lidem, než vycházejí, to by pomohlo hodně, nejenom mě, ale víc lidem.(...) My nedostáváme dostatečný informace, nevíme o tom, co všechno můžou udělat a neudělají. (...) Neochotný úplně. A prostě mě tak připadá někdy, jak kdyby pomáhali, jen tomu komu chtějí oni. A přitom jsou tam pro nás.“ (Božena M.)

„Já si myslím, že by to ten stát měl vyřešit. Hele já si myslím, když maj spousta peněz na kraviny, kteřý nejsou tolik důležitý. Tak si myslím, že ty lidi, kdyby je postavili zpátky, zas na nohy a mohli by pracovat. Že by jim odváděli daně, a platilo by se to, že by z toho měl radost i

ten stát. A voni by na tom měli míň. Protože samozřejmě, že tyhle ty lidi, i když jsou na ulici, tak ale chtějí ňáký, jak se říká, hmotná nouze, podpora. Tak stejně jim to musej dávat voni, ze zákona, na to maj právo. Voni jim to daj a nazdar, starej se. Ale za 3400,- nic neuděláš!“ (Aneta B.)

Ženy díky špatným zkušenostem s úřady v ně ztrácí důvěru. Kamila čekala na vyřízení svých papírů, než bude přepsána z jejího rodného bydliště do Prahy, aby zde mohla pobírat dávky v hmotné nouzi. Když se po roce přepsání konečně dočkala, líčí svůj další postup jednání s úřady.

„Dostala jsem první tři měsíce a pak jsem vlastně měla jít na návštěvu teďka v lednu, jsem tam přišla, přišla jsem tam s tím, že bych chtěla dělat kurz sociálního pracovníka. A paní, že absolutně ne. Nevnímala co jí povídám. Namísto toho mi nabídla uklízečku za padesát korun na hodinu tak jsem vzala papíry a nechala se vyřadit.“ (Kamila O.)

Poskytovatelé podmíněných služeb se snaží klientovi dopomoci k trvale udržitelnému bydlení a získání dlouhodobého zaměstnání. Věří, že právě absence těchto dvou faktorů zapříčiňuje kritickou životní situaci člověka bez domova. Neuvědomuje si však, že život na ulici může být jen důsledkem nějakého hlubšího a staršího problému nebo důsledkem absence uspokojivé alternativy v životě klienta (Holpuch, 2008).

„No voni se spíš, jako voni by nejdřív měli začít řešit a až potom se ptát. Voni se nejdřív ptaj a potom řešej. Vono to spíš vypadá, že voni vlastně ani neřešej, že se jenom ptaj.“ (Olina T.)

Otázka bezdomovectví je v České republice spojena s kvalitou a systematickostí péče o nejnižší sociální vrstvy populace. Vždy bude určité procento lidí, kteří budou závislí na sociální podpoře a pomoci státu. Dnes je ale míra dosavadního úsilí o zvyšování „nulového“ sociálního, kulturního a ekonomického kapitálu příliš nízká. Nedochází tak k výraznému snížení takto nevybavené populace. Rozevírání sociálních nůžek stav ještě zhoršuje. Týká se to především nejchudších oblastí republiky (Severní Čechy, Severní Morava), kdy se lidé stěhují za lepším do hlavního města. Díky klesající finanční podpoře státu se snižuje i rozvoj, zvláště neziskových aktivit, které se podílejí na boji proti chudobě a sociálnímu vyčleňování (Prudký, Hradecký, Tomešová, Varga, Klinecký, 2012). Všechny oslovené ženy se tak shodly na tom, že jim stát a jeho poskytovaná péče spíše „háže“ klacky pod nohy nebo se snaží pomáhat s tím, o co nestojí. Jejich práce je tak neefektivní, klientovi nepomáhá a problém se

tak neustále stupňuje, na místo, aby se řešil. V reintegraci jim tak spíše zabraňují než napomáhají.

8.18 Jako doma

„V Jako doma jsem nikdy neaspirovaly na poskytování sociálních služeb, klíčovými principy jsou pro nás spolupráce, sociální spravedlnost, budování sebevědomí, poskytování prostoru zkušenostem a názorům žen, které jsou samy největšími expertkami na situaci, v níž se ocitly.“ (Ciprová, K., osobní sdělení, 3. 2. 2015)

Projekt Kuchařky bez domova nabízí ženám bez domova práci, možnost pravidelného, ale ne tak častého přivýdělnku, s okamžitou výplatou za odvedenou práci. Ukazuje se, že ale vedle peněz, které se ženám na ulici hodí vždycky a jsou pro ně otázkou mít ten večer kde spát nebo co jíst. Daleko přínosnější a vyšší princip celého projektu a organizace Jako doma, spočívá však v něčem jiném (Jako doma, 2015). Jak potvrdil výzkum, ženy samotné vypověděly, že vedle materiální pomoci, jim daleko více pomohlo poskytnutí zázemí, prostoru utvořeného přímo pro ženy bez mužů, nabídnutí pomocné ruky s nalezením práce, ukázání jejich možností v tak svízelné situaci nebo jen vyslechnutí. Ženy se v organizaci cítí opravdu Jako doma a podle odpovědí jednotlivých žen, jak o JD mluvily, vyplývá, že organizace skutečně dostává svému jménu.

Oslovené ženy měly několik negativních zkušeností s netolerantní veřejností. Lidé je uráželi, vyháněli a nadřazovali se nad ně. Stejně jako má společnost strach z bezdomovců. Mají dnes tyto ženy strach z lidí. Díky organizaci Jako doma postupně znovu nalézají ztracené sebevědomí a odvahu komunikovat s lidmi.

„Tak díky Kuchařkám bez domova, mám profesi sociální pracovník v terénu. Mám další úklidové práce, který mám taky díky kuchařkám bez domova. A co ještě? I tady si můžu přivydělat vařením, prodejem a to je taky hodně.“ (Božena M.)

Většina žen je z práce na projektu kuchařky bez domova tak nadšená, že chtějí nadále vařit, nebo doufají v otevření bistra a zaměstnání na plný úvazek.

“Ale jo, tak za první pomůže každá koruna dobrá, je to nějak vydělaný, není to órováný....Ale za druhý si nemyslím, že je fakt, až tak jako nejdůležitější....Ale pro mě na tom Azylu to byl takovej ten odrazovej můstek...Protože díky holkám, jsem našla ten Pragulic...”

pak máme pár úklidů zase...Takže tam si myslím, že je hrozně důležitý, že už pomalu vystrkujeme růžky do té normální společnosti. A že prostě člověk má kontakty znova s normálníma lidma a oni taky vidí, že nejsme jenom tak povaleči....A musím říct, že je to prostě důležitý, jako vědět, že ty lidi co jsou venku, tak že jako uměj fungovat normálně. Jen jim dát šanci. (...)“ (Tereza R.)

Přílišný liberalismus v práci vede, až k opačnému efektu. Kuchařkám se v projektu a v celé organizaci tak líbí, že je to nemotivuje si hledat něco jiného, lepšího a s větším úvazkem. Raději mají méně práce za méně peněz, ale tam kde je jim dobře, kde se nebojí. Nejsou tak motivovány k tomu, aby se zařadily zpět do normálního života.

„Někdy si říkám, jestli to holky (vedení) už s tím liberalismem nepřehánějí, jako od sud' po cud', přece jen, nemůžeme se o holky starat, jako o miminka. Když kuchařka řekne, že nebude mýt nádobí, nebo že už pracuje moc dlouho. Proboha, já taky pracuju, dokonce 12 hodin denně. Taky s nima dělám všechny jejich práce a nestěžuju si a z výplaty si platím nájem a jídlo stejně jako ostatní.“(Koláčková, M., terénní deník, 17. 10. 2014)

Kuchařky se v organizaci cítí bezpečně, našly si tu svoje zázemí a poznaly nové přítelkyně, na rozdíl od jiných prací je k nim vedení milé a vstřícné a většina z nich se upíná na otevření kamenného bistra, které je ale zatím v nedohlednu. Je vidět, že všechny ženy jsou s organizací jako doma spokojeny. Polovina z oslovených žen je v projektu dalo by se říct stálými. Začaly vařit od začátku, kdy projekt vznikl, asi necelé dva roky. Ostatní se postupně přidaly s tím, že si ženy na ubytovně nebo na azylovém domě o projektu řekly a samy začaly na společné schůzky brát své kamarádky, které by o vaření, také měly zájem.

„Jako určitě nehledám žádnou jinou práci mimo kuchařky. Nechce se mi, mě je tady s váma hrozně dobře. Když vidím, jak jsou lidi zlí a tady sou hodný, tak nechce se mi vůbec.“
(Kamila O.)

Je vidět, že zatím jediná organizace jako doma, specializující se na ženy bez domova, odvádí svojí práci dobře. Všechny dotázané ženy byly s vedením i s projektem velmi spokojené. Jejich odpovědi potvrzují i to, že všech osm žen v projektu Kuchařky bez domova pravidelně vaří a zúčastňují se i dalších projektů jako je možnost absolvování kurzu Sociálního terénního pracovníka nebo nácvik divadelního představení, který měl ženám sloužit primárně jako terapie divadlem.

„Ted' jsem vlastně ráda, že jsem tady v organizaci Jako doma že jo. Kde teda chodíme vařit, chodíme na prodej. Což se nám ted'kon rozběhlo i divadlo pod Jako doma. A rozběhl se nám i kroužek, no vlastně ateliér, na výrobky.“ (Kristýna Č.)

Na jednu stranu se ukazuje, že organizace Jako doma to dělá dobře, alespoň z kladných hodnocení svých klientek. Vedení Jako doma nevnímá ženy bez domova, jako své klientky, ale označuje je jako spolupracovnice, jelikož chce, aby se ženy samy na projektech podílely, ale hlavně je spoluvytvářely, díky svým osobním zkušenostem z ulice. Organizace je také ojedinelá tím, že vedle nabízeného prostoru bezpečí určeného pouze ženám, se snaží vytvářet jaké si pomyslné zázemí, prostor, kde se ženy bez domova opravdu budou cítit doma, i když vybudování vlastní bytové jednotky, zatím není v silách organizace. Ve stejném duchu vznikl i projekt, kdy se samy ženy bez domova mohou vyučit sociálními pracovníci a nabídnout tak pomocnou ruku dalším ženám bez domova.

„A víš co hlavně pomáhá? Když ten člověk přijde někam, kde ho rádi viděj. A kde se dobře cítí, že si s tím člověkem vo tom můžeš popovídat. Jsou tam nějaký různý nabídky, v něčem, i když je to za pakatel, ale ty cejtíš, že je to z toho, že to pro tebe rádi dělaj. (...) Takhle si ulevíš, takhle se sejdete s těma holkama, který jsou podobně na tom jak ty, a tak něk se soucítíte spolu.(...)Já jsem minule přišla. Kde jsi? Co děláš? Ahoj!!!! Mě bylo tak dobře víš. To bylo krásný no.“ (Aneta B.)

Otázkou, ale zůstává, jestli pomyslné cítit se dobře v organizaci, nepovede k usnutí na vavřínech. Žena bez domova sice po všech svých životních útrapách nalezne v organizace jakýsi prostor, možnost načerpání sil a odvalu postavit se. Žádná z oslovených kuchařek se, ale za celou dobu projektu nepostavila na vlastní nohy a nepovedlo se jí dostat zpět do „normálního života“. Normálním životem se zde myslí nalezení trvalé práce, získání legální nájemní smlouvy a možnosti pravidelného příjmu, aby byla schopna nájem splácet. Je totiž velmi těžké definovat co je „normální život“. Kuchařky na nějakou dobu z organizace odcházejí, za nějakou dobu se, ale vrací. Stejně jako nalézají ubytování na ubytovně nebo na azylovém domě a za nějakou dobu bydlí zase jinde. Jestliže nějaká žena usiluje o nalezení trvalého bydlení nebo hledá za pomoci organizace podnájem vše je jen v jednání a na dobu neurčitou. Díky vysokým dluhům, zcizeným dokladům nebo jejich pošramocnému sebevědomí a díky traumatizujícím zážitkům se tak ukazuje, že otázka ženského

bezdomovectví, je stejně složitá a je během na dlouhou trať, jako otázka mužského bezdomovectví. Jak v systému, tak ve společnosti se toho bude muset ještě hodně změnit, aby se mohla zvrátit nynější problematika bezdomovectví. Organizace nedokáže zajistit ženám bez domova trvalý domov a možnost stálého bydlení, ale snaží se, alespoň těmto skrytým hrdinkám bez domova, co bojují o svoje místo na Slunci poskytnout zázemí a dodat nové síly.

8.19 Budoucnost

I přes všechno to úskalí a příkoří, přes všechny rány osudu, jsou to silné ženy, které přemýšlí optimisticky a bojují.

„Budoucnost bude dobrá. Aspoň si myslím, já se vynasnažím, udělám všechno pro to, aby byla dobrá. (...) Já věřím tomu, že bude dobrá, dobrá budoucnost. Člověk musí věřit a nesmí přestat bojovat.“ (Božena M.)

Na odpovědích bylo vidět, že lidé bez domova přemýšlí o budoucnosti v jiných časových horizontech. Je pro ně zásadní, co je dnes a co bude zítra. O tom, co bude později, nemají moc představu, spíše sní, ale po všech životních zkušenostech se bojí i snít.

„Ježišmarjá budoucnost? Já nevím, jestli se toho vůbec dožiju, ty jo. Já hlavně nevím, jakože, jak budu mít dnešní budoucnost, jako já musím vymyslet, kde seženu ty peníze na spaní jako. To je pro mě teď hlavně důležitý. (...) Jako delší dobu? Já nevím jako, já nevím, co bude dneska, nevím co bude zejtra, nevím co bude pozítří, takže jako vono, hlavně se nemá plánovat zbytečně, protože si naplánuješ budoucnost a vono ti to stejně nevyjde. Všechno nemůže bejt nařádkovaný.“

Když jsem se snažila dopátrat, jak vidí svojí budoucnost, co dělají pro uskutečnění svých snů, co by jim v jejich nelehké situaci pomohlo. Olina T. mi odpověděla. „300 korun.“

Odpovědi se vedle otázky řešení bydlení v budoucnu lišily. Byly stejně odlišné, jako jednotlivé ženy a ukazoval se v nich jejich osobní přístup a náhled na život. Vždycky je možnost začít znova. Pro lidi, kteří jsou na dně, není snadně vstát a odrazit se, když se jim ale podá pomocná ruka a ukáže se jim možné řešení, může se situace začít zdát řešitelnou.

Já: „A jak vidíš budoucnost?“

Tereza R.: “Světle, růžově, záleží na tom, jaký brejle si koupim. (...) Ještě když mám za zády holky našťestí, tuhle krásnou pomocnou síť. Že to je hrozně moc pro mě fakt. Ne jako prostě jenom finanční podpora. “

8.20 Sebereflexe

Další sebereflexi jsem zaznamenala u odpovědi na otázku, jestli by teď se svými zkušenostmi udělaly předtím něco jinak, nebo kdyby mohly, co by ve svém životě změnilly.

„Ale jako když se nedařilo, člověk byl unavený, nešlo dělat peníze, byla zima člověk měl mokré jediné boty, ponožky, neměl kam jít spát, žádný výsledky, nic, tak člověk prostě jako řekl, tak jo, zkusím to. No a pak jakoby ten můj život byl na takový houpačce, kdy jsem zkoušela nejdřív detoxy, bez léčby, ale dycky člověk tam spadnul. Jakoby v práci, ještě když jsem třeba měla tu přítelkyni a práci, tak jsem řekla “nechci to ztratit“, tak s tím skončím, ale nedokázala jsem to. Vždycky jsem se tam vrátila. (...) Ne kvůli mámě, ne kvůli partnerce, ne kvůli nevim komu, ale kvůli sobě, to je první věc. Musíš chtít. “ (Tereza R.)

Na otázku co by si změnila Kamila O. odpověděla:

„Hele asi nic, všechno špatný, je pro něco dobrý. (...) Kdybych nebyla na ulici, tak nepoznám vás tady. V životě by mě nenapadlo zajímat se vo sociální politiku, jít to chtít dělat, poznala jsem, že i na ulici můžou být dobří kamarádi. Taky by mě to nikdy nenapadlo a myslím si, že je to určitě dobrý, zažít ten život z obou stran. Ne jenom to lepší, ale i to horší. Člověk má potom úplně jinej pohled na svět. Zjistila jsem, že k životu toho moc nepotřebuju. (...) Já jsem šťastnej bezdomovec. “

Z rozhovorů je patrné, že díky životu na ulici ženy o svém životě a budoucnosti smýšlí jinak. Spíše se zařídí podle toho, jak je dnes, než aby zbytečně plánovaly budoucnost. I tak, ale všechny věří tomu, že bude lépe a že současná situace je dočasná.

Závěr

Tato práce vznikla na základě případové studie organizace Jako doma, jediné organizace specializující se na ženské bezdomovectví v České republice. Práce si kladla za cíl zjistit na dotazovaném vzorku informátorek, jaké jsou příčiny bezdomovectví žen v organizaci. Uváděná zjištění nelze vzhledem k použité metodě pokládat za plně průkazná a platná, např. pro všechny lokality České republiky, ale na druhou stranu právě díky metodě případové studie, velmi podrobnému kvalitativnímu zkoumání vybraného vzorku a triangulaci dat poskytují, myslím, dobrý základ pro další operacionalizaci a plošné ověření např. metodou dotazníkového šetření na reprezentativním vzorku dat. Současně si myslím, že vypovídací hodnotu přesahující dosavadní poznání zkoumaného jevu ženského bezdomovectví má již můj výzkum samotný.

Z výzkumu vyplynulo, že se nedá najít společný jmenovatel, který by byl charakteristický pro status žen bez domova. Jednotlivé typy selhání pro tuto skupinu lidí se nedají generalizovat. Lidé na ulici nejsou skupinou alkoholiků ani lidí, kteří se stali dlouhodobě nezaměstnanými. Ženy bez domova nejsou ani skupinou drogově závislých, ani skupinou starších adolescentů z dětského domova nebo skupinou duševně nemocných. A konečně nelze říci ani to, že všechny ženy bez domova jsou oběťmi domácího násilí.

Ženy bez domova, pracující v organizaci Jako doma, vypovídají, že tyto jednotlivé krizové situace, jako je ztráta zaměstnání, nemoc, vztah s násilným partnerem, závislost na návykových látkách nebo dětství v dětském domově, zažily. Výzkum však ukázal, že lidské osudy jsou daleko složitější a jednotlivé příčiny jsou mezi sebou propojenější. Příčiny a následky jsou zřetězeny v každém lidském osudu trochu jinak.

Výzkum doplněný o zúčastněné pozorování však také ukázal biografické znaky, které jsou pro všechny informátorky společné. Původní a primární příčina vznikla vždy v dětství informátorek a je spojená s jejich osobními traumaty; jde o významná stigmata a události z dětství, jež jsou si podobné a mají celoživotní následky. Složité poměry v dětství z velké části zapříčinily pozdější problémy žen v dospívání a v dospělosti. Problémy s rodinou, špatné rodinné zázemí, nestálost rodinných poměrů, nedostatek jistoty a trvalosti a traumata s tím spojená ženy ovlivnily na celý život.

Ženy jsou psychicky a citově deprivované. U většiny z nich vinou násilí a traumatických zážitků došlo k posttraumatické stresové poruše. Následky traumatu si ponosou celý život, jestli se s ním nějakým způsobem nevyrovnejí. Toto tvrzení se prokázalo jako zásadní v chování mnoha informátorek. Pro trvalé řešení je možné uvést s velkou mírou jistoty dvě podmínky: nalezení dlouhodobě ustálených poměrů a odborná pomoc. To, co

dítě prožije v ne/výchově svých rodičů, se později odrazí v jeho dospívání a dospělosti, ale promítne se i do jejich vlastního chování a výchovných postupů. Toto tvrzení se prokázalo jako zásadní v chování mnoha informátorek. Ženy např. prodlévají v používání jazyka svých rodičů, který se naučily v dětství. Zažily neexistující hranice. Nejsou tak, stejně jako jejich rodiče, schopny navazovat normální vztahy. Je tedy možné shrnout, že za stávajících podmínek se naprosto nevyhovující traumatizující socio-psychická situace reprodukuje z generace na generaci (mají-li ženy rodinu a vydrží-li pohromadě se svými dětmi).

Z výpovědí jednotlivých žen bylo patrné jejich nízké sebevědomí. Svým nelehkým životním osudem jsou natolik poznamenány, že se projevuje v jejich každodenním chování a vnímání světa. I když o svých špatných zážitcích nechtěly mluvit nebo se je snažily podvědomě vytěsnit, všechny si prošly traumatickým dětstvím. Jestliže si ženy nesou ze svého dětství špatné zkušenosti, které spíše deformovaly jejich hodnoty a kulturní vzorce, dá se říci, že příčina jejich současné situace vznikala právě tam. Výzkum ukázal, že pro tyto ženy dokonce není nejzávažnější nesnází ztráta jistého bydlení, vzhledem k množství složitějších problémů, kterými si prošly nebo kterým musí nadále čelit, jako jsou násilí, tragické zážitky a zpretrhané vztahy s nejbližší rodinou nebo finanční problémy.

Dále se tato práce snažila odpovědět na otázku, jaké jsou možnosti žen bez domova k reintegraci do většinové společnosti?

Protože příčina problému tkví již v raném dětství, o to složitější bude s ní pracovat. Kromě finanční podpory je stejně důležitá citlivě zvolená psychoterapeutická podpora. Vzhledem k závažnosti problémů klientek je takováto terapie obtížná, časově i finančně náročná a výsledky nejsou často efektivní. Z těchto důvodů je v současné době plošně, tedy až na výjimky, státem nerealizovatelná.

Lidé bez domova přicházejí na ulici z různých prostředí a rozličnými problémy a také potřebují nikoli státem řízenou jednotnou metodu, ale individuální přístup. Běžně dochází k tomu, že se jim takového přístupu nedostává. Navíc státní úředníci stejně jako veřejnost se řídí v hodnocení bezdomovců povrchními informacemi bez hlubší znalosti problematiky. Vnímají tyto lidi, pokud ne jako ohrožující, tak přinejmenším jako přítěž a snaží se před nimi většinového občana ochránit, místo aby usilovali o jeho začlenění. Strach a odpor se tak stává bariérou v reintegraci lidí bez domova. Tuto zkušenost pocíťovaly velmi intenzivně i informátorky, což byl také hlavní důvod, proč se částečně styděly za své provizorní sociální začlenění, protože se nemohly ztotožňovat s názvem Kuchařky bez domova.

Sociální služby v České republice vycházejí z mylných předpokladů, na kterých jsou následně postaveny základy podmíněné a represivní politiky. Podmíněné sociální služby se

snaží o resocializaci a reedukaci. Ženy vypověděly, že stanovené podmínky sociálních služeb jsou natolik špatně nastaveny a nevyhovují jim, že je předem odrazují od toho je využívat. Na stejném základě je postaven sociální systém České republiky. Výzkum ukázal, že klientkám, které těchto služeb využívají, se nelíbí, jakým způsobem se s nimi zachází. Namísto „spravedlivého“ jednotného vzorce podle pravidel by ocenily vřelejší a lidštější přístup k jednotlivému klientovi. Lidem z ulice by se mělo pomáhat bez rozdílu, stejně jako je tomu ve většinové společnosti, nikoli plošně, a stejným způsobem jako příslušníkům většiny. Například v lékařské péči neexistují žádná omezení, ze zákona musí být poskytnuta každému bez rozdílu. K bezdomovcům se však přistupuje tak, že podmínkou pro poskytnutí pomoci je jejich aktivní účast v reedukaci systémem postupných kroků. Ženy se tak nesnaží primárně znovu integrovat zpět do většinové společnosti, ale soustředí se na to, jak si aspoň trochu zpříjemnit každodenní život. Informátorky si pomáhají po svém, některé se snažily nalézt naději ve víře v boha, ostatní se upínaly k návykovým látkám.

Právě z těchto důvodů ženám vyhovuje organizace Jako doma, která se jich nejdříve ptá, jakou formu pomoci ony samy akutně potřebují a teprve potom se jim snaží na základě jejich výpovědi pomoci; a teprve později a nakonec se na ně snaží působit. Klientkám se tak poskytují služby, o které samy projevíly zájem a které skutečně potřebují. Reintegrace lidí, kteří dlouhodobě žijí na ulici, není snadná a nejedná se o krátkodobou záležitost, ale pro její úspěšné dosažení by se měly brát v úvahu jejich reálné potřeby a názory. Ženy bez domova by tak neměly pocít, že se o nich rozhoduje bez jejich účasti. Namísto represivní politiky by se mělo k jejich názorům přihlížet a snažit se je využít při tvorbě nových dlouhodobých koncepcí sociální politiky.

Ne jen strategie udržitelného rozvoje, ale i tradice naší euroamerické kultury a její řecko-římské a židovsko-křesťanské kořeny nás učí, že každý člověk je naším bližním. Každý člověk a jeho specifické vidění a konstruování světa, byť menšinové, však současně mohou být pro většinu osobitým přínosem. Proto bychom měli v současnosti, ale např. i v pokusech o strategické plánování budoucnosti, mít na paměti i integraci menšin a jejich právo na důstojný život.

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

ARMÁDA SPÁSY, 2013. *Armáda spásy provedla první průzkum mezi ženami bez domova*. Tisková zpráva. Praha: Armáda spásy.

BALÁŠ, O., HEŽOVÁ, M., LOUKOTA, R. A KOL. AUTORŮ 2010. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovectví. Sčítání bezdomovců v Brně v roce 2010*. Brno: Centrum sociálních služeb, příspěvková organizace. ISBN 978-80-254-9015-0

BEDNÁŘOVÁ, Z., MACKOVÁ, K., WÜNSCHOVÁ, P., BLÁHOVÁ, K., 2009, *Domácí násilí, Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci hroženým osobám*. Praha: Acorus. ISBN 978-80-254-5422-0

BUDINOVÁ, A., 2012. *Rizika chudoby žen postižených domácím násilím a jejich dětí*. Praha: proFem. ISBN: 978-80-904564-2-6

BOBEK, M., MOLEK, P., 2009. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita. s. 578-580. ISBN: 978-80-210-4844-7

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2012. *Česká republika v číslech*. Praha: Český statistický úřad. ISBN 978-80-250-2584-0

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2013. *Česká republika v mezinárodním srovnání*. Praha: Český statistický úřad. ISBN 978-80-250-2518-5

DALIGANT, L. 2014, *Násilí v partnerských vztazích*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0718-4

DIRGA, L. 2013. *Fenomén bezdomovectví. Případová studie klientů organizace Naděje*. Plzeň: ZČU. Filozofická fakulta.

DISMAN, M., 2011, *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN: 978-80-246-1966-8

DOUŠOVÁ, V., HOUŽVOVÁ, M., CHOMOVÁ, Z. A KOL. 2014. *Sexuální násilí. Proč se nikdo neptá?* Praha: In IUSTITIA. ISBN 978-80-260-5793-2

EVROPSKÁ ŽENSKÁ LOBBY, 2013. *Politici selhali na radě je veřejnost, Studie: Cena úsporných opatření – dopad na práva žen a genderovou nerovnost v Evropě*. Praha: Ekumenická akademie Praha. ISBN- 978-80-87661-04-8

FEANTSA: SAD, ARMÁDA SPÁSY, NADĚJE, 1997. *Sborník ze semináře na téma bezdomovectví v Evropě*. Praha: Naděje. ISBN 80-902292-3-9

HAYESOVÁ, N., 2013, *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0534-0. Kapitola Sebepojetí. 20-22 s.

HAŠKOVCOVÁ, H., 2004. *Manuálek o násilí*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů. ISBN 978-80-7013-397-2

HETMÁNKOVÁ, R., 2013, *Zpátky ze dna: zaostřeno na ženy*. Výzkumná zpráva. Praha: Jako doma

HRADEČTÍ, I. a V. 1996. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje. ISBN 80-902292-0-4

HRONOVÁ, M., 2007, *Tátové a mámy chraňte své děti před násilím*. Praha: Rosa.

HOLPUCH, P. 2008. *Sociální politika města Prahy ve světle dlouhodobého bezdomovectví*. Seminární práce. Praha: UK. Fakulta sociálních věd.

JAKO DOMA, 2014. *Relaxace, reintegrace, revoluce! Případová studie*. Praha: Jako doma.

KELLER, J., 2013. *Posvícení bezdomovců. Úvod do sociologie domova*. Praha: Slon. ISBN 978-80-7419-155-8

KOCOURKOVÁ, J., RABUŠIC, L., 2006. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK. ISBN 80-86561-93-3.

KOTÝNKOVÁ, M., 2007. *Sociální ochrana chudých v České republice*. Praha: Oeconomica. ISBN 978-80-245-1302-7

KOUKOLÍK, F., DRTINOVÁ, J. 2001. *Život s deprivanty. Zlo na každý den*. Praha: Galén. 80-7262-088-6

KUMOVÁ, P., 2014, *Malé kousky svobody. Individualizace a komodifikace v hardcore-punkové subkultuře*. Diplomová práce. Praha: UK. Fakulta humanitních studií.

LANGEROVÁ, L. 2007. *Bezdomovectví jako sociální fenomén naší doby*. Diplomová práce. České Budějovice: JČU. Fakulta zdravotně sociální.

LUX, M., KOSTELECKÝ, T., 2001, *Bytová politika teorie a inovace pro praxi*. Praha: Slon. ISBN: 978-80-7419-068-1

MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L. 2012. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0090-1

MASLOW, A. 2014. *O psychologii bytí*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0618-7

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2010, *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-739-8

PAVLÁSEK, M., NOSKOVÁ, J. 2014. Výzkumník v poli kvalitativního terénního výzkumu, dilemata a otázky. Brno: MU, Etnologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-90-4846-4-1

PĚNKAVA, P. 2002. *Sociální práce s osobami bez přístřeší*. Praha: Éthum. ISBN 978-80-7368-627-7

PONCET-BONISSOL, Y., 2012, *Psychický nátlak v rodině*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0153-3

PRUDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. 2008. *Bezdomovectví*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-100-0

PRUDKÝ, L., HRADECKÝ, I., TOMEŠOVÁ, L., VARGA, L., KLINECKÝ, T., 2012. *Koncepce návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013 – 2020*. Praha:

RABUŠIC, L., 2000. *Koho Češi nechtějí?* Brno: MU. Fakulta sociálních studií. ISSN 1212-36

RŮŽIČKA, V. 2006. *Squaty a jejich revoluční tendence*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-859-X

SOBOTKOVÁ, J., 2014, *Environmentální šetrnost v životním způsobu současných mladých trampů aneb „Co jsem si do lesa přinesl, to si odnesu.“* Diplomová práce. Praha: UK. Fakulta humanitních studií.

STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J., 1999, *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: Albert. ISBN: 80-85834-60-X

ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., 2011, *Domácí násilí*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7367-690-2

ŠNAJDROVÁ, Z., HOLPUCH, P. 2010. *Sčítání bezdomovců na území hlavního města Prahy*. Závěrečná zpráva. Praha.

ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B., 2008. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN: 978-80-7338-069-4

ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol., 2007, *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7367-313

ŠVEC, J., 2009. *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády. ISBN 978-80-7440-014-8

TOMAN, P., 2012, *Bezdomovectví jako součást veřejného prostoru*. Diplomová práce. Pardubice: UP. Fakulta filozofická.

VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY, L., MAREK, J., 2013, *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN: 978-80-246-2209-5

VANÍČEK, J., 2011, *Kriminologické aspekty bezdomovectví*. Bakalářská práce. Ústí n. Labem: UJEP. Pedagogická fakulta.

ZICHÁČKOVÁ, A. 2013. *Asociální bydlení? Systém fungování českého sociálního bydlení ve vztahu k romským komunitám*. Social Watch 2013: Politici selhali – na řadě je veřejnost. Praha: Ekumenická akademie. ISBN 978-80-87661-04-8

Internetové zdroje

BEZDOMOVCI © 2015. On-line. [Cit. 4.3.2015]. Dostupné na: www.bezdomovci.estranky.cz/

BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ, 2007. *Domácí násilí*. Domacinasili.cz. On-line [Cit. 27. 4. 2015]. Dostupné na: <http://www.domacinasili.cz/domaci-nasili/>

BUSCH-GREETSEMA, V. 2013. *Housing First*. Final Report, Habitat.cz. On-line [Cit.17.4.2015]. Dostupné na: <http://www.habitat.hu/files/FinalReportHousingFirstEurope.pdf>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2012. *Míra ohrožení příjmovou chudobou v letech 2011 a 2012*. ČSÚ. On-line [Cit. 10. 1. 2015]. Dostupné na: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/zivotni_podminky_2012_predbezne_vysledky

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2012. *Tisková zpráva k tiskové konferenci o výsledcích sčítání bezdomovců*. ČSÚ. On-line [Cit. 10. 1. 2015]. Dostupné na: https://www.czso.cz/csu/xt/tiskova_zprava_k_tiskove_konferenci_o_vysledcich_scitani_bezdomovcu

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2012. *Zaostřeno na ženy, na muže*. ČSÚ. On-line [Cit. 4. 3. 2015]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zaostreno-na-zeny-a-muze-2013-qelgahgc43>

EUROZPRÁVY, 2014. *Stát selhává – počet bezdomovců roste, na ulici může skončit kdokoli*. Eurozpravy.cz. On-line [Cit. 15. 2. 2015]. Dostupné na: <http://domaci.eurozpravy.cz/zivot/89709-stat-selhava-pocet-bezdomovcu-roste-na-ulici-muze-skoncit-kdokoli/>

EXNEROVÁ, V., VOLFOVÁ, A. 2008. *Chudoba*. Rozvojovka. On-line [Cit. 30. 4. 2015]. Dostupné na: <http://www.rozvojovka.cz/chudoba>

FEANTSA, 2005. *ETHOS Typology on Homelessness and Housing Exclusion*. Feantsa. On-line [Cit. 20. 5. 2015]. Dostupné na: <http://feantsa.org/spip.php?rubrique175&lang=en>

FRANKOVÁ, A. 2010. *Definice bezdomovectví je podle českých zákonů komplikovaná*. Munimedia. On-line [Cit. 13. 5. 2015]. Dostupné na: <http://www.munimedia.cz/prispevek/definice-bezdomovectvi-je-podle-ceskych-zakonu-komplikovana-531/#sthash.AHaERdOO.dpuf>

HETMÁNKOVÁ, R., 2013. *Většina lidí si myslí, že bezdomovci si za to můžou sami*. Pražský deník. On-line [Cit. 4. 2. 2015]. Dostupné na: http://prazsky.denik.cz/zpravy_region/radka-hetmankova-vetsina-lidi-si-mysli-ze-bezdomovci-si-za-to-muzou-sami-2013101.html

HOLCNEROVÁ, H. 2010. *Pražští radní schválili skládku na bezdomovce, říkají jí oáza*. Denikreferendum.cz. On-line [Cit. 9. 5. 2015]. Dostupné na: <http://denikreferendum.cz/clanek/5398-prazsti-radni-schvalili-skladku-na-bezdomovce-rikaji-ji-oaza>

HOLPUCH, P. 2011. *Bezdomovectví jako přístup k životu*. Biograf. On-line [Cit. 25. 5. 2015]. Dostupné na: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v5401>

JAKO DOMA © 2012. On-line [Cit. 14.5.2015]. Dostupné na: <http://jakodoma.org/>

HOŘENÍ, M. 2014. *Ženy bez domova jsou zranitelné a neviditelné*. Halonoviny.cz. On-line [Cit. 3. 3. 2015]. Dostupné na: <http://www.halonoviny.cz/articles/view/14459861>

KABINET DIVADLA UTLAČOVANÝCH, 2012. *Divadlo utlačovaných*. On-line [Cit. 5. 4. 2015]. Dostupné na: <http://kdivu.ped.muni.cz/index.php/metody.html>

KUNC, K. A KOL. 2012. *Ekonomické dopady domácího násilí v ČR*. Profem. On-line [Cit. 28. 4. 2015]. Dostupné na: http://www.profem.cz/shared/clanky/103/profem-studie2b-web_1.pdf

MPSV, 2014. *Registr poskytovatelů sociálních služeb*. MPSV.cz. On-line [Cit. 25. 4. 2015]. Dostupné na: http://iregistr.mpsv.cz/socreg/hledani_sluzby.do?sd=azylov%C3%A9+domy&zak=&zaok=&SUBSESSION_ID=1430160311057_42

NOVÁKOVÁ, J., 2009. *Jsem první oddluženou v Česku*. Idnes.cz. On-line [Cit. 16.5.2015]. Dostupné na: http://finance.idnes.cz/jsem-prvni-oddluzenou-v-cesku-pet-let-musime-zit-z-zivotniho-minima-1gc-/uver.aspx?c=A090311_153741_viteze_bab

NOVOTNÁ, H. 2012. *Strategie kvalitativního výzkumu*. On-line [Cit. 2. 3. 2015]. Dostupné na: <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=839>

RIPKA, Š. 2014. *Sociální bydlení a model Housing first*. Denikreferendum.cz. On-line [Cit. 15. 4. 2015]. Dostupné na: <http://denikreferendum.cz/clanek/19248-socialni-bydleni-a-model-housing-first>

STULÍKOVÁ, V., 2014. *Nemám kde bydlet, ale nejsem bezdomovec*. Jako doma. On-line [Cit. 22. 5. 2015]. Dostupné na: <http://jakodoma.org/2014/04/28/nemam-kde-bydlet-ale-nejsem-bezdomovec/>

STULÍKOVÁ, V., 2013. *Neviditelné ženy: o genderových aspektech bezdomovectví*. Feminismus. On-line [Cit. 12.3.2015]. Dostupné na: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/neviditelne-zeny-o-genderovych-aspektech-bezdomovectvi>

VÁLKOVÁ, H. 2012. *Statisticci: Mezi bezdomovci jsou čtyři stovky dětí i 80letí staříci*. Idnes.cz. On-line [Cit. 4. 1. 2015]. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/v-cesku-zije-jedenact-tisic-bezdomovcu-dy0-/domaci.aspx?c=A120917_102938_domaci_klm

PLATFORMA PRO SOCIÁLNÍ BYDLENÍ, 2014. *Systém sociálního bydlení. České republice: Poziční dokument Platformy pro sociální bydlení*. On-line [Cit. 12. 4. 2015]. Dostupné na: <http://socialnibydeni.org/cs/system-socialniho-bydleni-v-ceske-republice-pozicni-dokument-platformy-pro-socialni-bydleni>

Přílohy

Příloha 1: Struktura polostandardizovaných rozhovorů, sledované cíle a návodné otázky

Vstupní informace: Jsem Bc. Michaela Koláčková, studuji magisterský obor Sociální a kulturní ekologie na FHS UK. Zpracovávám DP na téma Příčiny a podmínky řešení bezdomovectví českých žen. Podtitul: Případová studie projektu Kuchařky bez domova. Ráda bych vás poprosila o rozhovor, který bude trvat tak 2 hodiny. Tento rozhovor bude použit výhradně pro výzkum mé DP. Souhlasíte s tím, abych mohla v mé práci uvést vaše pravé jméno a údaje nebo byste raději zůstala v anonymitě, či vystupovala pod nějakou přezdívkou? Chtěla bych, ale upozornit na to, že osobní údaje jsou pro zpracování mé DP důležité.

Základní údaje informátorek: Jméno, věk, pohlaví, místo narození, rodinný stav, děti, nejvyšší dosažené vzdělání, otec, matka, nejvyšší dosažené vzdělání matky, nejvyšší dosažené vzdělání otce, sourozenci, dětství, průběh zaměstnání, v kolika letech se dostaly do Prahy, partner (počet manželství).

Popisné údaje dotázaných, jsem umístila na začátek rozhovoru, s tím, abych ubezpečila dotázané, že se nemusí ničeho obávat a mohli jsme poté přejít k rozhovoru. (Otázka: Povyprávěj mi o svém životě.)

Struktura otázek:

Povyprávěj mi o svém životě. Píšu práci o vás o jako Doma a jak se nám tady vede. Potřebovala bych vědět, co se všechno ve vašem životě stalo, než jste s námi začala pracovat, můžete to klidně vzít od dětství, vyprávějte prosím stručně o svém životě, něco už o vás trochu vím, je to ale hodně zajímavé, tak kdyby, jsi mi mohla říct více.

CO CHCI ZJISTIT (Oficiální otázky)

1) Jak se stala ženou bez domova?

1a) Jak dlouho je/byla na ulici (historie a současný stav)? Je to už dlouho?

JAK SE BUDU PTÁT (Konkrétní otázky)

Vzpomeneš si na svůj první den na ulici?

- 2) Čeho se v životě na ulici nejvíce bála/bojí? Z čeho máš/měla jsi největší strach? Dokázala by si říct aspoň 3 důvody tvých největších obav?
- 3) Vnímání domova a jeho pojetí v čase. Co je pro tebe domov? Cítila si se doma v dětství? A co je pro tebe teď domov?
- 3a) Vrátila se ještě někdy domů? Viděla ses s rodinou?
- 3b) Bylo to vůbec možné? Šlo to vůbec?
- 3c) Kde teď momentálně žije?(Druh sociálního bydlení) A jak to máš s bydlením teď?
- 4) Má zkušenost s násilím? Hodně žen na ulici má zkušenost s násilím, jak to vnímáš ty?
- 5) Užívá nějaké návykové látky? Je lehké se na ulici dostat ke drogám/alkoholu, když je člověk bez peněz?
- 5a) Je to spojeno/zapříčiněno životem na ulici? Život na ulici je dost těžká životní situace, nepotřebovala ses někdy odreagovat?
- 5a) Předtím si s alkoholem nebo drogami zkušenost neměla?
- 6) Co podle ní zavinilo, že se na ulici dostala? Co myslíš, že to všechno spustilo?
- 6a) Co by ji tehdy pomohlo?(forma pomoci, služba) Co by ti tehdy pomohlo nejvíc?
- 6b) Co by teď se svými zkušenostmi udělala předtím jinak? S kuchařkami jsme si během vaření hodně povídaly. Jste většinou všechny daleko starší než já. Co by si teď se svými zkušenostmi udělala předtím jinak?
- 6c) Je spokojená se svojí situací? Cítíš se šťastná? Kdy se cítíš šťastná? Kdy naposledy jsi byla nejvíc šťastná?

- 7) Jak se dozvěděla/dostala ke kuchařkám? Kdo ti řekl o Kuchařkách? Jak ses o projektu dozvěděla?
- 7a) Líbí se jí tahle práce? Dělala by raději něco jiného? Líbí se ti to? Co by si dělala raději?
- 7b) Bere projekt za svůj? Vaříš dlouho? Baví tě to?
- 7c) Měla zkušenost s vařením? Vařila si jako malá?
- 7d) Řeší to jejich problém? Když takhle náhodně vaříš, je to k něčemu? Měla by si to raději nějak jinak?
- 7e) Jak jí Kuchařky pomohli s její situací? Myslíš, že ti kuchařky nějak pomohly nebo Jako doma?
- 8) Má ještě další práci? Jakou, kde. Ty jenom vaříš?
- 8a) Může se s nimi zařadit do systému? To je stálá práce?
- 8b) Proč nemůže, jsou to černé práce? Proč to nemáš na stálo?
- 9) Má dluhy? Lexa (ředitelka organizace) je teď expertka na dluhy, myslíš, že systém oddlužování má smysl?
- 9a) Co s tím chce dělat? Jak by si to řešila ty?
- 10) Jak vnímá svojí situaci? Jsi s touhle situací spokojená
- 10a) Chce jí vůbec měnit? Změnila by si něco?
- 11) Jak sebe vnímá?(v nebo vně společnosti) Když jsem na stánku mluvila o našem projektu Kuchařky bez domova, hodně kuchařek to vnímalo negativně nebo s tím nesouhlasily. Jak to vnímáš ty?
- 11a) Jak vnímá označení bezdomovec/člověk bez domova? Co je lepší/je v tom rozdíl? Vidíš rozdíl mezi bezdomovcem a člověkem bez domova?

- 12) Jak se vidí v budoucnu? Co budoucnost?
- 12a)Jaké jsou její požadavky/představy Jaké jsou tvoje představy?
(partner, bydlení, práce, děti?)
- 12b) Co pro to dělá? Děláš pro to něco?
- 12c) Má plán? Plánuješ? Nebo to necháváš
osudu?
- 12d) Jak to může změnit? Myslíš, že můžeš něco změnit?
- 12e) Co by ji pomohlo to změnit/dosáhnout toho? Pomohlo by ti něco?
- 13) Jaké jsou její sny? Dovolíš si snít? Když si představíš,
že jsme v pohádce a ty máš 3
přání, která by to byla?
- 13a) Kde se vidí třeba za rok? Co takhle třeba za rok?
- 14) Jak by podle ní měl stát řešit otázku bezdomovectví? Co podle tebe ve společnosti
nefunguje? Lidí bez domova stále
přibývá, jak by se měl stát podle
tebe postavit k otázce
bezdomovectví?
- 13a) Co dělá špatně? Co dělá špatně?
- 13b) Co by podle ní pomohlo? Když máš sama zkušenost s
životem na ulici, co by podle tebe
pomohlo, co by měl stát dělat?
- 14) Chovají se bezdomovci ekologicky,
jsou šetrnější, mají menší ekologickou stopu? Když jsem s vámi vařila, snažila
jsem se vás vést k tomu, abychom
společně třídily, šetřily vodou,
nevyhazovaly zbytečně potraviny.
Jak se člověk bez domova na
takové chování kouká? Jak to
vnímáš?

Myslíš si, že je člověk bez domova šetrnější k přírodě, než člověk s domovem? Bylo by to jinak, kdyby domov měl?

15) Jak vnímá život na ulici, prostředí, špínu?

Člověk bez domova tráví dost času venku, jak vnímáš ulici, město. Jak se ti tohle prostředí líbí? Jak ho vnímáš?

16) Kdyby dělala podobný průzkum, na co by se zeptala?

Kdyby si dělala podobný výzkum, na co by ses zeptala ty? Je něco na co jsem se tě zapoměla zeptat?

Příloha 2: Soupis informátorů

Jméno	Věk	Národnost	Původ	Děti	Stav	Vzdělání	Sourozenci	DD	Vzdělání otce	Vzdělání matky	Povolání	Praha
Božena M.	42	Slovenská	Romský	3	Rozvedená	SOU výuční list, obor obráběčka kovů	7	-	Neví	Žádné	Uklízečka	Přistěhovala
Tereza R.	37	Česká	Český	0	Svobodná	SOŠ, obor veterinární	1	-	SŠ s maturitou	VŠ	Veterinární technik	Narozena
Aneta B.	57	Česká	Romský	3	Vdova	ZŠ + večerní škola kuchařka	4	-	Hudební škola	SOU kuchařka	Kuchařka	Narozena
Kristýna Č.	50	Česká	Český	3	Vdaná	SOU, výuční list, slaboproud	5	DD	ZŠ	ZŠ	ČKD slaboproud	Přistěhovala
Tamara C.	43	Slovenská	Romský	2	Rozvedená	SOU krejčovství, pracovník v soc. službách	4	DD	Nemá	Neví	Uklízečka	Přistěhovala
Věra S.	22	Česká	Romský	0	Svobodná	ZŠ	1	DD	SOU	Neví	Pomocná síla v kuchyni	Narozena
Kamila O.	46	Česká	Český	4	Rozvedená	SOU výuční list, malířka porcelánu	1	-	Neví	SOU výuční list	Práce v porcelánce	Přistěhovala
Olíma T.	29	Česká	Český	4	Svobodná	ZŠ	2	-	Neví	SŠ s maturitou	Prodavačka	Přistěhovala

Příloha 3: Diplomový projekt

Fakulta humanitních studií UK

katedra magisterského oboru

Sociální a kulturní ekologie

U Kříže 8/661, 158 00 Praha 5-Jinonice

Projekt diplomové práce (DP) oboru sociální a kulturní ekologie

1. Jméno studenta, tituly: Bc. Michaela Koláčková
  2. Osobní číslo (UKČO): 67519815
  3. Rok imatrikulace na FHS UK (bak. studium, jinak mag. studium): 2012
  4. Datum zápisu na katedru sociální a kulturní ekologie FHS UK (alespoň měsíc, rok): září 2012
  5. Názvy všech předchozích bakalářských (magisterských) prací, škola, obor a rok, kde a kdy byly obhájeny: Užitečnost sociálních sítí, Univerzita Jana Ámose Komenského, Mediální studia, 2012, Praha.
  6. Předběžný název DP: Příčiny a podmínky řešení bezdomovectví českých žen. Podtitul: Případová studie projektu Kuchařky bez domova.
  7. Obecný kontext (souvislosti tématu, širší rámec [zasazení „do světa“]): Bezdomovectví se s krizí sociálního státu v Evropě stalo i v České republice významným společenským jevem. V každodenním životě se zdá, že se drtivou většinou týká mužů, ve skutečnosti zasahuje i nezanedbatelnou množinu žen, která je však z psycho-sociálních důvodů veřejnosti více skrytá. Tato práce se proto zaměřuje specificky na zkoumání příčin a případného řešení otázky bezdomovectví žen v České republice.
  8. Předmět zkoumání (vlastní předmět práce [zasazení „do vědy“]): Zkoumání příčin a možných vhodných řešení situace žen bez domova. Identifikace možných mezer a nedostatků ve státním systému („neviditelní lidé“).
  9. Hlavní vstupní hypotéza nebo hypotézy (2–4 na výběr): pro práci 1–2, možno však formulovat výzkumné otázky, event. jen výzkumný problém: Výzkumný problém: Nevhodné a nedostatečné řešení státního systému v otázkách bezdomovectví v ČR. Výzkumné otázky: Jaký životní příběh způsobí, že se ženy ocitnou bez domova, kde jsou společné rysy jednotlivých příběhů, jaké jsou reálné možnosti těchto žen k návratu do normálního života.
  10. Metodologický postup: metody a techniky, které budou v práci použity: Vypracování případové studie (polostrukturované rozhovory s kuchařkami, rozhovory se zaměstnanci Jako doma, analýza strategií nebo politik státu a dosud vypracovaných odborných studií metodou triangulace).
  11. Cíl DP (kromě ověření hypotéz a teoretického přínosu např. praktický přínos, vypracování metodologie, základ pro řešení problémů v praxi atd.): Odpověď na výzkumné otázky, nalezení reálného řešení k návratu do normálního života žen bez domova, nalezení případných podnětů ke zlepšení sociální struktury ohledně otázek bezdomovectví.
  12. Čím budou rozšířeny dosavadní znalosti (vědecká „přidaná hodnota DP“): Dosavadní znalosti budou rozšířeny o případovou studii žen bez domova, které jsou v naší společnosti takřka neviditelné, v České republice se těmto klientkám věnuje malá pozornost. Přitom tyto
-

ženy jsou na rozdíl od mužů bez domova daleko více zranitelné. Sonda do života českých žen bez domova, jejich rozličných osudů. Zaznamenání práce s lidmi na okraji společnosti, pozorování možných řešení, jak je začlenit zpět.

13. Jaké bude (bude-li) jejich teoretické zobecnění a přínos: Budu se zabývat, metodologicky rozdělenými, příčinami bezdomovectví českých žen. Možné varianty řešení práce s ženami bez domova, analýza jejich přání a možností návratu zpět se mohou stát základem ke zlepšení a zpřesnění teoretického pohledu na bezdomovectví v ČR.

14. Struktura DP (předběžný obsah – názvy oddílů a kapitol):

- I. Úvod: Bezdomovectví jako jeden z projevů krize společnosti
  - II. Teoretická část:
    - A. Definice bezdomovectví x lidé bez domova
    - B. Otázka bezdomovectví v ČR
      1. Strategická a právní řešení
      2. Odborné studie
    - C. Metody řešení bezdomovectví u nás i v zahraničí (metoda postupných kroků a metoda startovního bydlení)
  - III. Praktická část – případová studie:
    - A. Metody práce
    - B. Předporozumění
    - C. Výzkumné rozhovory se zaměstnanci organizace Jako doma
    - D. Konstrukce polostrukturovaného rozhovoru
    - E. Polostrukturované rozhovory s kuchařkami bez domova
    - F. Analýza dat
      1. analýza rozhovorů s terénními praktiky
      2. analýza rozhovorů s klientkami
      3. kritická analýza metody Postupných kroků a metody Startovního bydlení
    - G. Syntéza: triangulace veškerých dat a podkladů
  - IV. Závěr
15. Předběžná bibliografie k tématu:
- PRŮDKOVÁ, Táňa. Bezdomovectví. Triton, 2008, Praha. ISBN 978-80-7387-100-0
- MAREK, Jakub. Bezdomovectví. Portál, 2012, Praha. ISBN 978-80-262-0090-0
- VÁGNEROVÁ, Marie. Bezdomovectví, jako alternativní existence mladých lidí. Karolium, Praha, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5
- DISMAN, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost. Karolinum, Praha, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

Projekt diplomové práce (DP) oboru sociální a kulturní ekologie

- Studie o stavu bezdomovectví
- Články a výzkumy Jako doma

16. Předpokládaný vedoucí DP: PhDr. Ivan Rynda

17. Důvod volby tématu (dosavadní znalosti, zázemí, praxe a zájem studenta):¹ Možnost práce v organizaci Jako doma, každodenní styk s ženami bez domova, následná osobní zaangażovanost do problému.

Jinonice 30. dubna 2014

diplomant

vedoucí DP

vedoucí katedry SKE

---

¹ nepovinné